

<i>Pasaulinės šlovės sulaukęs Thomas Mertonas elgėsi lyg paikas paauglys</i>	p. 2
<i>Tarpukariu Antanas Smetona ir jo valdžios aparatas kovojo su antisemitizmu</i>	p. 3
<i>Vaivos Grainytės eilėraščiai</i>	p. 8

Sventa

Vienos kelionės apybraiža

MAKSIM OSIPOV

Skiriu tėvų atminimui

Vnukovo oro uostas – mažiausias Maskvoje, veik kamerinis, ir nusileidęs jame šeštadienį vienuoliktą vakaro tikrai nelauki nei sumaišties, nei stumdymosi. Žymos pase, lagaminas, viskas spėriai.

– Iš kur?

– Iš Vilniaus.

– Ką vežame?

Nieko ypatingo: knygos, sūris. Produktų įvežimo normų tu nepažeidei – gali eiti toliau.

Tačiau būtent čia, prie išėjimo, tavęs laukia netikėtumas: vyrai, tiršta minia vyrų. Tiek žmonių gali pasitikti, tarkim, reisą iš Tbilisio, bet ne, nepanašūs jie į gruzinus... Kaip bebūtų keista, niekas nesikabinėja: „Taksi, taksi iki miesto, nebrangiai“, nepaisant minios, čia nepaprastai ramu.

Skiniesi kelią per minią, o ta neretėja, žmonės nei pasitraukia, nei kliudo eiti – stovi. Drūti vidutinio amžiaus vyrukai, bebarzdžiai, tamsiais paltais ir striukėm, – jie tartum tavęs nemato. Pervaziuosi jiems per kojas lagamino ratukais – nestaug, nelįs su pamokymais. Rodos, gali juos žnaibyti, gnaibyti, durstyti – jie nepajudės iš vietos. Nesuvokiama, tamsi jėga iš sapno: kas jie, kur išsirošė – į piligrimystę, į chadžą? Pala, pala, tuoj išsiaiškinsime: kur apsauga, kur policija?

Pagalčiau prasibrovęs prie stiklinių durų randi jas uždarytas – ten, gatvėje, irgi minia, bet kitokia – įvairialypė, įvairialytė. Duris saugo policininkas, jo rankoje kažin koks indas. Viešpatie, čia dar kas? Kaip pavėluotai tu viską supranti – juk tai lampada amžinajai ugniai! Didžiojo šeštadienio vakaras¹, žmonės nekantraudami laukia, tuoj tuoj atskris ji, palaimintoji.

– Specialiuoju reisų, iš Tel Avivo. Laukiame lėktuvo.

„Rak ze chaser lanu“ – to tik mums betruko – štai ir viskas, ką tu žinai iš hebrajų kalbos.

Po valandos ar dviejų nusileis lėktuvas, vadovybė filmuojant televizijos kameroms ugnį paskirstys tarp vyriškių, ir šie kitose, mažesnėse, lampadose ją išvežios po Maskvą, Pamaskvę ir kitas kaimynines sritis. Tik tada į oro uostą įleis visus laukiančius.

Reportažą rasti nesunku: žmonės į Vnukovą suvažiuoja iš įvairių vietų: „Jau šeši metai čia atvažiuojame“, „Tikime tauta, šalimi.“

Nieko, nieko, be panikos. Policininkas laisva ranka rodo ženklą:

– Prie išėjimo veikia trečios durys.

Ir tau vėl tenka brautis per minią, velkant iš paskos lagaminą. Taip baigiasi kelionė į Lietuvą.

– Ką jaučiate būdamas šioje vietoje? – angliškai teiraujasi mergina, Zarasų laikraščio korespondentė. Ji vienintelė iš atėjusių į susitikimą su tavimi ir tavo vertėju bei leidėju Tomu nesupranta rusiškai.

– Zarasai man net ne vieta, o laikas, – nieiškodamas žodžio kišenėje priduri: – *Paradise lost*, prarastasis rojus.

Mergina suklūsta: draugas ilgisi TSRS? – O, ne! Tik tų laikų, kai buvo gyvi tėvai.

– Nejaugi jūs pirmą kartą laisvoje Lietuvoje?

Laisvoje – taip. Malonu nesijausti okupantu. Pasivaikščiojai po Vilnių, viskas patiko, bet širdis traukė čia. Dairaisi aplinkui: nauja biblioteka prie ežero (visas miestelis ant jo kranto), restoranas iš 8-ojo dešimtmečio pradžios, su kolonomis, neveikiantis (ten valgydavo kompleksinius pietus),

bažnyčia. Paminklo ginkluotai merginai (Melnikaitėi) lyg nebuvo. Ir gamta, kaip dažniausiai tokiuose miesteliuose, mielesnė nei tai, ką pastatė žmonės.

– O kas kliudė apsilankyti anksčiau?

Atsakyti nėra ką, tik pečiais gūžtelti. Tėvas beveik prieš 40 metų rašė iš Zarasų: „Čia tylu, ramu, nei konfliktų, nei įžeidinėjimų. Ir namuose, ir mieste, kur dabar žmonių ne daug, tikriausiai todėl su manimi mandagūs net pašte. Ir pats kartais jautiesi ne trečiarūšiu maskviečiu su išpampusia sąžine, ir pasaulį matai kitaip – jauti jo veriantį šaižumą.“

O štai ir tavo paties 15 metų senumo dienoraščio įrašas: „Noriu į Zarasus, kur praleidau tiek laiko – kiekvieną vasarą, keletą metų iš eilės. O važinėju tai ten, tai šen, tik ne į Zarasus. Tai turbūt ir reiškia – gyventi ne savo gyvenimą.“

Čia vėjuota, švaru – smėlingas dirvožemis, o ir vietiniai linkę puoselėti švarą. Bet žmonių nesimato, tartum dykumoje.

Steve Schapiro. Blogiausia dar priešakyje. Niujorkas. 1968

– Erdvu, – šypsosi mergina korespondentė.

Taip. Jūs atsisveikinate:

– Atvažiuokite vasarą, su kompanija.

Būtų neblogai. Bet iš tų, su kuriais važinėdavote į Zarasus, vienas – San Fransiske, kitas – Amsterdame, su kai kuo teko susipykti, o keli žmonės, taip pat ir tėvai su seserim, mirė. Ir tu išsirošėi į pusiasalį, jis vos už dviejų kilometrų nuo čia, kelią tu pameni – navigacija ar kiti palydovai tau nereikalingi.

„Čia buvo namas...“² – dviaukštis, mūrinis. Nė pėdsako neliko – lyg nušluota. Po šeiminių mirties (apie kurią tu žinojai) vaikai dalinosi palikimą, pardavė namą – pirkėjams jis nepatiko, ir jie jį sunaikino, su visais priestatais sulygino su žeme. Ketino pastatyti kažką savo, bet tikriausiai pritrūko pinigų. Taip papasakos kaimynai, jie net truputį atsimeina jūsų šeimą.

Keista, tvirtas juk buvo namas. Su didžiuliu balkonu, į kurį išnešdavo pietų stalą. „Tai štai su kuo turime garbės bendrauti...“ – neišraiškingai ištarė mama: svečias, jūsų kaimynas, stebėtinai primenantis Sergejų Rachmaninovą, irgi maskvietis, begeriant arbatą pasiskelbė esąs savo instituto partorgas. Mama, kitaip nei tėvas, buvo tylenė, bet kartais

sugebėdavo leptelėti ką ne vietoj, pro šalį. Ji čia būdavo tik liepą ir rugpjūtį, tėvas važinėdavo atsipūsti bet kuriuo metu. Vasarą gyvendavo palėpėje, o žiemą – maždaug ten, kur dabar stovi tu. „Ir štai, žiūrėk, purpt – išplasnoja paukštis / Pro tuštumą anų laikų langų...“³

Eilės eilėmis, o išnykę namai tave trikdo. Kas galėtų pagalvoti, kad akmenys tokie neilgaamžiai.

Taigi, namo nebėra – ką gi, liūdna, bet ne daugiau, būna ir baisesnių dalykų, ir tu ne Nabokovas, ne Proustas. Pasivaikščiojok pušų paunksnėje po minkštą samanų kilimą, prieik prie vandens, patikrink, ar vietoje meldynai – kas jau kas, o jie čia, niekur nedingo. Prisimeni: 1978-iejį, rugpjūtis, – vadinas, tau greit sukaks penkiolika. Su Charitoša, klasioku, draugeliu visam gyvenimui, nuleidote į vandenį „Delfiną“, klijuotą perklijuotą VDR gamybos jachtą (tada dar žmonės taisydavo daiktus), iš šonų du švertai – sumažina dreifavimą, taip paprasčiau nenukrypti nuo kurso, neapvirsi. Judu išplaukiate į kruizą Zarasų ežerą – tu prie stakselio, Charitoša atsakingas už grotą ir vairą. Aštrus beidevindas – pasiruošk krenuoti! „Sudie, miela mamele, sudie, gražuole

mano, / Į Baltijos laivyną jūreivių išeinu.“ Bet jums atplyšo švertas, ir niekaip nesiseka palikti užutėkio, bangos vis nuneša prie kranto. Tėvas stebi judu nuo liepto, jis jau keliskart lindo į šaltą vandenį, kad išstumtų valtį iš tų meldynų. Stop. Charitošai gimsta idėja: „Neblogai būtų gauti epoksidkės švertui priklijuoti, kad jį kur Neptūnas...“ – „Ak, epoksidkės!“ Iki pusės stovėdamas vandeny, tėvas rėžia ilgą kalbą. „Šikniai“, – šilčiausias žodelis iš tų, kuriuos jis mums parinko.

Epoksidkė tampa bendrinio daiktavardžiu netikusiomis idėjoms įvardinti, o savo valtį tu dar pamatysi – kino juostoje, kai pradėsi rūšiuoti archyvą. 7-ojo dešimtmečio pradžia, prie „Delfino“ pritvirtintas motoras, stiebas pašalintas, tėvas vairagalyste, mama vandens slidėmis čiuožia Okos paviršiumi. Po tėvo mirties tu tapai impulsyvus, veiklus, o dabar atėjo laikas prisiimti ir kitų įsipareigojimų: rėminti nuotraukas, tvarkyti archyvą.

O čia būta pirtelės, apirusios, medinės. Prausdavomės šeštadienį, o penktadienį tapydavome iš ežero vandenį, ruošdavome malkas. „Gera padirbėjome“, – būdamas dešimties, sakydavai tu Juozui, aukštam, liesam šeiminkui didelėmis, labai stipriomis ir juodomis nuo darbo rankomis, – tau knietėjo jam įsiteikti. „Na jo, davėm prasišikti“, – svajingai atsakydavo jis. Šeiminkas rūkydavo cigaretės be filtro: susvilusio degtuko kvapas iš arti ir visa kita – jei panorėtum, prisimintum ir nuotykius pirtyje, tačiau tai kelionės apybraiža, o ne „Amarkordas“.

Ir štai – nei namo, nei pirtelės, ir net lieptą pakeitė į kažin kokį neskoningai fundamentalų daiktą. Žiūrėk, neįstrik čia, pusiasalyje, imk su savimi Tomą ir varykit prie Sventos, bet pirma – į girią.

Nukelta į p. 14►

¹ Pagal stačiatikių tradiciją Didįjį šeštadienį į Rusiją iš Jeruzalės atskraidinama palaimintoji ugnis. 2017 m., kai parašyta apybraiža, katalikų ir stačiatikių Velykos sutapo. Didįjį penktadienį po mišių dar surengėme M. Osipovo knygos lietuviško vertimo pristatymą, o kitą dieną jis jau išskrido į Maskvą (*visos pastabos – vertėjo*).

² Iš Ivano Jelagino (1918–1987), rusų poeto, 1943 m. pabėgusio į JAV, eilėrašcio.

³ Iš to paties I. Jelagino eilėrašcio.

Kodėl demokratija kartais neveikia

Tikėjimas modernia demokratija neišvengiamai apima ir tikėjimą tam tikru kolektyviniu žmonijos protu. Tikėjimo demokratija neturėtų sukristi net faktas, kad pačios demokratinės institucijos dažnai suteikia galimybių anti-demokratinėms jėgoms sėsti prie valdžios vairo (žymiausio tokio istorinio atvejo minėti tikrai nėra būtina), kaip ir tikėjimo kolektyviniu žmonijos protu neturėtų palaužti faktas, kad masės, deja, lieka masėmis.

Tiesa, tikėjimą kolektyviniu žmonijos protu gali nesunkiai sugriauti paprastas išlindimas apsižvalgyti toliau savo nosies. Nusprendusi apsišviesti einamaisiais klausimais Lietuvoje, atsiverčiu vieną iš normaliesnių naujienų portalų ir po dešimties sekundžių išjungiu naršyklės langą, nes užtenka pamatyti, kad skaitomiausia dienos naujiena yra apie Oksanos Pikul „Instagram“ paskyrą, kuri ką tik buvo atnaujinta nuotrauka, sukeliančia įtarimų apie susitaikymą su vyru. Ar turėčiau stebėtis? Ne. Deja, vis dar stebiuosi.

Tokios visuomenės dėmesio kryptis nurodančios tendencijos verčia kiekvieną akylesnę sociologą rautis plaukus nuo galvos – jų duona ir druska yra visuomenės nuomonės apklausos, bet kas gi toji mįslingoji *visuomenės nuomonė*? Jeigu daugumą potencialių respondentų domina tekstai apie vietinių žvaigždučių socialinių tinklų paskyrų dinamiką (lengvas gyvenimas tiems žurnalistams šiais laikais, ar ne), tai ką jie tau gero papasakos apie politinį pasitikėjimą, narystę Europos Sąjungoje ar šalies ateitį?

2010 m. tik 13 proc. Lietuvos gyventojų buvo patenkinti demokratija, parodė Europos socialinio tyrimo duomenys. Net Rusijoje pasitikėjimas demokratija tais metais buvo didesnis ir siekė 16,4 proc. (kokia dar Rusijos demokratija, paklauskite, bet čia jau kita tema). Teisingumo dėlei vertėtų pasakyti, kad 2017 m. Lietuvoje pasitenkinimas demokratija šoktelėjo kaip reikiant – iki 24,3 proc., o Rusijoje jis pakito labai nežymiai, iki 17,1 proc. Tad jeigu esi patenkintas demokratija, tikėtina, kad netingėjai, neprotestavai ir balsavai 2016 m. Seimo rinkimuose.

Šiuose rinkimuose dalyvavo beveik pusė šalyje registruotų rinkėjų, tad išeina, kad tik apie pusę jų yra patenkinti demokratija. Na, gerai, kad kita dalis vis tiek balsuoja.

O kaipgi atitraukimo nuo demokratijos apraiškos, šiuo metu ryškėjančios Europoje ir pasaulyje? Donaldas Trumpas, „Alternatyva Vokietijai“, Marine Le Pen, Viktoras Orbanas, stiprėjančios Turkijos valdančiųjų autoritarinės tendencijos yra kur kas daugiau negu tik simptomai. Dėl šių ir kitų tendencijų JAV nevyriausybinė organizacija „Freedom House“ neseniai pripažino, kad 2017 m. demokratijos vystymuisi buvo – nei daugiau, nei mažiau – kriziniai. Štai čia XX a. modernizacijos teoretikai prašovė: XXI a. demokratinės institucijos ir ekonominė gerovė nebėra neišskiriama porė.

Demokratinės institucijos ir (materialinė) gerovė

Demokratija yra tvirta normatyvinė kategorija ir vakarietiškame pasaulyje yra įprasta šios idėjos nekvestionuoti. Tad visi empiriniai bandymai pagrįsti demokratinėms režimams pranašumus yra sveikintini ir laukiami. JAV mokslininkai Davidas A. Lake'as ir Matthew A. Baumas 2001 m. išleido mokslinį straipsnį, parodantį, kad, lyginant su autokratiškomis, demokratinės režimai daug efektyviau aprūpina savo piliečius viešosiomis gėrybėmis. Viešųjų gėrybių apibrėžimas yra platus, o straipsnis baigiamas drąsia išvada: „Demokratija veikia!“ Panašūs straipsniai buvo kepmi dar kelerius metus, kol Michaelas Rossas iš Kalifornijos universiteto Los Andžele tarė „stop“. 2006 m. akademinėje studijoje mokslininkas argumentuoja, kad dauguma ankstesnių darbų, rodančių, kaip dėl demokratijos neišvengiamai kyla materialinė gerovė, nėra tokie jau empiriškai tikslūs: trūkstant socialinių ir ekonominių indikatorių iš autokratinėms režimams mokslininkai neįtraukė į savo analizės daugybės nedemokratinėms šalims, kurių gyventojai materialinėmis sąlygomis tikrai nesiskundžia (tokie kaip kai kurių Persijos įlankos šalių gyventojai).

Be viso to, Michaelas Rossas parodo, kad, paėmus tokią paprastą indikatorį kaip kūdikių ir vaikų mirtingumo mažinimas skurdžiausiuose visuomenės sluoksniuose, skirtumai tarp autokratinėms ir demokratinėms režimams pradeda blankti. Tad net jeigu demokratiniai režimai ir išleidžia daugiau pinigų viešosioms gėrybėms, tos viešosios gėrybės paprastai pasiekia tik vidurinius ir aukštesnius visuomenės sluoksnius ir aplenkia tuos, kuriems jų labiausiai reikia. Štai JAV pasaulyje akyse yra tipinė valstybė demokratijos vėliavnešė. Deja, sveikatos priežiūrai išleidžianti daugiau pinigų negu bet kas kitas, šalies sveikatos apsaugos sistema yra pagarsėjusi kaip itin neefektyvi ir diskriminacinė. Metų pradžioje žurnalas „Health Affairs“ publikavo tyrimą, kuriame teigiama, kad tarp dvidešimties turtingų Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos šalių narių JAV 1961–2010 m. vaikų mirtingumas buvo aukščiausias. Palyginkime: visiškai nedemokratinėje Kuboje kūdikių mirtingumas 2016 m. buvo 4 iš 1 000, o JAV – 6 iš 1 000.

Kad demokratija veiktų?

1993 m. parašytoje to paties pavadinimo knygoje Robertas Putnamas teigė, kad Italijos šiauriniuose regionuose demokratinės institucijos veikė geriau negu pietiniuose dėl paprastos priežasties: pilietinės visuomenės, asociacinių ryšių ir kitais atžvilgiais stipresnio socialinio kapitalo. Pietuose, deja, visuomenė buvo grįsta nepasitikėjimu ir pilietinės kultūros formavimasis vyko sunkiai.

Paprastas demokratinėms institucijoms egzistavimas faktas nėra priežastis kam nors veikti ar neveikti – svarbu, kaip tos institucijos yra įgalinamos kurti visuotinę gerovę. O tam reikia ne vien kolektyviniu protu, bet ir kolektyviniu darbu.

– MARIJA SAJEKAITĖ –

Užkariautojas

Pabundu kitą rytą po Šv. Kazimiero kovo saulei siūbtelejus pro langus, o mano išmanusis telefonas priskaičiavęs 18 laipsnių šalčio. Palėpęs celėse nė langų nelikę – viskas aptraukta ledu. Visos dar neišžvejotos aukso ir sidabro žuvis. Ar nesuledėjo lelijos mūsų karalaičio rankoje? Tik Sibire būdavo toks kovas. Dažnai ir balandis. Kitaip tariant, žiemos apstybė. Sugrįžta išnykęs laikas?

Matyt, per daug gyvenime semtasi iš rusų literatūros, kino filmų, muzikos, rusiško stiliaus santykių. Ten, jei kas labai gražu ar labai baisu, būtinai žiemos fone. Šaunios juodbėrių *troikos*, skraidinančios per pusnis iš laimės dūstančius įsimylėjęlius. Visas pasaulis skęsta sniegynuose, o Pasternakui plevena ir plevena žvakė, susikryžia vė kūnai ir likimai, naktinė liturgija. 1946-iejai. Ne visai laiku, sakytum. O gal kaip tik? Kitą kartą kino filme vis skamba Schuberto „Žiemos kelias“, o jaunas, gražus ir talentingas muzikos studentas lyg koks bomžas nusigeria ir mirtinai susišaldo patvory neištveręs be gatvės chuligano.

Dėl speigo apmiršta ir sielovada, todėl vidury žiemos apsilankė bičiulis kunigas, prižiūrintis kelias provincijos parapijas. Nuolatos nusikamavęs, neturįs laiko, be džiaugsmo. Bet šįkart jis šnekus, įsijautęs. Cituoja Šventąjį Raštą, aptarinėja knygas ir spektaklius, visas laimingas. Močiutės it angelai nešiojančios jam per pusnis karštus pietus. Klebono mobilusis čirpia ir čirpia. Kažkas užsakinėja mišias, kitam parūpo gavėnios išpažintis ar egzorcisto kontaktai. Darsyk suskambus, kunigo balsas mainosi, rodos, šnabzdėtų į ausį pačiai Mergelei Marijai. Anokia staugmena. Nebūtų žiemos metas. Kas jau kas, o kunigai geriausiai žino, ką visa tai reiškia ir kodėl kitaip nebus.

Didysis mistikas ir dvasios mokytojas Thomas Mertonas, pradėjęs šeštąjį dešimtį, puolė į glėbį jaunutei medicinos seseriai, slaugiusiai jį po operacijos. Dienoraštyje atsirado įrašas: „Išdrįsau mylėti.“ Taigi jau po visų garsių, milijonus skaitytojų užbūrusių knygų, kuriose pasitaras žodis mirga be paliovos. Nors Mertonas, vadintas Getsemanės trapistų vienuolyno *poster boy*, turėjo privi-

legiją gyventi atskirai nuo kitų, jį vis tiek varžė regula ir viršininkų kontrolė. Reikėjo vinguriuoti. Slapti pokalbiai telefonu iš vienuolyno raštinės, kai broliai išėję melstis. Laiškėliai. Radus dingstį išvykti į gretimą apskrities miestą, laimės valandos dviese. Mertonui rodysis, kad jiedu tarsi Adomas ir Ieva rojaus sode. Vieną birželio popietę prie šampano taurių įvyks kažin kas ypatinga. Mertonas dienoraštyje neišsidavė, nors yra ir įtarimų, kad tekstas buvo kupiūruotas. Vėliau, kai viskas bus baigta, jis sakys, jog tai vienintelis atvejis šioje istorijoje, dėl kurio jis gailisi. Mylimoji, dienoraštyje vadinama M., siūlė mesti vienuolyną ir gyventi kartu. Jis nesiryžo, nujautė, kad kankintųsi abu, nes greitai pasiilgdavo vienatvės ir ramybės. Atomazgų paspartino Getsemanės abatas, kai kažkas nugirdo įsimylėjęlių pokalbį telefonu ir pranešė kur reikia. Abatas, tirono ir šventojo mišinys, jau ir taip nemėgęs Mertoną, ėmėsi griežtų priemonių. Mertonas blaškėsi, pasižadėjo nesusitikinėti su M., vėl slapta skambino ir rašė jai, iš nevilties pasigerdavo. Yra graudus pasakojimas, kaip jis prašęs lankytojų duoti centų *long distance* skambučiui iš telefono automato. Pasaulinės šlovės sulaukęs rašytojas elgėsi lyg paikas paauglys. Nors yra ir kitokių komentarų. Garsi bardė ir pacifistė Joana Baez, aplankiusi Getsemanę ir supratusi, kas vyksta, pareiškė: meilės apsėstas Mertonas atrodo jai giliausio žmogiškumo išraiška. Ji dar nežinojo, kad jos baladė „Silver Dagger“ buvo abiejų įsimylėjęlių himnas. Tikrai tinka: *Don't sing love songs, you'll wake my mother...* Beširdė motina, mieganti šalia su durklu rankoje, Mertonui, ko gero, buvo Getsemanės priminimas.

Didelių dramų paskui neįvyks. M., nukamuota bjaurios situacijos, trauksis ir išvyks gyventi į kitą valstiją. Ji laukė sužadėtinio, kariavusio Vietname. Mertonas gaus jos kalėdinį sveikinimą. Jiedu kelis sykius susiskambins. Per vieną pokalbį ji pravirko tiesiai į telefono ragelį. Praėjus lygiai trisdešimčiai mėnesių nuo jų pirmojo susitikimo, Mertonas užkurs po langais laužą ir sudėgins M. laiškus.

Ramiai žiūrėdamas, kaip didelės liepsnos šoka į rugpjūčio dangų. „Neįtikėtinas kvailumas 1966-aisiais“, – lakoniškai pažymi dienoraštyje. Ir kad tomis dienomis vėl daug meldėsis. Kai buvo tik pati pradžia, jis sakė, kad artėdamas prie M. artėja prie Dievo. Kas dabar ryžtųsi pasakyti, kur yra daugiau tiesos? O jeigu apie nuodėmę, tai kuri didesnė – meilės laiškas ar tas vasaros laužas?

Paslaptinga, absurdiška Mertono mirtis po kelių mėnesių, viešint Tailando sostinėje, liepia nuščiūti ir dar labiau nieko nesuprasti. Buvo žiema, pati advento pusiaukelė. Jis pats niekada nemanė, jog Dievas yra žiaurus despotas, ir mylėdamas M., laužydamas dėl jos savo vienuoliškus įžadus kažin ar laukė dangaus bausmių. Ant standartinio kryžiaus Getsemanės vienuolyno kapinėse Mertonas pagal trapistų tradiciją pavadintas kunigiškų šventimų vardu: *Father Louis*. Vardas, nuo kurio bėgta ir kurį buvo pavykę užmiršti, galų gale vis tiek pasivijo jį. Dar kartą tiktų ana Joanos Baez daina:

*For I've been warned, and I've decided
To sleep alone all of my life.*

Kovo pradžioje dulkiant ir dulkiant sniegeliui, miesto bokštai grimzdo vis gilyn į romų sidabrinį kokteilį. Dar kiek, ir nuo Išganytojo kalvos, tarytum nuo biblinio Taboro, nesimatyto nieko. Gal išskyrus vienintelį jį, jeigu ir toliau viskas čia pagal Evangeliją. Dabar pats laikas jam leisti žemyn ir užimti nesusigaudantį, apdusį nuo žiemos miestą. Tarsi iš kapo rūšio išėjus pro hospiso duris ar iš apleistos bažnyčios. Prisidengus snaigių sukuriu, kaip kitąsyk prisidengiama šampano purslais. Kad savo ranka surašytų, o paskui paleistų dūmais varganą vienuolišką romaną. Ir ne tik tai.

– JULIUS SASNAUSKAS –

Tautinės mažumos XX a. Lietuvos istorijos verpetuose

Šių metų vasario 24 d. Vilniaus knygų mugėje kalbinau du istorikus – dr. Tomaszą Błaszczyką iš Lenkijos ir dr. Yves'ą Plasseraud iš Prancūzijos – apie tautinių mažumų (lenkų, žydų ir baltarusių) vaidmenį XX a. Lietuvos valstybingumo kūrimo ir netekties procesuose. Pokalbį pavadinau „Tautinės mažumos XX a. Lietuvos istorijos verpetuose“, ketindami paliesti ne tik teigiamus lietuvių ir šių tautų politinio ar pilietinio bendradarbiavimo momentus, bet ir probleminius jų santykių epizodus.

Pokalbio idėja gimė valstybingumo šimtmečio renginių karuselėje pasigedus ir nelietuviškų šios šventės aspektų. Juk nepriklausoma Lietuva atsirado istoriškai daugiataučiam regione, o jos valstybingumo kūrimo lopšyje, Vilniuje, XX a. pradžioje lietuviai sudarė nedidelę gyventojų mažumą. Kuriant naują Lietuvą, dalyvavo ne vien lietuviai, bet ir žydai, baltarusiai, o kartais ir vienas kitas lenkas (prisiminkime Stanislovą Narutavičių ar Mykolą Römerį). Taigi, susikūrusi Lietuva nebuvo vien lietuvių valstybė. 1923 m. gyventojų surašymo duomenimis (be Klaipėdos ir Vilniaus), joje gyveno 84 proc. lietuvių, 7,6 proc. žydų ir 3,3 proc. lenkų.

Pokalbio pradžioje greitai išryškėjo sutarimas, kad baltarusių ir žydų atėjimas į Lietuvos Tarybą 1918 m. lapkritį ir gruodį naujai Lietuvos valstybei suteikė daugiau legitimumo ir politinės gyventojų paramos. Diskutavome, kodėl gi žydai ir baltarusiai į Tarybos gretas įsitraukė gana vėlai (juk buvo kviečiami dar 1917 m. rudenį). Abiejų pokalbio svečių nuomone, nei žydams, nei baltarusiams iš pradžių „etninės Lietuvos“ idėja nebuvo patraukli, nes ji siūlė suskaldyti jų tautų gyvenamąją regioną į atskiras dalis.

Pirmojo pasaulinio karo pradžioje žydai ir baltarusiai (taip pat kai kurie lietuviai ir lenkai) siūlė atkurti daugiataučę LDK valstybę (turiu omeny 1915 m. gruodį keturiomis kalbomis paskelbtą LDK konfederacijos universalą). Tačiau lietuviams ši idėja nebuvo patraukli ir jie atkakliai siekė Lietuvos etninės ribose, aiškiai suvokdami, kad tokioje LDK valstybėje, kuri beveik būtų sutapusi su vokiečių Oberosto teritorija, jie būtų likę tik mažuma. O baltarusiai nuo 1918 m. kovo jau turėjo savo valstybę – Baltarusijos Liaudies Respubliką, todėl nematė jokio reikalo dėtis prie lietuvių. Nėgana to – abi naujai paskelbtos valstybės Vilnių priskyrė sau. Na, o lenkai irgi nematė reikalo dėtis prie Tarybos (nors buvo pakviesti), nes nepriklausomoje Lenkijoje, taip pat tarp Lietuvos lenkų, dominavo Romano Dmowskio nacionalinių demokratų remiama didelės Lenkijos vizija. Jų manymu, Vilnius turėjo būti integrali Lenkijos valstybės dalis, nes jis buvo lenkų civilizacijos lopšys.

Tai kaipgi nutiko, kad žydai ir baltarusiai vis dėlto nusprendė prisidėti prie Tarybos? Diskusijoje teigiau, kad jų sprendimai jungtis buvo labiau pragmatiški, o ne „ideologiniai“, nes, Vokietijai 1918 m. lapkričio pradžioje pralaimėjus karą ir prasidėjus vokiečių armijos atsitraukimui, Raudonoji armija patraukė į visą buvusios Rusijos imperijos šiaurės vakarų regioną. Gruodžio 3 d. ji užėmė Minską, žlugo baltarusių Rada. Tikėdamiesi, kad paremti lietuviai suteiks bent autonomiją, baltarusiai sutiko prisidėti prie Tarybos. Sionistų pastangomis žydai, bijodami likti visiškai izoliuoti mieste, irgi sutiko prisidėti. Žydų bundistų siūloma parama sovietams daliai žydų nebuvo patraukli. Na, o dėtis prie Lenkijos žydai nenorėjo dėl vis labiau įsigalinčio lenkų antisemitizmo (šio kulminacija tapo 1919 m. pavasarį Pilsudskio legionierių surengti pogromai Vilniuje ir Pinske).

Pašnekovai priminė, kad, prisidėję prie lietuvių, ir žydai, ir baltarusiai su ginklais rankose kovojo naujai sukurtos Lietuvos kariuomenės gretose. Nors 1-ajam baltarusių pulkui taip ir nepavyko atsilaikyti prieš Lenkijos kariuomenę Gardine 1919 m. balandį (lenkai pulką nuginklavo, karininkus įkalino ar išvaikė, o eilinius kareivius katalikus prijungė prie savo kariuomenės), daug baltarusių ir žydų Lietuvoje stjo savanoriais. Kalbėjome apie mūsų visuomenei dar mažai žinomus faktus, kad 1919–1923 m. Lietuvos kariuomenėje iš viso tarnavo apie 3 000 žydų. Iš jų apie 500 buvo savanoriai, apie 60 žuvo nepriklausomybės kovose ir virš 20 buvo apdovanoti. Žydai buvo vienintelė tautinė Lietuvos mažuma,

tarpukariu sukūrusi savo karo veteranų organizaciją Žydų karių, dalyvavusių Lietuvos nepriklausomybės atvadavime, sąjungą, kuri visame krašte turėjo virš 30 skyrių ir net leido savo laikraštį.

Todėl nenustebino ir pacituota ištrauka iš tarpukario istoriko Petro Rusecko knygos „Savanorių žygiai“, kurioje savanoris žydas Icikas Mejeris Šneideris iš Nemakščių rašė: „Gimiau 1900 m. Nemakščių miestelyje. Kariuomenėn įstojau niekieno neragintas. Mano stojimui buvo kiek priešingas tėvas, nes jis buvo grįžęs iš Didžiojo karo. Jis man papasakojo daug baisenybių iš kareivių gyvenimo karo metu. Bet tas jo pasakojimas manęs neatgrasė. Prieš stodamas savanoriu dar buvau nuvykęs pasitarti pas pažįstamą ūkininką Domą Juškį. „Stok, bičiuli, – sako man Juškys, – juk pats žinai, kad mano du sūnūs tarnauja savanoriais.“ Stojimui pritarė ir jo žmona... Iš Juškio pas tėvus taip ir negrįžau, nuvykau į Tauragę, kur mane užrašė į savanorius... Pasijutau tikru kareiviu, pasiryžusiu ginti savo gimtąjį kraštą Lietuvą.“

Diskusijos metu nemažai dėmesio skyrėme ir valstybės kūrimo laikotarpiu itin problemiškiems lietuvių ir lenkų santykiams. Lenkijos visuomenė 1919 m. balandį Pilsudskio įžengimą į Vilnių pasveikino ne vien kaip istorinę pergalę prieš bolševikus, bet ir kaip broliškos unijos su Lietuva atnaujinimo preliudiją. Lenkai didžiavosi atėję į pagalbą „broliams lietuviams“. Taip ir tikėjosi būti jų sutikti. Kaune į šitą įvykį žiūrėta priešiška, kaip į naujo okupanto atėjimą. Svarstėme, koku būdu lenkams susiformavo neigiamas lietuvių tautinio judėjimo ir tautinės valstybės įvaizdis. Buvo išsakyta nuomonė, kad tokiam priešiškam požiūriui įtakos turėjo ir gana naivus bei romantizuotas jų požiūris į lietuvių, suformuotas ankstyvųjų lenkų romantikų (Adomo Mickevičiaus, Józefo Ignacy Kraszewskio, Henryko Sienkiewicziaus ir kitų). Susidūrę su lietuvių, visai nesizavinčių bendru romantizuotu LDK palikimu, politiniais reikalavimais, jie, anot lenkų istoriko Krzysztofo Buchowskio, į lietuvių judėjimą negalėjo žiūrėti niekaip kitaip kaip į tam tikrą „brolišką“ nesupratimą, o blogiausiu atveju – kaip į provokišką ar prosovietinį lietuvių sąmokslą prieš lenkus. Galimybę susitarti galutinai palaidojo 1919 m. rugpjūtį su Pilsudskio pritarimu Kaune surengtas nesėkmingas POW (peoviakų) bandymas pakeisti Lietuvos vyriausybę.

Be abejonės, santykius blogino ir pačių lietuvių elgesys. Juk paaiškėjo, kad lenkų ir bolševikų karo (1919–1921) metu Lietuva pabandė užimti ir tas teritorijas, kurios etniškai nebuvo lietuviškos ir net nepriklausė Lietuvai pagal jos ir Sovietų Sąjungos sudarytą 1920 m. taikos sutartį (turiu omenyje Augustavą ir Suvalkus). Tautinių valstybių kūrimo procese jos naudojosi ne tik nacionalizmo padiktuotomis ideologinėmis programomis, bet ir pragmatiškais karinės jėgos argumentais.

Rašydamas apie lietuvių ir žydų santykius tarpukario metais, Česlovas Laurinavičius yra išsakęs mintį, kad kuriantis Lietuvos valstybei žydai iš esmės turėjo du interesus: kad Lietuva nepriklaustų Lenkijai ir kad jiems lietuvių garantuotų jų teises bei nereikalautų, jog jie integruotųsi į žemesnės civilizacijos lietuvių kultūrą. Jo išvada buvo ta, kad žydai ir lietuviai sugebėjo pasiekti tik politinę sąjungą, o pilietinė abiejų tautų konsolidacija tarpukario Lietuvoje neįvyko. Diskutavome, ar reikėtų pritari ti tokiam požiūriui į žydų ir lietuvių santykius tarpukariu. Kas buvo žydams tarpukario Lietuva? Plasseraud nuomone, šis požiūris per daug pesimistiškas, nes tarpukariu vis dėlto vyko, kad ir nedidelio masto, žydų kultūrinė ir kalbinė integracija į lietuvių visuomenę. Ypač į ją buvo linkęs pasaulietinis žydų elitas Kaune. Liudas Truska yra rašęs, kad kiekvienais metais vis daugiau žydų moksleivių rinkosi valstybines (lietuviškąsias) gimnazijas. Nemažai žydų studentų studijavo Vytauto Didžiojo universitete. Vis dėlto reikia pripažinti, kad didžioji Lietuvos žydų dalis buvo religingi ortodoksai ir gyveno „paralelinį gyvenimą“ šalia lietuvių visuomenės, net nemėgindami į ją kultūriškai integruotis. Kalbant apskritai, lietuvių kultūra, kuri iš esmės buvo visai neseniai susiformavusi ir savo prigimtimi tautiška, žydų daugumai susidomėjimo nekėlė. Ta-

čiau juos domino dalyvavimas politiniame šalies gyvenime. Žydų partijos aktyviai dalyvaudavo Seimo rinkimuose, nors juose ir negaudavo daug balsų.

Kas gi nutiko Lietuvos žydų tautinei personalinei autonomijai, kurią jiems Lietuva garantavo 1919 m.? Iki šiol net žydų istorikai kalba apie litvakų „aukso amžių“ tarpukario Lietuvoje. Vis dėlto istorikai neturi itin vieningos nuomonės šiuo klausimu. Štai tautinių mažumų statusą Baltijos šalyse tyrinęs Jaroslawas Sozańskis mano, kad tautinė autonomija Lietuvoje gyvavo tik Klaipėdos krašte. Tačiau daugelis kitų, regis, sutinka (Saulius Sužiedėlis, Dovas Levinas, Ezra Mendelsohnas, Šarūnas Liekis), kad žydai iš tiesų turėjo personalinę autonomiją, gyvavusią iki 1924–1926 m., o po to – gana plačias tikėjimo, švietimo ir kultūrinio gyvenimo teises. Paradoksalu tai, kad 1924–1926 m. panaikinus Žydų reikalų ministeriją ir kitas pasaulietines žydams atstovavusias organizacijas ši kultūrinė autonomija gyvavo ir toliau, valstybei finansuojant žydų mokyklas ir religines bendruomenes tiesiogiai.

Kokios buvo svarbiausios personalinės žydų autonomijos žlugimo priežastys? Diskusijos dalyviai sutiko, kad esminiausia valstybės politiką žydų atžvilgiu pakeitė dešinysis posūkis valstybės gyvenime: iš pradžių krikščionių demokratų valdžios, o paskui tautininkų režimo įsigalėjimas. Tačiau buvo dar viena svarbi priežastis, apie kurią mūsų istorikai mažai žino, – tai vidinis Lietuvos žydijos konfliktas tarp religingų žydų (jų interesams atstovavo rabinai ir organizacijos „Agudath“ nariai) ir pasauliečių (daugiausia sionistų ir folkistų). 1923 m. Lietuvos žydų bendruomenę sudrebino Kauno teisėjo Bernardo Friedmano paskyrimas žydų reikalų ministru, prieš tai sukilo beveik visa Lietuvos pasaulietinė žydija. Šis skilimas prisidėjo prie personalinės autonomijos likvidavimo.

Smetonos režimas palaikė kur kas geresnius santykius su religingais žydais nei su jų oponentais. Vis dėlto tarpukariu Smetona ir jo valdžios aparatas gana nuosekliai kovojo su visuomenėje pamažu kylančia antisemitizmu banga. Štai Liudas Truska primena, kad teismai, karo komendantai ir policija griežtai baudė antižydiškų išpuolių dalyvius – mušeikas ir langų daužytojus. Pavyzdžiui, dvylika Kauno Vilijampolės gyventojų, 1929 m. rugpjūčio pradžioje naktį gatvėje mušusių praeivius žydus, buvo taip nubausti: 1 – kalėti 9 mėnesius, 7 – po 4 mėnesius, o 4 – po 2 mėnesius ir 20 dienų.

Diskusija turėjo baigtis klausimo, kaip Antrasis pasaulinis karas paveikė tautų santykius Lietuvoje, aptarimu. Tačiau dėl laiko stokos buvo pasidalinta tik apibendrinimu, kad šis karas beveik sugriovė tai, kas buvo sukurta nepriklausomybės kūrimo ir tarpukario metais. Ryškiausi to pavyzdžiai yra lenkų pabėgėlių krizė Lietuvoje 1939–1940 m., kai Smetonos valdžia, bandydama sulietuvinti naujai atgautą Vilniaus kraštą, nesuteikė pilietinių teisių maždaug 150 000 vadinamųjų lenkų ateivių. 1941 m. birželio sukilimo metu kai kurie lietuvių sukilėlių būriai dalyvavo žydų žudynėse, o vėliau lietuvių policijos batalionai (10 iš 26) talkino naciams vykdam Holokaustą. 1943–1944 m. Rytų Lietuvoje vyko nuožmus karas tarp nacių, jiems pavaldžios lietuvių policijos bei lenkų, žydų ir raudonųjų partizanų. Kitas gana tragiškas jau pokario epizodas buvo maždaug 160 000 Lietuvos lenkų iškeldinimas (LSSR valdžia jį pavadino „evakuacija“) į socialistinę Lenkiją.

Baigiamasis diskusijos akcentas buvo tas, kad tautų susitaikymo ir karo meto traumų įveikos procesai yra sunkiai įmanomi be atviros diskusijos apie lietuvių ir Lietuvos tautinių mažumų santykių istoriją. Nors jie smarkiai pasistūmėjo į priekį, istorikams ir visuomenei yra svarbu ir toliau dalyvauti tokioje diskusijoje kuriant pilietinę Lietuvos visuomenę.

– TOMAS BALKELIS –

Mieli šatėniečiai!

Mūsų leidinį galima užsiprenumeruoti Lietuvos paštuose arba internetu www.prenumeruok.lt. Kasmėnesinė prenumerata priimama iki kiekvieno mėnesio 26 d. Mėnesio prenumeratos kaina – 2,40 Eur. Mūsų indeksas 0109.

Mėnesio prenumerata į užsienį kainuoja 5 Eur. Užsienyje gyvenantys skaitytojai gali užsisakyti redakcijoje, atsiųsti čekį redakcijos adresu VŠĮ „Šiaurės Atėnų fondas“, Mėsinių g. 4, 01133 Vilnius, arba pinigus pervesti į sąskaitą banke „Swedbank“ LT36 7300 0100 0000 7071.

„Šiaurės Atėnų“ jau ketvirtadienio pavakare galima rasti Vilniaus knygynuose „Akademine knyga“, „Eureka!“, „Keistoteka“ ir „Mint Vinetu“.

Apie #metoo kaltininkų gynybą

Tapytojas Jonas Gasiūnas man įsiminė kaip keistoko charakterio, bet neklatingas, nesavanaudis ir doras žmogus.

Kęstutis Navakas

Pažiūrėkite, koks draugiškas ir švelnus dėdė Stalinas. Sėdi va ant kelių mergaitė ir nieko. O galėtų užmušti.

Senas anekdotas

Buvo* laikai, kai įsigyti „naują“ vergą iš Afrikos buvo pigiau, nei palaikyti jau turimo sveikata. Buvo laikai, kai rasizmas ir eugenika buvo mokslo sritys. Buvo priverstinės sterilizacijos laikai. Buvo laikai, kai antisemitizmas buvo oficiali ne vienos Europoje veikusios politinės partijos programa. O kartu visada buvo protestų prieš juodaodžių vergystę JAV. Buvo supratusių, kad rasizmas ir eugenika yra tik *moxlas*. Kad antijudaizmo ir antisemitizmo šaknų reikia ieškoti – kad ir kaip sudėtinga būtų – įvairiuose religiniuose, socialiniuose ir ekonominiuose procesuose, o ne žyduose. Vis dėlto tik praėjus daugiau ar mažiau laiko tai yra suprantama daug plačiau ir nuodugniau. Šiuo metu vyksta lyčių santykių virsmas, kurio rezultatas ir kartu svarbus pastiprinimas, tikiuosi, yra #metoo judėjimas. Kaip ir kiekvieno panašaus virsmo metu, kai kas nors praranda galią, pokyčiai sulaukia didelio pasipriešinimo.

Sveikinu #metoo judėjimą ir reiškiu palaikymą ne itin rišliais ir jokių atsakymų nepateikiančiais pamąstymais apie kelis reakcijų į judėjimą aspektus. Vienas aspektas yra moralinis reliatyvizmas, pasitelkiamas ginant apkaltintuosius. Kitas – apkaltintųjų herojiškumas kaip gynybos motyvacija.

Blogiausi laikai vadinamojoje „Vakarų civilizacijoje“ jau, tikėkimės, praeityje. Tačiau ir šiandien netrūksta nei antisemitizmo, nei institucinių rasizmo ir seksizmo („-izmas“, kurį teksto redagavimo programa vis dar žymi kaip klaidą). „Švelnesnės“ nelygybės formos ir galios išraiškos yra kasdienybė, lengvai pastebima daugeliui tos galios neturintiems. Kasdienis seksizmas, pirmiausia paremtas vyrų galia, yra elementariai... kasdienis. Nors po truputį grįžtama prie šventės prasmės, Lietuvoje ir kitur kovo 8-ąją nusirita sveikinimų moterims banga – daugiausia ne moteris sveikinasi tarpusavyje palaikydamos solidarumą ir kovą už savo teises; ne, jas gavėse sveikina pareigūnai su tulpėmis ir kiti „tikri vyrai“ už „dailiosios / gražiosios / silpnosios / antrosios“ lyties grožį, dėkodami už savo kūnais papuoštą biurą. Lietuvos lengvosios atletikos federacija dalinasi vaizdo įrašu, kuris stambesniu ar smulkesniu planu kreipia žiūrovo dėmesį į šuolininkų užpakalius, – federacija didžiuojasi, mat tarp sportininkų yra ir trys Lietuvos atstovės. Oksanos Pikul-Jasaitienės iškviesti pareigūnai seilę varvindami žiūri į krepšininką ir ramina, kad pavyks viską užglaistyti. Taigi KREPŠININKAS, dar kažkada buvęs ir neblogas... Tiesiog be užuolankų seksistinės reklamos, darbo ir kiti skelbimai, rožinės ir melsvos ar tamsesnių spalvų žaislų dėžutės ir jų turiniai, tik vyrų pokalbių ir diskusijų sesijos ir t. t. Pagaliau, ar tikrai svarbu skaičiuoti, kokia dalis Lietuvos moterų patiria fizinį ar psichologinį smurtą artimoje aplinkoje, kai ta dalis, priklausomai nuo skaičiavimo, prasideda nuo trečdaliu? Kiek reikia, kad būtų (per) daug?

Tai ar nuostabu, kad koks nors garbus režisierius ar tapytojas buvo užsimanęs ir pamėgino įdėti savo genitalijas kokiam studentei ar bendradarbei į delną ar dar blogiau? Ar stebina skandalai Holivude? Ar manote, kad tai nėra kasdiena nesuskaičiuojamai daugybei moterų? Ar net jei kuri nors #metoo istorija yra kiek išpūsta arba paprasčiausiai šmeižikiška – vadinasi, visos įtartinos? Ar girta reiškia pati kalta ir prievartautina? Ar įsivaizduojate, kas vyksta toms moterims, kurios neturi jokios galios ir galimybės apskritai pradėti kalbėti ir jų vienokie ar kitokie prievartautojai tai puikiai žino?

Bent jau kol kas kaltinimų mažų mažiausiai seksualiniu priekabiavimu sulaukia visokie tituluoti menininkai, akademinio pasaulio atstovai ir mažai tituluoti, bet jau politikai. Jų visų statusai sukelia ir rezonansą, neįsivaizduojamą, jei jų vietoje būtų visuomenei nežinomi žmonės. Kartu dalis kaltinamųjų apologetų jaučiasi labai nepatogiai, nes kaltinamieji yra jų herojai. Galbūt tai yra ir dalis motyvacijos užsiimti ne problemos supratimu, o *pezalais*

apie, pvz., nekaltumo prezumpciją. Vietoj kalbėjimo ir mąstymo apie baisią situaciją ir kaip ją keisti, nemažai eterio užpildė visokie kaltinamųjų apologetai, pradėdant koku „Jonu iš Vilniaus“, radijuje rėkiančiu apie „paleistuves“, ir nebaigiant daugiau ar mažiau rafinuotų filosofijų ir juvelyrių komentarais *delfuose* ir televizijose. Jų auditorijos skirtingos, pagrindinės mintys, jų rafinuotumas ir gilumas taip pat, bet galiausiai rezultatas tas pats – kaltės menkinimas ir diskurso nukreipimas nuo problemos.

Vieną grupę gynėjų argumentų sieja moralinis reliatyvizmas – ten arba tada tai buvo normalu. Taip tiesiogiai ar netiesiogiai yra pateisinamas kaltininkas, nes juk jo visuomenės paveiktas moralinis kompasas nebuvo sugedęs – moralė buvo tokia, buvo galima, normalu. Šis argumentas yra daug solidesnis, kai kalbama apie „ten ir tada“, bet jis visiškai laisvai gali būti panaudotas kalbant net apie „čia ir dabar“, nes gyvenam to virsmo metu, kai dar neva ne visai čia viskas aišku. Kai kas vaikų mušimą vis dar vadinama auklėjimu, kai kas jį tai žiūri su dideliu pasibaisėjimu ir net įstatymu uždraudžia. Kai kas didžiuojasi gražiais lietuvių lengvaatlečių užpakaliais, o kai kas baisesi tuo pasididžiavimu. Kai kas dar puošia savo biurą „dailiaja lytimi“, o pastaroji kai kur turi vis daugiau galios spiriti puošėjui į tarpkojį ir tiesiogine, ir perkeltine prasme. Todėl kai kas dar gal visai neseniai viena ranka palietė savo studentei šlaunį, kol kita rodė į sakinį jos parašytame rašto darbe ir jautėsi visiškai patogiai ir saugiai. Esmė ta pati – ar galime kaltinti ką nors dėl to, kad jis elgiasi „kaip visuomenėje (gana) įprasta“?

Na, moralinis reliatyvizmas savaime nėra nei gerai, nei blogai ir galėtų būti vertinamas gana rimtai. Bet kartu privalu suprasti, kad yra didžiulė atskirtis tarp šitos mano, rašančio, ir jūsų, skaitančių, daugiau ar mažiau intelektualios masturbacijos apie besikeičiančius laikus ar moralines normas ir tos kasdienybės, kur kažkas šiuo metu yra mušama ar prievartaujama. Todėl kviečiu trumpai pamąstyti apie tuos moralinio reliatyvizmo argumentus ir eiti užsiimti rimtesniais darbais stiprinant #metoo.

Argumentas atrodo maždaug taip. Chauceris, Šekspyras, broliai Grimmiai, Kolumbas, Voltaire'as, Dickensas, Balzacas, Gogolis, Turgenevas, Dostojevskis, Wulf, Wagneris, karalienė Viktorija, Valančius, Kudirka, Churchillis, F. D. Rooseveltas, Nėris, Kubilinskas, Spacey, Bartas, Vaitkus, Gasiūnas ir t. t. – kas yra šie žmonės? Pagarbos verti rašytojai, dramaturgai, poetai, atradėjai, kompozitoriai, monarchai, valstybininkai, aktoriai, tapytojai ir režisieriai ar antijudaistai, antisemitai, rasistai, genocido bendrininkai, eugenikos rėmėjai, „komunizmo saulės vežėjai“, žudikai, seksualiniai priekabiautojai? Taip. Churchillis solidžiai rėmė eugenikos projektus; Nėris „vežė saulę“, o kai kurių jūsų vaikystės pasakų autorius Kubilinskas, rodos, buvo žudikas. Tai ką daryti, jei Churchillis taip pat ir visokių gerų dalykų priešnekejo ir gerai karuose pasirodė, Nėris gražiai ne tik apie komunizmą rašė, o Kubilinsko pasakos jau kelintai kartai vaikų padeda užmigti ir yra leidžiamos vis gražesniais viršeliais? Besididžiuodami visais didžiaisiais nežinote ir nenorite žinoti apie jų ydas, todėl kalbate apie tai, kad jie buvo „savo laikmečio žmonės“. Karalius Mindaugas buvo žudikas, kūręs valstybinį darinį tais laikais priimtinais metodais. Na va, švaru, statom paminklą.

Daug lengviau yra kalbėti apie mirusius ir kuo seniau, tuo geriau. Dar lengviau, jei anie stovi ant labai aukštų pjedestalų ir yra beveik nepajudinami. Šekspyro kurtas žydo įvaizdis ar karalienės Viktorijos statytinių Indijoje vykdytas genocidas terūpi grupei akademikų. Lyg pagrindinės herojaus veiklos žymumas tiesiogiai proporcingas imuniteto dydžiui. Gi buvo tokie laikai, pagal juos ir vertinkime. Antisemitinius tekstus rašiusį taip pat ir himno autorių Vincą Kudirką istorikas Vygantas Vareikis pavadino „savo laikmečio žmogumi“. Ar ne tuo pačiu argumentu mes pateisiname (o tiksliau – jūs pateisinate) ir visokius paminklus žudikams, betgi Lietuvos herojams? Tai ar tinkamas argumentas? Tai ką daryti?

Nežinau. Man yra labai paprasta. Dėl erudicijos stokos turiu labai mažai herojų iš bet kokių meno sričių. Visokie įprasti tautiniai ir valstybiniai herojai dėl politinių pažiūrų gali būti vertinami tik patenkinamai ir tik lyginant su didesniais despotais ar labiau *nupušusiais* tautininkais. Kritiškumas ir nihilizmas padeda turėti itin mažai iliuzijų dėl bet ko. Taigi – labai paprasta. Ką daryti visiems eruditams ir / ar gyvenantiems ten, „dešinėje“, kur kritinės minties seklumoje statomi visokie arkliai? Ar jie tikrai tiki „savo laikmečio žmogumi“ ir jokio neramumo jiems nekyla ži-

nant apie baisias herojų ydas? Ar tiesiog nesupranta, kur čia ta yda? Juk „yda“ tai vėl apie moralę. Kas man „yda“, tas jiems „buvo tokie laikai“. Ar perdedu čia ir dabar prisimindamas, kad va toks garbus istorikas Jakubčionis savo studentes nuolat vadindavo (vadina?) „paneliukais“? Ar jis yra nuostabus dėstytojas, vienas geriausių mano kada sutiktų lektorių, ar kiek „seno sukirpimo mergintojas“? Taip. Ar Louisas C. K. yra labai geras komikas, ar savo žinomumu – nes, matyt, neturi jokių kitų įrankių – besinaudojantis seksualinis priekabiautojas? Taip. Ar Bartas yra labai geras režisierius, ar, labai tikėtina, mažų mažiausiai kiek agresyvus seksualinis priekabiautojas? Taip. Ar Gasiūnas yra geras tapytojas, ar sistemiškai prie studentėlių priekabiavęs didėdas? Gal ir geras tapytojas, neišmanau. Kaip šitie du personažai viename susikloja moralės požiūriu ir kaip elgiamės ir kalbame apie savo herojus sužinoję daugiau, nei norėjome? Gal kaip Navakas? Ar nebeklausome, nebežiūrime, nebeskaitome jų kūrybos? Ar atimame Nacionalinę premiją? Ar Kubilinsko pasakos tampa blogesnės, nes jis, rodos, buvo žudikas? Na lyg ir ne. Turbūt daugeliu atvejų neatimčiau premijų ir kai kuriais atvejais toliau klausysiu, žiūrėsiu ir skaitysiu. Bet kartu žinosis, visada turėsiu omenyje ir besidalindamas visada paminėsiu.

Tačiau yra dar svarbesnis klausimas – o jeigu ta kūryba buvo / yra geresnė būtent dėl tos prievartos? Jei Gasiūno auklėtinės pradėjo geriau tapyti ar Vaitkaus aktorės geriau vaidinti, nes buvo vienaip ar kitaip prievartaujamos? Jei Gasiūnas geriau tapė, o Vaitkus geriau režisavo? Jei taip, ar pradėsite liūdėti, nes nesant prievartos nukentės menas? Nelyginant von Triero psichologinis smurtas aplink filmavimo aikštelę sukuria atmosferą, kuri neva virsta geresne aktorių vaidyba. Šlykštu. Kad menas nenukentės be prievartos, man leidžia patikėti gausybė nuostabių menininkų, kurios, tiesiog labai tikėtina, nieko neprievartavo. Jei kam pagailo prievartos kaip „meno kokybės“ kūrimo metodo, tai velniop tą *mianą*. Ačiū, ne. Visiškai pritariu Margaritai Jankauskaitei, kuri kvietė nesudieivinti menininkų ir meno – „geras mechanikas irgi kūrėjas“, – diskusijų apie jo kūrinių genialumo sąsajas su prievarta turbūt nebūtų daug ir jo kūrinių taip labai negailėtumėte.

Kaltinamieji įvairiomis ydomis tuomet, „savo laikais“, nesijautė (tik) nusikalte, kaip, tikiuosi, jaučiasi ar jaustųsi dabar. Bet ar jiems tai spręsti? Niekada nebuvo normalu be sutikimo, naudojantis savo galia vienaip ar kitaip ką nors prievartauti. O jei tai kažkada atrodė normalu, tai tą normą kūrė kaltininkai, ne aukos. Laikai keičiasi.

Pagaliau, kaip ir kitose srityse, laikai keičiasi ir santykiuose tarp lyčių ir aukos įgauna vis daugiau galios kurti normą. Taigi renkamės. Aiškinamės, ar ji buvo išgėrusi, kurią kūno vietą palietė, ar jis naudojosi savo galia, o galbūt net neigiamė, kad apskritai jis turėjo galią. Arba mažų mažiausiai patylime. Niekas nieko į kalėjimus nesodina, teisiškai nepersekioja, nesijausminkim. Tikiuosi, judėjimas plėsis už visokių „didžiųjų“ ribų ir galbūt prireiks net Ruandos ar PAR patirties siekiant masinio susitaikymo. Neabejoju, kad tai tik į gera. Jei #metoo atgrasė tūkstančius ar milijonus nuo prievartos, tai jau yra didžiulis pasiekimas. Pasiekimas yra ir tai, kad dabar yra daug drebančių. Tikėtina, kad ir jūs tokių pažįstate. Tačiau būtų didesnis pasiekimas, jei jie ne būtų atgrasyti ir drebėtų iš baimės būti pagauti, o suprastų, ką padarė ar daro. Pagaliau, bent jau įsisąmonintų, kad moteris, perfrazuojant Salmą Hayek, nėra arba niekas, arba kūnas (angl. *nobody or body*). Toks matymas yra persmelkęs absoliučią daugumą vyrų ir jo atsikratyti labai sunku, galiu paliudyti.

Dar kartą sveikindamas #metoo judėjimą kviečiu pasiknisti savo atmintyje ir, esant reikalui, bent jau pripažinti ir atsiprašyti.

– TADAS JANUŠAUSKAS –

* Už diskusijas, pasiūlymus ir pataisymus dėkoju Viktorijai Kolbešnikovai.

Kaip uždirbt iš poezijos? Tapk „Instagram“ poetu!

Socialinis tinklas, garsėjantis patobulinto vaizdo patobulinto kūno asmenukėmis, pastaruosius 5 metus yra tapęs ir tikru trampinu į pasaulines poezijos žvaigždes. Tokie vadinamosios *Instagram poetry*, arba – lietuviškai – „momentinės“ poezijos, kūrėjai kaip Rupis Kaur, R. M. Drake'as, po kauke ir pseudonimu besislepiantis Atticus, Lang Leav, Tyleris Knottas Gregsonas ar Nikita Gill šiame pasauliniame tinkle turi šimtus tūkstančių ar net milijonų sekėjų, kurie skaito, komentuoja, teigiamai vertina ir, žinoma, bando patys kopijuoti vos ne kasdien skelbiamus „momentinės“ poezijos kūrinius. Lyg to būtų negana, „Instagram“ fotografijų laukelio vietoje skelbiami tekstukai pastaruoju metu virsta ir knygomis, ir ne bet kokiomis, o tikrais bestseleriais. Štai populiariausios „Instagram“ poetės, per 2 mln. gerbėjų turinčios Rupis Kaur debiutinio rinkinio *Milk and Honey* (2015) pasaulyje parduota jau daugiau kaip milijonas (!) egzempliorių (tai viena iš dviejų populiariausių knygų Jungtinėse Valstijose 2017 m.), o vos prieš pusmetį išleistos antrosios knygos *The Sun and Her Flowers* tiražas jau perkopė pusę milijono. Rupis Kaur poezijos skaitymai ir knygų pristatymai rengiami ne vienoje pasaulio šalyje, o bilietai į „pasirodymus“ kai kada kainuoja ne mažiau nei į populiariosios muzikos žvaigždžių koncertus.

Ko reikia norint tapti pasauline „Instagram“ poezijos žvaigžde? Žinoma, pirma, rašyti anglų kalba, tačiau ne anglakalbiui tai anaipol ne problema, nes rašyti reikia – ne, tiesiog būtina – kuo paprastesne, pačia elementariausia, lokalinių ir socialinių konotacijų atžvilgiu sterilia kalba (ryškiausios „Instagram“ poezijos žvaigždės – išeivės iš buvusių britų kolonijų Indijos ir Pakistano). Antra, privalu užgniaužti visas literatūrinės žodžio meistrystės ambicijas, t. y. rašyti kuo tiesmukiau, atviriau, „iš širdies“, be to, per daug neišsiplečiant (kūrinių reikia sutalpinti į standartinį „Instagram“ fotografijos rėmelį). Nikitos Gill teigimu, tradicinės literatūros leidėjai jos kūrybą šimtus kartų atmetę kaip tokią, kuri nepalieka erdvės „interpretacijai“, esanti per daug konkreči, vienprasmė. „Instagram“ ir išmaniųjų telefonų terpėje ši „literatūrinė“ ypatybė, atrodo, tampa didžiuliu privalumu. „Momentinės“ poezijos temos? Meilės, Žmogaus, Gyvenimo Unikalumas, Išsiskyrimo Skausmo Įveika, o moterų poezijos tekstuose – ir visapusiškos Moters Emancipacijos, Saviraiškos, Išsivadavimo iš vyrų priespaudos skatinimas ir aukštynimas. Apskritai visa „Instagram“ poezija, kartais išvirstanti „gyvenimiškų tiesų“ sentencijomis ir gyvenimo instruktažais, primena savotišką (auto)terapiją, turi savitarpio pagalbos, paguodos, pasidrašinimo, išsikalbėjimo poreikio tenkinimo atspalvių. Rupis Kaur tiesiai šviesiai sako rašanti provincijoje vargstančioms jaunoms spalvotosioms moterims, nė nesvajojančioms apie rimtąją literatūrą, šitaip tarp eilučių eliminuodama „momentinės“ poezijos kritikos galimybę, nes tai būtų galima interpretuoti kaip kėsinimąsi į bent tokios moterų saviraiškos ir vienijimosi teisę (įdomu, ar tos įsivaizduojamos moterys būtų įpirkusios 250 dolerių kainavusį bilietą į debiutinės Kaur knygos pristatymą Niujorke?..).

Šiaip ar taip, kritika ir leidyklų kokybės filtrai „Instagram“ poezijai negresia: rimti literatūros vertintojai jos neskaito, o leidėjai su malonumu graibsto tai, kas duoda pelną. Ir tai dar vienas akstinas įsilieti į „Instagram“ produkcijos dauginantį gretas. Ypač jei esate jaunas ir gražus, nes tokių autorių nuotraukos šalia kūrinių neabejotinai prideda populiarumo. Jei negalite ar nenorite puikuotis savo fiziniams privalumais, atsigriebsite savo eilėraštkus apipavidalindami piešiniais ar „Instagram“ siūlomais šablonais (pasirinksit, tarkim, rašomosios mašinėlės šrifto, popieriaus imitaciją ir pan.). Kaip tai atrodo, pamatysite patys užsukę į čia minėtų autorių „Instagram“ paskyras, o jei apsisprendėte „momentinės“ poezijos laimę bandyti lietuviškai, štai jums keli žinomaisių „Instagram“ poetų kūrybos pavyzdžiai.

Su artejančia Tarptautine poezijos diena, ateities poezijos žvaigždės!

rupi kaur

galbūt visi esame emigrantai
keičiantys savo namus
iš pradžių paliekame įsčias dėl oro
paskui priemiesčius dėl purvinų didmiesčių
ieškant geresnio gyvenimo
kai kam iš mūsų teko palikti savo šalis

gyvenimo receptas yra toks
pasakė mama
apkabinusi mane verkiančią
pasižiūrėk į gėles kurias
kasmet sodini sode
jos tau atskleis
kad žmonėms
irgi lemta
nuvysti
nukristi
įsišaknyti
pakilti
kad vėl sužydėtų

visi mes gimstam
tokie gražūs

didžiausia tragedija
kad mus įtikina jog tokie nesam

palytėjai mano širdį
manęs nė
nepaliesdamas

šį rytą
pasakiau gėlėms
ką padaryčiau dėl tavęs
ir jos pražydo

noriu paslėpti
kraują ir pieną
kad įsčios ir krūtys
niekad tavęs nemaitintų

mūsų nugaros
byloja istorijas
kurių jokia knyga
nesutalpintų
po savo nugarėle

nieko nėra
skausmingiau
už apraudojimą
dar gyvo žmogaus

jis nesugrįš
šnibždėjo protas
jis turi sugrįžt
verkė širdis

nenoriu tokios meilės
kuri sekina
noriu meilės
pripildančios energijos

taip
įmanoma
mylėt ir nekęst
vienu metu
patį taip darau
kas dieną

ir štai tu gyveni
nepaisydama nieko

atticus

Romoje lijo,
švietė saulė, bet lijo.
Miestas atrodė švarutėlis lyg
naujas,
ir griuvėsiai mirgėjo
tviskančioje saulėje.
Žiūrėdamas į tai
staiga prisiminiau,
kad niekas netrunka amžinai.
Nei debesys,
nei karalystės,
nei audros.

poezija
man
yra klaidžiojimas tamsoje
ieškant
reikiamų žodžių
apibūdinti
tam jausmui
kurį patiriu
kai ji šypsosi
per miegus

Tu
mano pasaka
mano knyga
niekada nesibaigianti
leisk pasilikti
tavo puslapiuos
dar
kuo
ilgiau

Nieko nėra tyriau
už tokią meilę,
kai vaikas ir mergina
stato pilis
danguje.

Ne kiekvienam ji buvo skirta,
o tik man.

Trokštu būti
senas vyras
su sena žmona,
kad galėčiau juoktis
iš senų pašėlusios jaunystės pokštų.

Mes
niekad nebūnam
vieni. Mes
visi esam vilkai
staugiantys į
tą patį
mėnulį.

Kvailų, sek savo žvaigždę. Gyvenimas trumpas.

r. m. drake

jos širdyje augo
gėlė, jai tereikėjo daugiau
erdvės, kad sužydėtų. ir kai ji
išlaisvino gėlę, ji parodė

pasauliui, kad kartais
gražiausi dalykai gali
augti tamsiausiose vietose
net be šviesos.

mylėk, kas tave myli,
bet nejausk neapykantos tiems,
kas tavęs nekenčia. nes neapykanta
yra našta, išsekianti žvaigždės
tavyje.

kartais didžiausios
svajonės yra tos, kurių tavo širdis
bijo.

tu būsi debesys,
o aš būsiu dangus.
tu būsi vandenynas,
o aš būsiu krantas.
tu būsi medžiai,
o aš būsiu vėjas.

kad ir kas būsime, mudu
visada susidursime.

Nikita Gill

Namų formos širdis

Tavo širdis yra namų formos,
vieni prieš įžengdami beldė,
kiti įsilaužė,
ir tik vienas kitas vadino ją namais.

Savo strazdanom atrodai
panaši į spiečių žvaigždžių, laukiančių,
kada jas ims tyrinėti ir pamils.

Tikrosios pabaisos

Mūsų mamos tikina,
kad po mūsų lovomis
nelindi jokios pabaisos,
kad jos nesislepia spintose,
bet mamos neperspėja mūsų,
kad kartais pabaisos
ateina persirengusios žmonėmis
ir tvirtina, kad myli mus
labiau, nei mėnulis
myli saulę.

Nebūk graži

Tau vis kartoja, kad grožis yra tai, ko merginai reikia.
O iš tikrųjų? Pamiški tai. Nebūk graži.
Būk pikta, būk protinga, būk sąmojinga, būk negrabi, būk įdomi,
būk juokinga, būk nenuorama, būk pamišus, būk talentinga –
yra visa galybė kitų dalykų,
ne tik būti gražiai.
Ir šiaip, kas gi yra grožis,
jei ne raidžių vėrinys šiam žodžiui sudėti?
Būk savo pačios nuostabumo apibrėžimas, visados.
Tai kur kas svarbiau už bet kokį grožį, amžiams.

Jei visos merginos

Jei visos merginos būtų mokomos
viena kitą pašėlusiai mylėti,
o ne
varžytis tarpusavyje
ar nekėsti savo kūnų,
koks pasikeitęs
ir gražus būtų pasaulis,
kuriame gyventume.

Parengė ir vertė Andrius Patiomkinas

Subalansuota pagal Severiją

Priešybių traukos simbolizmu subalansuotoje Severijos Inčirauskaitės-Kriaunevičienės parodoje „With Love from...“ nesunku prisiminti įprastus fizikos dėsnius, kai skirtingą krūvį turintys elementai mažina tarp jų esantį atstumą. VDA „Titanikė“ iki kovo 18 d. veikianči keturių menininkės kolekcijų jungtinė ekspozicija – tai atspindys, reflektuojantis elementų negalėjimą egzistuoti be priešingybės: praeitis ir dabartis, politika ir popkultūra, moteriškumas ir vyriškumas, laisvė ir atsakomybė. Žongliuojant perpratimo skalpeliais atsiveria šie (ir, žinoma, dar įvairesni) kryžminiai pjūviai, apibrėžiantys menininkės nagrinėjamą diskursą. Dalis šių kolekcijų Lietuvoje buvo pristatytos atskirai pastarųjų metų šiuolaikinio meno mugėje „ArtVilnius“. Todėl iš pirmo žvilgsnio menininkės kūriniai atrodo pažįstami, artimi, gal ir apgaulingai daug sykių matyti, nes reprodukuoti spaudoje. Nuotraukų, pristatančių autorės kūrybą, publikavimo suintensyvėjimas ypač buvo juntamas 2016 m., kai instaliacija „Kill for Peace“ („Žudyk vardan taikos“) pelnė geriausios „ArtVilnius '16“ instaliacijos apdovanojimą. Kita vertus, žiūrovams menininkės kūriniai gali atrodyti artimi ir dėl paprastesnių priežasčių – atpažįstamų buitinių aplinkos inkrustacijų, kaip pati autorė nurodė viename interviu¹, pasiskolintų iš šablonų moteriškuose hobiai žurnaluose.

Pakanka žvilgtelėti į menininkės kūrinius, kad būtų galima atpažinti juose priešpriešų veikiamą trauką, suferuojamą dar pačiame paviršiuje. Pirmiausia tai laiko kontrastas. Praeitis išreiškiama kūrinių pamatine medžiaga virtusiais rūdijančiais *readymade*'ais (šalmiais, kibirais, skardinėmis dėžutėmis). Ji dygsniais jungiama su dabartimi – sodrių spalvų siūlais kryželiu siuvinėtomis gėlėmis, drugeliais, animacinių filmų personažais. Žiūrint į pasibaigusį įvykių, sumažėjusio populiarumo veikėjus Inčirauskaitės darbuose peršasi fantominės galūnės sindromo metafora. Kaip nervų likučiai verčia karo veteranus jausti sprogimo smūgio nutrauktas galūnes, kurių nebėra, taip iš praeities ištraukti pramoninės gamybos objektai šiandien verčia jausti jais simbolizuojamą istoriją, kuri dabartyje atsiskleidžia kaip pasibaigusiu karų pasekmės ar technologinių revoliucijų kardinaliai performuota kasdienybė. Laiko tiesėje nutolusi praeitis, nešanti to, ko nepakeisi, našta su visais apgailėstavimais, prisitraukia prie dabarties, kuri įkrauta kitokiu krūviu – gyvybinga energija, nulemsiančia ateitį.

Ne taip giliai užmaskuotos ir kitos priešpriešos. Tai instaliacija „Kill for Peace“ ar ją papildantis naujusias menininkės kūrinys su žodžiais „With Love from...“, išsiuvinėtais ant sprogusio rūdijančio zenitinio pabūklo sviedinio tūtos. Susiduriančių gėrio ir blogio, meilės ir pykčio jėgų suformuotas skirtingų krūvių balansas žiūrovo pajuntamas jau kolekcijos ar kūrinio pavadinime. Tai nuoroda į diskusiją apie konflikto paradoksalumą (jei ne ironiją, prisimenant

kerštingų, įtūžusių ir įskaudintų karių užrašus ant bombų „Su meile iš...“), kai kivičio nutraukimas kartais susijęs su naikinimu – vienintele išeitimi. Iš gamtos atėjęs kovos ritualas į įvykių centrą sutraukia pozityvą – taikos (jei negalvosime apie savanaudišką, nesvarbu, kieno kaina pasiekiamą pergalę) siekimą ir negatyvą – jėgos naudojimą, kad išsigelbėtum, vedamas iš tos pačios gamtos atėjusio savaugos instinkto. Kolekcijos pavadinimo priešprieša atkartojama ir vizualiai įtvirtinama menininkės objektuose. Instaliacijoje, sukurtoje iš kulkų suvarpytų karių šalmų, menininkės siuvinėtų žydinčiomis gėlėmis, simbolizuojančiomis gyvybę, juntama gyvenimo ir praradimo paralelė. Gyvenimo ir jo fundamentalių dėsnių cikliškumas matyti iš dygsniuotų gėlių, apsisukančių ratu aplink šalną.

Žvelgiant ne taip universaliai ir subtiliau fokusuojant žvilgsnį, menininkės sukurtuose objektuose išryškėja, kad ant šalmo siuvinėtos našlaitės mena be tėvo likusius vaikus, vieną gyvybę, persimainiusią dėl kitos. Arba ant kito šalmo ramunės žymi iš jaunuolių atimtą vaikystę, nerūpestingą gyvenimo pradžią dėl būsimų kartų, kurios gims po jų (neutralizuotame, bent siekiant tokio tikslo, lauke). Nesunku pamatyti skirtingų krūvių – laisvės ir atsakomybės arba pareigos – trauką, judinančią pasaulį, kaip, pasak chaoso teorijos, jį judina suplazdėję drugelio sparnai, kurių siluetas matomas nuo šalmo ant baltos sienos krantinčiuose šešėliuose.

Chaos teorijos simboliniai elementai naudojami ir pastarojoje Inčirauskaitės darbų kolekcijoje „Turisto pusryčiai“. Gruzijos kalnuose surinktose skardinių konservų dėžučių dangteliuose lygiais kraštais arba atidarytuvo nukramtytomis briaunomis išsiuvinėti būtent drugeliai (ir kiti panašaus dydžio vabzdžiai). Įrėminti po stiklu ir adatėmis prismaigstyti eksponatai žiūrovui pristatomi su enciklopediniais gyvių pavadinimais. Išryškėja tendencija, kad drugelių rūšys vadinamos neproporcingai už save didesnių padarų pavadinimais – (mėlynasis) tigras², (baltamargė) meškutė, net reikšmingą svorį turinčiais kariniais laipsniais – admiralas. Taigi, priešpriešų balansas išreiškiamas dydžio santykiu – mažas pritraukė didelį. Tačiau, net jei dideli prieš margasparnius, šie girių ar tropinių miškų, civiliziuoto pasaulio padarai yra santykinai maži lyginant su jiems ar jų lyderiams paklūstančiomis bendruomenėmis ar armijomis. Ryškiausias šių dydžių kontrastas juntamas karininko laipsnį turinčių drugelių pavadinimuose. Vieno žmogaus – admiralo žodis („pult / atsitraukt / lygiuot“) kaip drugelio sparnų suplazdėjimas sukelia tornadą ir keičia istorijos eigą, kurios įsakantysis savo rankomis gal net neliečia, tik bakšnoja pirštu manevruodamas armijos mase, strategiškai ją kreipdamas viena ar kita linkme, keičiančia nusistovėjusias normas.

Vienoje ekspozicijos erdvėje telpa ne tik įvairių laikotarpių ir valstybių kariniai šalmai – politiniai atributai, bet ir

popkultūros elementai – nuotykių paveikslėliai iš kramtomosios gumos pakelių. Iš pirmo žvilgsnio tai būtų akivaizdi priešprieša. Tačiau kolekcija „Donaldo nuotykių“ (2016) iš tiesų išsiskiria kaip kebliau įkandama ir gilesniame sluoksnyje slepianti priešingybių traukos dėsnį. Linksni, net šmaikštūs Disneyaus personažų Antino Donaldo ar Peliuko Mikio nuotykių, pateikti komikso principu (ar fragmentuoti panašiai kaip socialiniuose tinkluose publikuojami žmonių kasdienybės nuotraukų koliažai, sujungti skirtingu tinklelio išdėstymu (vienas prie dviejų, trys dalys horizontaliai ect.)), slepia niūrią praeitį, sunkiai su spalvomis įsivaizduojamą geležinės uždangos laikotarpį, kai tik pro kramtomosios gumos dydžio plyšius turbūt praslysdavo idealizuotas – laisvas Vakarų pasaulis. Iliuzija ir idėja anapus uždangos buvo traukiama noro ir troškimo pasaulio užkulisiuose paliktų gyvenimų, taip sunkiai įsivaizduojamų kartos, gimusios nepriklausomoje Lietuvoje ir kramtomosios gumos popierėlius iškeitusios į Holivudo žvaigždžių nuotraukas žurnalų iškarpose ar populiarių muzikos grupių plakatus, tapusius bilietu į besiformuojantį *celebričių* okupuojamą pasaulį. Kiek ironiška ar paradoksali šiame geležinės uždangos kontekste tampa paralelė, vykstanti dabartyje – XXI a. antrajame dešimtmetyje, kai taip norėtą turėti, pamatyti animacinį Donaldo personažą pakeitė ne mažiau globaliu mastu žinomas ir reikšmingas jo bendravardis veikėjas, tik neaišku, ar taip pat pageidaujamas.

Fizikos dėsniais paremta realybė, kurioje mums pasitaikė gyventi, yra ne mažiau ir drugio, ir domino efektų hibridas, kai, suplazdėjęs persišviečiantis sparneliams ar kaip anekdote³ išgelbėjus neaišku kuo užaugusiantį vaiką, viena užkliudyta figūrėlė nuverčia visą jų eilę, istorija keičiasi nepriklausomai tiek nuo mažesnių, tiek nuo didesnių veiksmų. Bet kuriuo atveju – kiekvienas veiksmas turi atoveiksmį. Turbūt todėl Severijos Inčirauskaitės-Kriaunevičienės estetizuoti šiuolaikinio meno kūriniai mus supančiame chaose randa kelią savo harmoningumu ir pusiausvyra.

– MONIKA VALATKAITĖ –

¹ LRT laidoje „Stambiu planu“ (<http://www.lrt.lt/mediateka/irasas/161195/stambiu-planu-severija-incirauskaite-kriauneviciene>).

² Be kita ko, stambiausias ir katinų šeimoje.

³ Ateina žmogus pas būrėją, ši išmeta kortas ir sako: „Oi, vaikine, dėl tavo kaltės mirs labai daug žmonių.“ Vaikinas susikrimtęs eina namo ir pamato per kelią bėgantį berniuką, kurį tuoj partrenks mašina. Vaikinas pagalvoja: „Jei dėl mano kaltės mirs tiek daug žmonių, reikia bent šitą berniuką išgelbėti.“ Taip ir padaro – išgelbėja berniuką, o po to pasiteirauja, koks išgelbėto berniuko vardas: „Berniuk, koks tavo vardas?“ – „Adolfukas“, – nusišypsos tas.

Bebrynas

Tėvas niekada neimdavo manęs vienos kartu į mišką. Jis apskritai kiek gąsdinosi mažų vaikų, o apie mano baimę didingiems dalykams nebuvo linkęs diskutuoti po to karto, kai pakėlus galvą į viršų išsigandau ant manęs virstančių medžių viršūnių ir sukėliau paniką ne tik šerniukų atsivedusiai šernei, bet ir vargšui tėvui, kuris tik išsigandęs keldavo balsą. Šiaip ar taip, mama norėjo, kad vyktume į mišką, ir šį kartą tėvas vežėsi mane ardyti bebrų užtvankų. Šita kasmetinė procedūra dažniausiai būdavo atliekama pavasarį, tačiau mūsų mišką bebrai savo namais versdavo itin atkakliai, tad tokia pati išvyka buvo reikalinga ir rudenį. Niekada nemačiau, kaip tėtis ardo bebryną. Kol jis įsibridęs į sraunų upelį bandydavo paaiškinti gyvūneliams, kad čia jie visgi negali pasilikti, mudvi su mama, likusios sausos, vaikščiodavome atokiau. Nežinia, ką tėtis darydavo bebrynui, ir nežinia, ką jis darydavo bebrams, nė vieno iš jų nė karto nemačiau, o tėtis pabaigęs darbą visada išlįsdavo iš tankumyno kitame upelio krante. Niekada nesupratau kodėl. Jo guminiai dažniausiai būdavo aplipę juodais tšokliais, kurie kadaise galėjo būti smilgos ar medžių lapai, jis judėdavo taip laisvai, žinodavo kiekvieną vietą ir mes negrįždavome namo tol, kol jis nesurikiuodavo šlapių rąstgalių pagal dydį ir paskirtį: didesnius veždavo į namo, mažesnius palikdavo miške. Tai man primena jo kambarį, kuriame iki šiol kiekvienam daiktui paskirta vieta – ant palangės guli mėlynas markeris, trys degtukai ausims krapštyti, akmenkaldis vizitinė kortelė ir keletas varžtų, kurių kilmę atsekti pats tėtis retai gali.

Mašiną kaip visada paliekame pamiškėje. Tėtis susirenka reikalingus daiktus, jų nedaug – senas kirvukas ir nutrintos pirštinės. Pramintu miško takeliu leidžiamės gilyn. Mes niekada nevaikščiojame susikabinę už rankų, išskyrus tuos slidžius žiemos rytus, kai tėtis lydi mane į mokyklą. Atsime-

nu liūdną gėdą, kai stylstelėjusi vos neišsitiesčiau ant žemės – tądien vilkėjau naujai pirktus dirbtinius kailinukus. Bet tėtis greitai mane sugriebė, o matydamas ne tik nuo šalčio įraudusius žandus sumurmėjo kažką panašaus į: „Kaip čia taip paslydai.“ Miškas pritvinkęs drėgmės ir žemės kvapo, kuris retkarčiais susimaišo su pūvančių lapų kvapu. Šito miško prisigeria mano plaukai, drabužiai ir oda. Tokį kvapą gali parsivežti į namus. Jaučiu, kad galiu užuosti net grybus, nors jų čia aplink ir nematyti. Stengiuosi nežengti koja kojon su tėčiu, kuris paspartinęs žingsnį atsiduria kelių metrų atstumu nuo manęs, bet ir neatsilieku. Mišką prastai pažįstu, todėl bijau. Gerą ketvirtį valandos sparčiu žingsniu keliaujame link numatytos vietos, kas kiek laiko sustodami. Tėtis – miško gydytojas. Priklausomai nuo situacijos vieną medį aplaužo, nuo kito nutempia po audros užkritis kolegą, dar kitam paskelbia diagnozę – reiks kirsti. Pasiteirauju, ar nereikia padėti, tačiau tėtis atkakliai priešinasi bet kokiam mano asistavimui. Pasiekiami upelį, kuris menka srovele vilnija man pažįstama miško properša. Atviresnė miško vieta aiškiai byloja apie žmogaus įsikišimą. Tėtis pasitaiso kepurę su snapeliu ir apžvelgia erdvę. „Eik grybų paieškot“, – sako man ir nepalikdamas kito pasirinkimo upelio pakraščiu kopiu viršun. Nedrąsiai apsižvalgau po teritoriją, bet nenuklystu toli. Eidama svarstau, kokia galimybė sutikti vilką, ir pastebiu grybų deficitą šitoje miško dalyje. Lengvu žingsniu, tačiau ganėtinai ilgai žygiuoju į vakarus. Žalią ir tankų miško stogą pakeičia kiek praretėjusių pušų viršūnelės ir suprantu, kad spygliukais nuklotas takas man visiškai nepažįstamas. Bandau save įtikinti, kad kelią atgalios žinau, todėl neapsisuku. Dar valandėlę pasivaikščioju, tačiau jau trumpesne ir paprastesne trajektorija. Mane vežasi baimė, suskausta galva. Nuleidusi akis pradėdu žingsniuoti atgal. Gerklėje atsiranda didelis gu-

mulas, siauras lūpas perkreipia skausminga išraiška, o akyse susikaupia ašaros, kai atsisukusi nesuprantu, kur esu. Tėtis man neleidžia šūkauti miške. Bet tuo metu jis pasidaro toks tolimas, kad beveik užmirštu, kokia mašina atvykome, ir dalį laiko man atrodo, jog šitas košmaras niekada nesibaigs. Bėgu atgal, nesuvokdama nei kur, nei kam. Virpulyš krečia mano mažą kūnelį, o pasruvęs sūriomis ašaromis jaunas veidelis pro drėgnas lūpas išspaudžia baimės kupiną *mormorando*. Žinau, kad tėtis manęs nepašauks. Įkalinimo jausmas nepalieka mano sąmonės, nerangiai bėgdama ir slysdama supuvusiais lapais prie didelio beržo kamieno pamatau voveraičių grandinę, bet nesustoju. Veidas nemaloniai peršti nuo skruostus edančių ašarų. Mane išgelbsti ievos krūmas, kuris, nors ir be baltų žiedų, yra bent kiek pažįstamas. Rodos, šią popietę pro jį praėjau. Skubinuosi pirmyn, bet nieko pažįstamo daugiau neatrandu. Bėgant prigludantis ir atsiknojančias lietaus paltis primena man apie šlykštų baimės ir nuovargio prakaitą, tekantį nugara. Aš negrįšiu namo, topteli man. Bet štai išgirstu tėtį. Ramiu ir švelniu tonu jis šaukia mano vardą. Keletą minučių nesugebu jam atsakyti, o tuomet dar sparčiau pasileidžiu bėgti link pažįstamo balso. Tėtis stovi įsitvėręs jauno ažuolo ir valosi guminį batą į protarpiais dar žalią žolę. Sustojusi nedrąsiai šluostausi ašaras, tačiau gilus šnopavimas ir įraudę žandai išduoda. Tėtis man nieko nepasako, tik pasiteirauja, kur buvau ir ar grybų suradau.

Grįžęs jis greitai užkanda juodos duonos ir naminės dešros mašinaliai kramtydamas ir tuo pačiu metu stebėdamas vakarines žinias. Ant sofos pailsusi mama teiraujasi, kaip mums sekėsi. Tėtis nepasakoja jai nieko.

– GODA KERPAUSKYTĖ –

Rašymo baimė: pokalbis su Jorge Luisu Borgesu

Jei reikėtų rasti kertines sąvokas, kurios įrėmintų Borgeso kūrybą, labirinto sąvoka būtų viena iš pirmųjų. Skaitydama Borgeso kūrinis, darbus apie jo knygas ir aptikdama labirinto konceptą neišvengiamai prisimenu mokslinę dokumentiką apie galimą paralelių visatų egzistavimą. Tai nestebina, nes galime rasti daugybę mokslinių straipsnių, analizuojančių Borgeso kūrybą kartu su kvantinės fizikos ar paralelių visatų teorijomis.

Norint paprastai paaiškinti begalybės paralelių visatų teoriją, reikėtų įsivaizduoti, kad kiekvieną kartą, kai priimi sprendimą, visata skyla į dvi dalis (arba į tiek, kiek buvo pasirinkimo variantų). Jei metu monetą, visata skyla į dvi dalis. Toliau savo buvimą tęsiau jau dviejose visatose. Vienoje moneta nukrito skaičiumi į viršų, o kitoje – herbu į viršų. Jei stovime gatvėje ir sprendžiame, sukti į kairę ar į dešinę, visata vėl skyla ir tęsiasi jau kaip dvi galimybės. Ir taip be galo.

Šitas pavyzdys tiesiog rėkte rėkia, kad tai Borgeso labirinto konceptas, kuris rašymo baimės persunkta sielai sako, kad kažkur labirinte (arba kažkurioje visatos versijoje) tu jau rašai! Visos apsvaistytos galimybės yra išsipildžiusios kažkurioje plotmėje. Jei apie tai gali pagalvoti, tai jau egzistuoja kažkuriame lygmenyje.

Borgeso apsakymas „Teologai“ iš rinkinio „Alefai“ kalba apie cikliškumą (laiką ir tai, kad viskas nuolat kartojasi). Tą pačią mintį galima rasti Koheleto knygoje, kurioje kalbama, kad nieko nėra ir negali būti nauja, kad viskas yra jau buvę ir tik nuolat kartojasi. Visos „naujos“ idėjos nėra išrandamos, jos yra duotybė, kuri tik pasikartoja tam tikrais momentais, tam tikru cikliškumu. Panašiai veikia ir Borgeso labirintas. Viskas yra įmanoma ir egzistuoja kažkurioje labirinto atšakoje. Mes pasirenkame vieną atšaką ir ją suprantame kaip vienintelę mums skirtą. Bet labirinte yra ne tik ta atšaka ir jos tęstinumas, bet ir tų atšakų susiaurėjimai, šakojimaisi, susikirtimai, susijungimai ir visiški susipainiojimai. Tu gali labirinte sukti nuolatinius ratus (pvz., darbas–namai ir jokio gyvenimo). Gali staiga užklysti į atšaką, kuri pakreipia gyvenimą visai kita linkme, o tu stovi žado netekęs, nes net neišvaizdavai, kad taip įmanoma. Gal *déjà vu* momentas įvyksta, kai atsiduri atšakoje, kurioje tavo paties kita galimybė jau buvo buvusi. Jei kažkas yra buvę, tai ir vėl bus. Tai, kas bus, jau yra buvę. Taigi visi įmanomi scenarijai yra buvę. Klausimas, ar tai įmanoma, tampa niekinis.

Pasaulis be objektų

Tai mane labiausiai žavintis konceptas, kuris primena epizodą iš animacinio seriale „Pietų parkas“. Serijoje „Badaujantis Marvinas kosmose“ pagrindiniai veikėjai atsiduria planetoje, kurioje visi daiktai (viskas, ką nusakytume daiktavardžiais) turi tik vieną pavadinimą – *marklar*. Aš esu *marklar*, mano kompiuteris, kuriuo rašau, yra *marklar*, tekstas, kurį rašau, yra *marklar*, traukinys, kuriuo šiuo metu keliauju, yra *marklar*. Jei kas nors manęs dabar paklaustų, ką darau ir kur esu, mano atsakymas būtų: „*Marklar* važiuoja *marklar* ir rašo *marklar* su *marklar*.“ Savo artimoje aplinkoje esu įvedusi šią sąvoką, kai kas nors iš namiškių paprašo paduoti ar atnešti ką nors ir tepasako: „Atnešk tą, na tą ten, kur yra ant to.“ Mano reakcija būna: „*Marklar* iš *marklar*?“ Juokai juokais, bet jei pabandytume įsivaizduoti tokį pasaulį (ir jei seksime Borgeso mintį, tai toks pasaulis jau egzistuoja vienoje iš labirinto atšakų), tai mūsų visuomenėje neliktų rasinių, religinių ir kitokio pobūdžio nesantaikų. Nebūtų įmanoma žodžiais išskirti vieno *marklar*, nes visi ir viskas būtų *marklar*.

Žinoma, Borgeso pasaulis be daiktų yra daug sudėtingesnis. Tai pasaulis, kuriame nėra objektų apskritai. Mano ankstesnį pavyzdį apie tai, kur aš esu šiuo metu ir ką veikiu, būtų galima išversti taip: „Važiuoja ir rašo su.“ Borgeso pasaulis be objektų būtų persmelktas veiksmažodžių ir būdvardžių. Galėčiau savo sakinių papildyti ir sakyti: „Įtemptai mąsto, važiuoja, juda tiesiai, greitai ir rašo.“ Bet jei nėra daiktavardžių, kaip gali rasti kiti žodžiai, t. y. būdvardžiai, veiksmažodžiai, kuriems atsirasti pirma reikia objekto. Kaip įvardinti „tiesiai“, jei nėra pradinio „tiesaus“ objekto? Kaip atsirasti „greitai“, jei nėra objekto, kuris yra „greitas“?

Savęs praradimas

Rašymas – tai naujų pasaulių kūrimas. Tai ypač būdinga Borgeso tekstams, nes juose pasaulių tiek, kad tuose pasauliuose privalu pasiklysti (kaip labirinte). Mane kamuoja nerimas, kad tų naujų pasaulių sukūrimas neišvengiamai dalį manęs apgyvendins tuose pasauliuose. Personažai gali imti tapatintis su manimi. Kuris personažas tikresnis – esamasis „aš“ ar sukurtasis „aš“? Ir kuris iš jų turi teisę vadintis tikroju? Kaip susidoroti su asmenybės susidvejinimu ar net skilimu į keletą asmenų ar net būtybių?

Susitapatinimas su kuriu personažu yra neišvengiamas. Borgesas viename interviu kalbėdamas apie personažų kūrimą sako: „Aš įsivaizduoju save skirtingose situacijose skirtingu laiku.“ Kad pamatytum pasaulį savo personažo akimis, turi tapti personažu. Kaip greitai galima įeiti į personažą ir kaip greitai galima nuo jo atsiriboti? Kūrybinis procesas (ypač tarp aktorių) gali turėti skaudžių pasekmių, kai neapajėgiama atsiriboti nuo kuriamo / vaidinamo personažo. Aktorius Johnny Deppas viename interviu kalbėjo apie tai, kaip personažai, kuriuos jis vaidina, pasilieka su juo visą gyvenimą. Jis nejučia pagauna save kasdienio gyvenimo akimirką ir supranta, kad tą akimirką buvo ne jis pats, o Džekas Sperou iš filmo „Karibų piratai“ arba Vilis Vonka iš „Čarlio ir šokolado fabriko“. Skaudžios Heatho Ledgerio netekties viena iš priežasčių daugelio buvo įvardijamas jo nebegalėjimas „išeiti“ iš filmo „Tamsos riteris“ kuriamo Džokerio personažo. Sukurti personažai turi polinkį įsikverbti į juos vaidinusių aktorių, juo labiau įsigerti į sąmonę tų, kurie juos išgalvoja.

Ką mes kuriame, kai formuojame naujus personažus? Geresnę savęs versiją, o gal atvirksčiai? Jei aš esu namas ir turiu langą, pro kurį matau pasaulį su visais jo personažais, kas įvyktų, jei imčiau formuoti daugiau langų, pro kuriuos pasaulis atsivertų visai kitoks? Kas įvyktų, jei atverčiau visus langus? Kiek ir kokių skirtingų pasaulių man atsivertų? Kurie iš jų būtų tikrieji?

Asmenybės susidvejinimo nereikia bijoti, sako Borgesas: „Yra Borgesas ir yra kitas žmogus. Kuris iš jų rašo, aš nežinau. Aš gyvenu ir leidžiu sau gyventi.“ Šis pasakymas priminė neseniai matytą filmą „Lady in the Van“ (2015) apie susidvejinusios asmenybės rašytoją, kuris gyvena vienas, nors filmo pradžioje galima pamanyti, kad gyvena su broliu dvyniu. Viename epizode jis sau sako: „Tu užsiimk gyvenimu, o aš užsiimsiu rašymu.“ Tai labai panašu į Borgeso mintį apie galimą sugyventi su savo skirtingais „aš“ ir net pajungti juos kūrybai.

Galima. Negalima. Teisinga. Klaidinga. Žinai. Nežinai

Negaliu rasti sąvokos, įvardijančios dar vieną jauseną, kuri stabdo rašymą. Ar galima / negalima rašyti, ar žinai / nežinai, apie ką rašysi, ir ar tai teisinga / klaidinga mintis? Visi šie šeši galiūnai stovi ir saugo vartus. O tu trypčioji prie tų vartų, mini pirmyn atgal. Pažvelgdama į kiekvieną šią sąvoką kaskart abejoji: o gal taip rašyti negalima, ar aš galiu būti tikra, kad žinau, apie ką rašau, ir ar žinau teisingai?

Borgesas sako, kad „rašymas pirmiausia nėra rimtas užsiėmimas. Pats rašymas turi teikti tokį pat malonumą, kokį teikia nuotaikingas žaidimas.“ O kai Borgesas pabrėžia, kad „tobulo kūrinio dar niekas nėra parašęs; mes naudojame labai netobulą įrankį rašymui – kalbą; žodžiai yra riboti, daugiasluoksniai ir daugiareikšmiai; juo labiau kad ir žodžių suvokimas yra kas kartą subjektyvus“, staiga visa ši gremėzdška sąvokų kolona griūva.

Vien pradėjus nuo žodžių žaismo galima pralaužti ledus link rašymo. Neseniai į lietuvių kalbą išversta prancūzų rašytojo Raymond'o Queneau knyga „Stiliaus pratimai“ (2016) yra puikus pavyzdys, kaip žaidimas kalbos stiliumi ir žodžiais gali atverti daugiareikšmiškumą, leisti rasti vis naujiems sluoksniams ir esmėms. Vienas iš pavyzdžių – kai viena konkreiti istorija atpasakojama vartojant vis kitaip konstruojamą kalbą. Ir tai nėra tik kokio griežtai apibrėžto stiliaus kalba. Tai labiau žaidybinis klausimas, kaip šią istoriją atpasakotų isteriškas žmogus, piktuolis, niurzga. Kaip skambėtų istorija, jei ties kiekvienu daiktavardžiu reikėtų pridėti palyginimą arba kiekviename sakinyje pavartoti vieną specifinį žodį? Rezultatas nustebina skaitytoją. Ta pati istorija virsta visiškai kitokia kas kartą, kai pakeičiamas kalbos stilius. Gal tokio rašymo rimti kritikai ir nepavadinotų rimta kūryba, bet Borgesas, manau, apsidžiaugtų dėl tokio kalbos ir istorijos pasakojimo laisvumo.

Borgeso rašymo žaismas, istorijos pasakojimo neapribojimas tikrais ir teisingais įvykiais primena Timo Burtono filmą „Didelė žuvis“. Tėvo elgesys piktna sūnų, nes kas kartą, kai tėvas pasakoja jų šeimos kasdienybės istorijas, jos būna kupinos fantastikos, nerealių įvykių, tokių kaip žuvies pagavimas aukso žiedu, savo mirties pamatymas senos raganos akies vyzdyje ir panašiai. Sūnų pykdo būtent tikros tikrovės nebuvimas, jos iškraipymas fantastiniais elementais. Bet tada kyla klausimas, ar turėdami galimybę mieliau rinktumės tikrą, bet pilką tikrovę ar visgi pasinertume į nuotaikingą fantazijos pasaulį. Borgeso kūrybos negalėčiau vadinti fantastika ir jis pats viename interviu pabrėžė, kad „istorijoje svarbu vienas fantastinis elementas. Daugiau nereikia.“ Istorija su vienu fantastiniu elementu, kaip jo apsakymas „Smėlio knyga“, yra persunkta tikrovės ir kasdienybės. Bet

tada atsiranda vienas fantastinis elementas, neįtikėtina knyga, kuri įterpiama į mums pažįstamą, kasdienišką, tikrovišką tikrovę. Pasaulyje yra daugybė knygų. Ar galime neabejodami pasakyti, kad tokia knyga neegzistuoja? Kad tai tik fantazija, kuri neturi nieko bendro su tikroju pasauliu? Gal aš renkuosi tą labirinto atšaką, kurioje tokios knygos buvimas yra galimas.

Teisingas rezultatas

Mintyse pamatau įvykį, kuris jau turi savo personažą, veiksmo priežastis ir pasekmes. Bet matau tik tiek. Nematau nei kaip istorija prasideda, nei kaip turėtų baigtis (ar turėtų išvis). Toks negalėjimas sukurti pradžios ir pabaigos man atrodo kaip rašymo negalėjimas. Mano sugalvota istorija telpa į 15 puslapių. Kaip „išspausti“ dar 285 puslapius, kad išeitų padoringos apimties knyga? Galvojimas apie galutinį ir, svarbiausia, „teisingą“ rezultatą tampa svarbesnis nei pats rašymo procesas. Mes gyvename į rezultatus orientuotoje visuomenėje. Nuolat girdime kalbant ir patys kalbame apie aiškių tikslų kėlimą, efektyvumą, laiko taupymą (nors nuo šios ligos yra puiki Michaelio Endės knyga „Momo“) ir rezultatyvumą, kuris labai dažnai tampa pelningumo sinonimu. Ponia Investicijos Graža užkariauja visus sprendimus. Kas kartą pasakius: „O kas man iš to!“, Investicijos Graža lipa ant scenos ir ima diriguoti paradui. Ir nesvarbu, tai laiko, pinigų ar tiesiog nusiteikimo investicija, dauguma iš mūsų esame išugdyti ieškoti rezultato, ir ne bet kokio, o gero, tinkamo, daugeliui priimtino rezultato.

Niekada nepamiršiu dailės pamokos trečioje klasėje. Tapėme guašu ir aš piešiau standartinį peizažą: pieva, medis, namas, saulė, debesėliai ir paukščiai danguje. Bet priėjusi mokytoja mano pieštus paukščius danguje pataisė į „teisingus“, tokias varneles, nes *taip* piešiami skrendantys paukščiai. Man rodos, net pažymį sumažino. Tokių istorijų, kai kūryba ir kūrybinis rezultatas nusakomas kaip kažkas, kas turi būti priimtina ir teisinga, deja, prisiklausau ir šiandien. Todėl manęs nestebina, kodėl mano kambaryje jau 10 metų stovi molbertas su paruošta balta drobė. Bet ji ir lieka balta. Kaip man žinoti, kad mano potėpis bus teisingas ir priimtinas rezultatas? Geriau jau negadinsiu baltos drobės, taip, kaip negadinu baltų lapų ir rašalo dėl neaiškaus likimo istorijų.

Rinkinio „Fikcijos“ įvade Borgesas rašo: „Ilgų knygų kūrimas – skrupulinga ir alinanti beprotybė: per penkis šimtus puslapių dėstomos mintys, kurias galima pasakyti per porą minučių. [...] Man patinka išmintingesnis, nerangus, dykaduoniškas rašymas apie įsivaizduojamas knygas.“ Šie Borgeso žodžiai man nuskamba kaip ilgai lauktas liudijimas, kad nėra reikalo rašyti to, kas nebūtina. Rašyti ir kurti papildomus žodžius vien dėl apimties, dėl priimtimumo yra beprasmiška. Istorija gali būti tokio ilgio, kokio ji gali būti natūraliai (ne per prievartą). Istorijos turinys, rašymo stilius, kalba gali būti tokie, kokie gali būti, nepriklausomai nuo priimtimumo, nustatytų normų ir standartų atitikimo. O tai labai sunkus barjeras mums, išgyvenusiems teisingų interpretacijų ir tinkamų rašinių rašymo programas mokyklose.

Dykaduoniško rašymo konceptas išvaduoja iš perdėto siekio pateikti rezultatą apskritai. Kas jau kas, bet dykaduoniavimas yra pati laisviausia iš visų žmogaus būsenų. Jis labai artimas nuoboduliui. Tai kaip aktyvus nuobodžiavimas. Rašau, nes... ai, nēr kas veikt.

Borgesas atradimo kelias man pasirodė neįtikėtinas, kaip ir jo paties kūryba. Borgeso asmenybė yra užburianti. Jis užpildo visas spragas mano pačios vidiniuose prieštaravimuose apie rašymą. Ar gali turėti pasiteisinimą, kodėl nerašai, jei štai yra asmenybė, kuri niekada neklausė, verta ar neverta, ar tęsti rašymą, net jei tave palieka, rodytūsi, pats svarbiausias rašymui dėmuo – regėjimas. Borgeso tai nesustabdė.

Aš tikslingai užfiksuoju akimirkas, kai susiduriu su įvykiais, negrįžtamai pakeičiančiais mano gyvenimą. Toks bus ir susitikimas su Borgeso kūryba. Galvodama apie savo sprendimus ir kur jie mane atvedė, visada sakiau, kad tai likimas. Sprendimai jų priėmimo momentu atrodydavo kardinalūs, papiktinantys artimuosius ir nesuvokiami aplinkiniams. Bet jie visada, kad ir koku duobetu keliu, atveddavo mane į šiandieną, iš kurios pažvelgus atgalios nesinori keisti nė vieno sprendimo. Iki pažinties su Borgesu tai vadinosi likimas. Dabar tai bus mano labirintas, išvaduojantis iš primestinio poreikio ieškoti „tiesaus“ gyvenimo kelio. Koks tavo tikslas? Kur link eina tavo gyvenimas? Kuo tu nori būti, ką nori būti pasiekęs po 5 metų? Visi šie klausimai niekiniai. Aš nežinau, kas manęs laukia kitame labirinto posūkyje, bet žinau viena – viskas yra įmanoma.

VAIVA GRAINYTĖ

Babelio vištos

Joyce'o vertėjas išblyškęs,
bet atrodo daug geriau negu pernai vasarą.
Sutinku jį eidama iš kirpyklos, pakeliui „Droge“
nusiperku „Red English Rose“.

UK nubalsavo nedidele balsų persvara:
referendumas,
nusprendiantis mūsų bendrą ateitį,
tuoj prasidės.

Dieną prieš tai
kirpausi palei poliarinį ratą,
tu savo galvą patikėjai kanadietiškai skutimosi mašinėlei:
vėl viskas rimuojasi,
primena pirmąjį knygos skyrių –
tas veidrodžio ir skustuvo motyvas.

Tai buvo prieš du mėnesius.

Tada – naktinis skrydis,
parytinis metro,
valanda miego,
pervargęs kūnas,
peršokimas iš sportinės žąsų pūkų striukės, iš šiaurės
į 32 laipsnių karščio vasarą.

Ilgi mediniai suolai per visą kiemą –
mano šalyje tai vadintųsi Joninių naktimi.

Čia – kultūros simpoziumas, konferencija.

Į glėbį, į referendumą:
kol kioskininkai skleidžia skėčius,
kol teknikai tikrina aparatūrą,
kol įvairių organizacijų vadovai įstrigę kamščiuose.
(Neperpjautas didžiulis arbūzas
prunkščia iš mano akcento.)

Rankinė – „Red English Rose“, einu iš kirpyklos vaikystės gatve,
ja praėjo ir keli mėnesiai.
Rankinė – „Ulisas“, neliestas vertėjo.
Mano kalbai atstovaujantis to airio kūrybos ekspertas sėdi
kepyklėlėje „Gardumėlis ir skanumėlis“,
vėl viskas rimuojasi.
Vertėjas atrodo geriau negu tada, kai dar neturėjau reikalų
su tarptautine jausmų politika.

Balsavimo rezultatai keisti, neaiškūs.

„Oxford Advanced Learner's Dictionary“ žibintas, gramatikos
akligatviai:
du odisėjai klajoja po didžiulį juos prarijusios pabaisos
žarnyną, žaidžia gaudynių, slėpynių bei aklą Babelio vištą.

Rimas (įvykiai žemynuose)

Kažkur Australijoje
berniukas grožėjosi Kalėdų eglute.
Norėjo paliesti tą sidabro spalvos pakabutį pailgą:
tai buvo nuodinga gyvatė,
atšliaužusi į spyglių paunksnę atsivėsinti.

Gyvatė, vingiuojanti medžio kamienu, – kažkur girdėta,
archetipinė scenelė.
Tik šį kartą dalyvauja visai kiti veikėjai ir aplinkybės,
apie tai rašo ne Testamentas, o „The Guardian“.

Išlipu iš mikrūškės:
miesto rajonas, silikatinių plytų namai.
Balos, pilnos pilkos šlapdrības.
Eidama pro vaistinę pirmą kartą įsižiūriu į jos logotipą:
žalia gyvatė iš žalios taurės – žalių punktyrų roplis – laka,
išpieštas net jo liežuvelis!

Kaip gražu, pagalvoju,
koks atidumas detalėms.

Ir visa tai įvyko tą pačią dieną –
grįžusi perskaitau apie berniuką Australijoje,
gavusį priešnaujametinį šoką.

Mariaus Samavičiaus piešinys

Nepasikeitė niekas

Pavojinga kaliausė atsisėdo į galingiausio vadovo postą:
suvaityto visa stratosfera,
siaubas sukaustė tautas.
Kita vertus, nepasikeitė niekas:
raštinės reikmenyse dirbančios moteriškės užsiplikė kavos
ir toliau skenavo klientų popierius
įrišinėdamos studentų kursinius darbus –
įprastai priiminėja flešiuokus.

Tarpmiestinių mikroautobusų vairuotojai klauso hitų ir
kaip visada rėkia:
lipam lipam, uždaram uždaram, čia ne troleibusas.

Draugės kaip buvo susitarusios eiti į mankštą, taip ir nuėjo.

Jaunuolis paauglys toliau sielvartauja, kad neželia vešlesnė
barzda,
o virtuvėj įsidarbinęs žmogus įsipjovė pirštą,
ieško pleistro.

2016.XI.6

Adrenalino nebėr

Virtuvės kriauklės sietelyje susikaupe
šiek tiek morkų tarkių,
taip pat išbrinkęs makarono korpusas,
keli ryžiai,
riebalai.
Anksčiau tokių likučių ateidavo skanauti tarakonai –
ypatingos rūšies atstovai:
greitai bėganti slyva su ūsais.

Juos sutikdavau naktį eidama į vonią –
netikėtai uždegus šviesą vabzdžiai supuldavo slėptis po
plintusais,
turbūt plakdavo išgąščio sujaudintos širdys.

Mano katė juos medžiodavo vikriai ir taikliai, tykodavo jų.

Vargšė katė, kiek daug ji iškentėjo:
likdavo namuose vienui viena
savaitėmis,
palikdavom jai tik koridoriaus, virtuvės ir vonios plotą
(visi visur nuolat keliaudavo),
durys į kambarius – užrakintos.
Išgirdusi dar kažki kur kitoje gatvėje artėjančius
jai nusamdyto šerėjo žingsnius,
imdavo draskytis ir miaukti reikšdama beprotišką ilgesį.
Paskui katę atidaviau į kaimą:
buvau pernelyg užsiėmusi studijomis ir dramomis,
gal trejus metus nesimatėme,
tik vėliau sužinojau, kad ją užmigdė veterinaras iš Prienų –
išsipūtusios kepenys.

Tarakonai iš namų išsikraustė –
turbūt pasidarė neįdomu be adrenalino.

Mamytės lūšis neturi ribų

Ji į Saturną nubėgtų uogyčių,
sulakstyti iki dykumos, jei tik jos karalaitis panorėtų kaitriojo,
nepakeliamoj saulėj

sudžiovintų saldainiukų-vėžliukų.
Mamytės meilė neturi parametro ir yra nepavaldi jokioms
formulėms –

ji savo galia sustabdytų
traukinį, riaušes, kino seansą, karą, miesto mero rinkimus,
įkyriai besiveisiančius

uodus, taifūną –
kad tik kūdikio miegas nesusitrukdytų, liktų nepažeistas,
kad joks mikrobas ar snaigė nedrįstų įsibrauti po jo nagučiu,
išikurt po vokais

ar koks gaidelis pentinuotas, išplasnųjęs pagiedoti ir
pasimankštinti iš nuobodžios ir spalvotos skaičiuočių
knygelės, snapu nepasikėsintų į mažylio ramybę.
Trumpiau tariant –
mamytė savo kūdikio šešėlį apvelka kailinukais,
įvynioja į šiltą minkštumą,
saugo nuo įbrėžimų aršiau už
pasiutusią lūšį.

Teritorijų pamainos

Periodiškai einu pirkti šampūno
į specialią parduotuvę, pilną
kosmetikos su Negyvosios jūros ekstraktu.
Kosmetikos sandėlis įsikūręs buvusioje geto teritorijoje,
kur smuikininkai, psichologijos mokslo pradininkai,
lingvistai, sportininkai
rašė dienoraščius, dainavo, bulvių maišuose slaptai
transportuodavo savo kūdikius, vildamiesi, kad kitapus
sienos jiems pavyks įsikurti, įgyti gyvenimą.

Negyvosios jūros ekstraktas išlips iš tų
visų buteliukų, muiliukų, kremų indelių
ir nušluos visą sandėlį,
užlies teritoriją,
atsiteis už istoriją ir nevykusią pravarde – Negyvoji.
Dugne ims veistis krabai,
augti perlus nokinančios kriauklės,
juos snukučiais stumdys gražuolės žuvis ir jų vaikai –
žais kvadratą, biliardą, krepšinį, futbolą...

Klegės,
žaliuos vešlūs augalai.
Tai bus gyvybės, taikos ir džiaugsmo kupina jūra.

Ten, kur kadaise būsiu vaikščiojusi ir apsipirkinėjusi aš –
į savo plaukų sveikatą
laiką ir pinigus investavusioji.

JORGE LUIS BORGES

(1899–1986)

Trys eilėraščiai

Spausdinami eilėraščiai atitinkamai paimti iš rinkinių „Buenos Airių įkarštis“ (*El fervor de Buenos Aires*, 1923), „Kitas, tas pats“ (*El otro, el mismo*, 1964) ir „Liaupsė tamsai“ (*Elogio de la sombra*, 1969).

Tavoji nebūtis

Man reikės pakelti šį milžiną gyvenimą,
kuris tebėra tavo veidrodis:
kas rytą man reikės jį atkurti.
Nuo tada, kai išėjai,
tiek daug vietų virto tuščiom
ir beprasmėm, nelyg
šviesos diena.
Vakarūs, kurie buvo tavo atvaizdo niša,
dainas, kuriose visad laukei manęs,
žodžius, kurie buvo tuomet išsakyti,
turėsiu sunaikinti savo rankom.
Kokioj tuštumoj privalau slėpti savo sielą,
kad neregėčiau tavo nebūties,
kuri lyg siaubinga saulė be saulėlydžių
žėri grasi ir negailestinga?
Tavo nebūtis apjuosia mane
kaip virvė gerklę,
kaip jūra, kurioj paskęsti.

Kažkas

Žmogus, išvargintas laiko,
žmogus, nelaukiąs net mirties
(mirties įrodymai tėra statistika
ir kiekvienas rizikuoja
tapti pirmu nemirtinguoju),
žmogus, išmokęs dėkoti

už kuklią kasdienę išmaldą:
miegą, rutiną, vandens skonį,
viena netikėtą etimologiją,
lotyniškas arba saksoniškas eiles,
prisiminimą moters, kuri jį paliko
prieš šitiek metų,
kurią šiandien jis prisimena jau be kartelio,
žmogus, suvokiąs, jog dabartis
yra ir ateitis, ir užmarštis,
žmogus, kuris išdavė
ir buvo išduotas,
gali eidamas gatve staiga pajusti
paslaptinę palaimą,
kylančią ne iš vilties,
o iš pirmykščio nekaltumo,
iš savų šaknų arba iš išsklaidyto dievo.

Jis supranta, kad geriau nesigilinti,
nes esti priežasčių, baisesnių už tigrus,
kurios parodys,
kad nedalia yra jo pareiga,
bet jis nuolankiai priima
šią laimę, šį blyksnį.

Galbūt mirty, kai dulkė
bus dulkė, mes amžiams būsim
ši neišraizgoma šaknis,
iš kurios visada augs
ramus ar kraupus
mūsų vienišas dangus ar pragaras.

Liaupsė tamsai

Senatvė (taip ją vadina kiti)
galbūt yra mūsų laimės metas.
Žvėris jau numiręs arba beveik miręs.
Lieka žmogus ir jo siela.
Gyvenu tarp vaizdinių – ryškių arba miglotų,
kurie dar netapę tamsa.
Buenos Airės,
anksčiau sudraskytos į priemiesčius

ligi pat bekraštės lygumos,
vėl pavirto į Rekoletą, Retirą,
vingingias gatves aplink Onšė aikštę
ir trapias senas vilas,
kurios vis dar vadinas Pietūs.
Pasauly, man visad rodės, yra per daug daiktų;
Demokritas Abderietis išdūrė sau akis, kad atsidoūtų minčiai;
laikas tapo mano Demokritu.
Mano sutemos lėtos, neskausmingos,
slenka nuožulniu šlaitu
ir panašios į amžinybę.
Draugų veidai suvytę,
moterys – tos pačios, kokios buvo kadais,
kavinės už kampo tikriausiai kitos,
knygų puslapiuos – nė raidės.
Ką nors gal gąsdina tokie dalykai,
bet man tai – švelnumas ir sugrįžimas.
Iš visų pasaulyje buvusių ir esančių tekstų
aš įstengiu perskaityt tik nedaugelį:
vien tik tai, ką skaitau iš atminties,
skaitydamas ir pakeisdamas.
Iš Pietų, Vakarų, iš Šiaurės ir iš Rytų
susibėga keliai, vesdami mane
į slėpiningą vidurį.
Šitie keliai – aidai ir pėdsakai,
moterys, vyrai, agonijos, prisikėlimai,
naktys ir dienos,
būdravimai ir sapnai,
kiekviena ligi smulkmenos išgyventa praeitis
ir visa pasaulio praeitis, –
tvirtas danų kardas, persų mėnuo,
mirusiųjų darbai,
abipusė meilė, žodžiai,
Emersonas, sniegas ir tiek dar visko!
Dabar galiu juos užmiršti. Einu link savo vidurio,
į galutinę lygtį ir raktą,
į veidrodį.
Greit sužinosiu, kas esu.

*Iš: Jorge Luis Borges. Obras completas I–IV. Buenos Aires: Emecé Editores S. A., 2004
Vertė Lanis Breilis*

GUODA TARAŠKEVIČIŪTĖ

laivelis plaukiojo Ramiajame vandenyne

aš buvau mergaitė laivelyje
stebėjau aplink plaukiojančias orkas
aš buvau orka plaukiojanti paviršiuje
mačiau kaip mergaitė mojavo
aš buvau mergaitė iššokusi pro bortą
norėjau paplaukioti su orkom
aš buvau orka priplaukusi prie mergaitės
norėjau kad ji paglostytų mano peleką
aš buvau mergaitė nemokėjau plaukti
aš buvau orka man į nugarą įsmigo harpūnas
aš buvau mergaitė mano plaučiai prisipildė vandens
aš buvau orka mano plaučiai prisipildė vandens
vanduo buvo ramus

žaisti gyvenimą

įsivaizduojama mergaitė
miniatiūriniam lėlių namely
supintais plaukais ir rožine suknele
tylinti niekada nesakanti „taip“
nebūnanti savimi dėl didesnio gėrio
ji augina svetimus vaikus
kurie dar negimė
laisto plastikines gėles
ir skaičiuoja kiek žodžių jai liko
įsivaizduojama mergaitė
ji tyli dedama į dėžę
supranta kad vaikai užaugo
laikas baigti žaisti

maldos namuose

būk šventasis
kankinio paveikslėlis
ant sienos
kabantis už visas

dar nepadarytas pasaulio nuodėmes
būk ilgakojė mergina
raudonom
vyšnių skonio lūpom
priimanti visus paklydėlius
į savo kuklų guolį
ir jie tau melsis

•

raudonas šalikas
jos antra oda
sugeria virpulius
paslepia nukramtytus nagus
šiandien labai sninga
ji brenda namo
primena kraujo lašą
grįžusi namo
užveria duris
nukraujuoja

marcinkonyse

pėdų nykščiais
kasinėdavom žemę
ieškodami nukritusių
mėnulio skeveldrų
radę trunkydavom jas tol
kol nusiskeldavom pirštus
ir viskas imdavo
kibirškėiuoti
bet tada atėjo vyrai
pasakė kad šitas kaimas
netinkamas gyventi
tada ugnis persikėlė
į kitas dėžutes
o mes vis dar kaukiam lovose
nesulaukdami pilnaties

nomadai

sudeginkim šitą kaimą
jis ant krauju srūvančios upės žiočių
čia nebėra ką semti
sudeginkim šitą kaimą
čia motinos pasmaugia savo kūdikius
jis greitai liks tuščias
sudeginkim šitą kaimą
jis apledėjęs žmonėms šalta
jiems reikia laužo
nedeginkim šito kaimo
jame viena troba likusi
mes čia gyvensim

kaip mokiausi būti snaige

vaikystės žiemomis
pasiklysdavau miške
o aplinkui būdavo tiek sniego
kad tyla atrodydavo tylesnė
už save pačią
tada atsiguldavau į ją
ir užsimerkus laukdavau
kada ištirpsiu

trečias pasaulinis

varnos suka ratus virš manęs
bando išlesti bambą
karksi kar kar kar
pabaigiu – karas
keliais sugaunu vienos galvą
ji tik ploja sparnais
tarp kojų suka lizdą
dės kiaušinius
perės juodą gruodžio dangų

kuriame atsispindės sniegas
ji snapu kapos ledą
ten ras sidabrą
prakirtus sidabrą
suras auksą
prakirtusi auksą
neberas nieko

kolonizacija

berniukas suvarė ietį
draugui į kaklą
paleido porą strėlių mokytojams į nugaras
tepliojosi veidą krauju
trypė nejudančius konkistadorų kūnus
šoko pergalės šokį
ir pasidovanojo sau plunksną
jam pavyko
jis išvarė svetimšalius iš savo žemės
jis galėtų būti genties vadas

bibliofilija

kai buvau maža
lentynoj vis matydavau
miegančių drugelių tvirtovę
kartais nedrąsiai
pirštų galais glostydavau
raudoną viršelį
ir svajodavau apie pilį
kur žiemoja drugiai
gal todėl jau paaugus
nenusigandau kai pilve
kažkas ėmė plazdėti
žinojau čia jie
pavasariui artėjant
budinasi

Lėliukė

Christiane Rancé. Simone Weil: neįmanomybės drąsa.
Iš prancūzų k. vertė Diana Bučiūtė. V.: Katalikų pasaulio leidiniai, 2018. 285 p.

Perskaičiau kaip bestselerį – susidomėjusi, įsijautusi, įsiaistrinusi, nors ir nelengva tai knyga. Simona Weil – intelektualė, nenaivi mistikė, kurios narsa ir beatodairiškas pasirinkimas verčiau jau mirti negu „gyventi per gerai“ – visai kaip šv. Teresėlės (paradoksalu, nes jos abi mano sąmonėje – idėjinės oponentės). Christiane Rancé biografija apie jos gyvenimą ir asmenybę – taip pat ir santūriai emocingas pasakojimas apie to laikotarpio, kada gyveno Simona Weil (1909–1943), Prancūziją ir Europą. Lietuvoje XX a. pradžioje nebuvo tokių kairiųjų intelektualų, todėl daug kas čia atrodo egzotiška, stebina gaivalinumu. Tarpukariu Antanas Maceina rašė religijos filosofiją, tačiau gan hermetišką, o Simona Weil mąstė ir veikė globaliai – jai rūpėjo karas Čekoslovakijoje, ji smerkė procesus porevoliucinėje Rusijoje ir hitlerinėje Vokietijoje, veržėsi į pilietinio karo frontą Ispanijoje, keliavo po Italiją, maitindama savo poreikį klasiškai tapybai ir muzikai. Nepasitenkino pernelyg saugiu būviu JAV, veržėsi į Angliją, kad galėtų dirbti bent jau sesele priešakinėje fronto linijoje („Manoji pragaro samprata: netikra palaima, per klaidą manyti, kad esi rojuje“, – rašo ji „Sąsiuviniuose“, p. 223). Faktas, kad buvo gimusi buržuaz šeimoje, virto sąlyga jos intelektualiniam augimui. Itin adekvačiai vertino politinius procesus, to meto įtampas Europoje tarp nacionalizmo, kurio nuoširdžiai nekenė, ir komunizmo, kurio žiaurumais baisėjosi. Pasižymėjo politiniu nuovokumu ir pilietine drąsa, netikėjo žmonijos moraliniu progresu, šviesia ateitimi; netikėjo ir revoliucija, kurios baigtį jai iliustravo Rusijoje vykdomas smurtas. Karo išvakarėse Europos tautoms ji siūlė iš naujo skaityti Homero „Iliadą“ (p. 168), kad įsisąmonintų, kas jų laukia, nors ir pati netikėjo, kad bus atsitokėta. Simonos Weil atsivertimo poslinkis man atrodo visiškai evangeliškas, dėsningas jos karštų kairiųjų pažiūrų kontekste; nuoseklos askezės, nesavanaudiškumo, savęs atsižadėjimo būta ir prieš atsivertimą. Kairiosios pažiūros pas mus ir dabar nesuderinamos su katalikiškumu (Bažnyčios struktūra vis dar hierarchizuota ir idėjos, kurias skelbia Vatikanas, pas mus atrukta labai jau lėtai). Jaunų kairiųjų yra, bet jie ne katalikai.

Politika – sudėtingas dalykas, žmonės netobuli, daro klaidas. Simona Weil pasižymėjo skubria, pietietiška prigimtimi, kartais – polinkiu į kraštutinumus. Juokinga detalė, kai ji išvažiuoja į pilietinį karą Ispanijoje, veržiasi į frontą, jos nenori ten leisti, nes juk „šitą nušaus pačią pirmą“. Kažkas bando ją išmokyti šaudyti, sekasi prastai. Prie kareiviško laužo ji nusipliko koją verdančiu aliejumi (amžininkai pabrėžia jos nerangumą) ir, ačiū Dievui, tėvai ją išsiveža iš Ispanijos. Itin imli menui, filosofijai, istorijai – studijų metais ji eina mokytį darbininkų, dirba su geležinkelininkais, eina pas burmistrą kovoti už jų teises, vėliau pati dirba gamykloje. Dabar jauni humanitarinių disciplinų absolventai skuba susikurti savo gerovę – dirbti pelningus darbus, įsigyti būstą. Nelabai girdėjau, kad kas laisvu metu labai veržtųsi šviesti žemuomenės ar organizuoti profsąjungų veiklos. Ne, kur kas geriau būtų, jei tie, kurie gimė socialiai nesaugioje aplinkoje, jautųsi dėl to kalti ir žinotų savo vietą.

Legendas apie „nuostabaus proto“ mergaitės vaikystę biografijos autorė apibendrina išraiškinga metafora: „[...] Simona perėjo atvirktinę metamorfozę. Gražus drugelis atvirto į lėliukę su šiurkščios tamsios vilnos apsiaustu“ (p. 17). Iš tikrųjų įspūdį daro ne tik aristokratiškas auklėjimas, bet ir radikalus apsisprendimas vengti pertekliaus:

Vos trejų metų, atstumdamą pusseserės duodamą žiedą, ji paskelbia: „Man nepatinka prabanga.“ Dešimties metų savo pusseserės guvernantei Ebbei Olsen pareiškia: „Būtų geriau, jei visi rengtųsi vienodai ir už skatiką. Tada galėtum dirbti ir nebūtų skirtumų.“ Tais pačiais metais atsisako vilktis gražią suknetę, pasiūtą jai vieny vestuvių proga, o per vestuves ją prislegia pokylio ir „bruzdančių“ suaugusiųjų reginys. Keturiolikos metų nusprendžia eiti į licėjų su griežto kirpimo pelerina, ir tai bus jos drabužis iki pabaigos. Vėliau, priversta pasipuošti, nes eina į Operos teatrą, vietoj tradicinės ilgos sukniš pasisiūdinama smokingą. (p. 16–17)

Šiuose amžininkų liudijimuose apie Simoną Weil randu patvirtinimą savo pačios egzistencijai. Anot Christiane Rancé, Weil „atsižada moteriškumo liturgijos“ (p. 24), nors, labai keista, neranda bendros kalbos su bendraamžė Simona de Beauvoir, kuri mokosi toje pačioje klasėje. Neretai apibūdinama epitetais „nemitri“, „negraži“, svarstomas jos neįvardintas troškimas būti vyru (nori būti matematiniais gabumais panaši į savo brolių, p. 22), konstatuojama, kad vaikystėje ji neturėjo lėlių (p. 23). Sakyčiau, gana charakteringi homoseksualumo ženklai, bet jie tikrai išlieka latentiniai. LGBT, kaip ir Bažnyčia, negali jos savintis.

Gimusi nereliginų žydų šeimoje ir tikrai nepraktikuojanti judaizmo, ji nuoširdžiai nustemba, kai Prancūzijos atsiritą pirmosios antisemitizmo bangos. „Mane suparalyžiavo jausmas, kad esu kaltinama kilusi iš žmonių, kurie nerado duoti žmonijai nieko geresnio už Jahvę“ (p. 204). Rašo įžūlius laiškus valdininkams dėl „Žydų statuto“, bravūriškai pasisako karo tribunolo teisme – taip įspūdingai, kad net yra paleidžiama. Vėliau bėga iš Prancūzijos su tėvais, tačiau daro tą tik dėl jų, jų atkakliai įkalbinėjama. „Skęstančiame laive panika kyla dėl to, kad visi žmonės, ypač jūrininkai, užsispyrę kalba tik jūreivystės kalba; ir niekas nekalba skęstančių laivų kalba“ (p. 9). Šiandien ši Weil tezę turi mistinį atspalvį, bet tuomet Europa, tasai skęstantis laivas, net neketino grįžti prie „Iliados“ skaitymo. Beje, iš JAV į Angliją Simona Weil šiaip ne taip išsiveržia švedų kroviniu laivu: „Laive ji tampa draugijos siela, traukia senų liaudies dainų priedainius, o mėnesėtais vakarais ištempia keleivius ant denio pavakaroti pasakojant pasakas ir legendas. Liverpulio tranzito stovykloje, kur Simonai Weil tenka pabūti, ji nesiliauja kėtusi pokštų, net persirengia vaiduokliu“ (p. 257).

Jos santykis su Bažnyčia prieštaringas, ji nepriima pasenusių pretenzijų į Romos imperijos visagalybę, primityvaus saldumo, religinio kičo. „Pasakojimai apie apreiškimus „Šventojo Pranciškaus žiedeliuose“ mane atgrasydavo labiau už viską, kaip ir stebuklai Evangelijoje“ (p. 148). Visgi Anglijoje jos gyvenimas atrodo labai apriamęs: graikiškai kalbėdama „Tėve mūsų“, dirba vynuogynė, nuolat kenčia stiprius galvos skausmus, gyvena intensyvią dvasinį gyvenimą, parašo „Dievo laukimą“, „Sunkį ir malonę“. Skeptiškai vertina Bažnyčią kaip instituciją: jos akimis, Bažnyčia turi pradėti nuo nieko, iš naujo – atsiversti ir atsinaujinti. Pasilieka netikėjimo, agnosticizmo galimybe, nors nuolat mąsto apie Kristų. „Apleistumas, kurį jaučiame palikti Dievo, – tai savotiška Jo glamonė. Laikas, vienintelė mūsų nedalia, – tai tiesiog Jo rankos prisilietimas. Tai atsakymas, kuriuo Jis leidžia mums egzistuoti“ (p. 240).

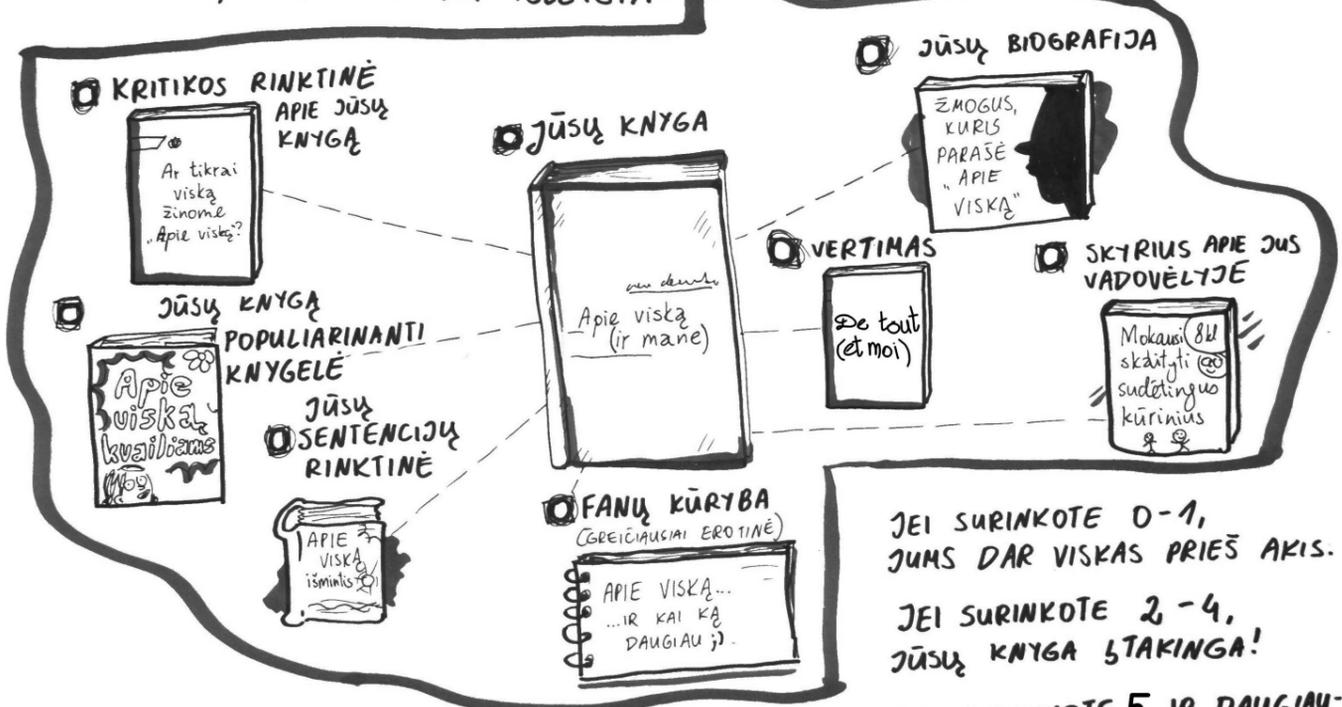
Bažnyčia, kaip visuomet, labai norėtų savintis. Būta net priekaištaujančių kunigui Perrinui (su juo Simona intensyviai bendravo paskutiniaisiais savo gyvenimo metais ir net svarstė krikšto galimybe), „kodėl neprivertė Weil apsikrikštyti“. Paniekos vertas priekaištas. Simona atsisako krikštytis, nes nori būti su tuo metu engiamaisiais, su žydais – jei ne religiniu, tai bent etniniu požiūriu. Ir taip ji tampa „šventąja be aureolės“, pranokdama daugybę kanoninių katalikų.

– GIEDRĖ KAZLAUSKAITĖ –

TEKSTAI NE TEKSTAI

AR JŪSŲ KNYGA ŠTAKINGA?

PAŽYMĖKITE, KAS JAU YRA IŠLEISTA:

JEI SURINKOTE 0-1,
JUMS DAR VISKAS PRIEŠ AKIS.

JEI SURINKOTE 2-4,
JŪSŲ KNYGA ŠTAKINGA!

JEI SURINKOTE 5 IR DAUGIAU
JŪSŲ KNYGA ŠTAKINGA,
O JŪS TIKRIAUSIAI JAU MIRĖS.

Lyg gyvenimo knygą bandyčiau skaityt...

Nepažinojau Onės Baliukonės*, kol ji buvo šia-
pus. („Visa yra viena!“ – jau girdžiu josios prieš-
gyniavimą iš anapus.) Net keista: nuo 1986-ųjų
rudens, kai atvykau studijuoti į Vilnių, dalyvau-
davau daugybėje literatūrinių, kultūrinių renginių,
klasikinės muzikos koncertų, vykusių čia, sos-
tinėje. Tik tarp sutiktųjų (matytųjų, girdėtųjų)
kūrybinio pasaulio žmonių Onės nepamenu. Nei
veido. Nei akių. Nei šypsenos (tik ne kartą gir-
dėjau – šypsojos ji mažai). Negi prasilenkėm ta-
da? Matyt, ir vėliau. Tik tais pačiais 1986-aisiais,
mano atvykimo iš gimtosios Dzūkijos (mudviejų
tėviškes teskiria vos kokie 20 kilometrų) į Vilnių
metais, įsigytą Onės Baliukonės knygą „Tėve
mūsų gyvenime“ stropiai saugojau. Šalia O. Mi-
lašiaus „Poezijos“, V. Mačernio „Po ūkanotu ne-
žinios dangum“, V. Mykoliaičio-Putino „Būties
valandos“, S. Nėries „Raštų“ tritomio, P. Širvio
„Ir nusinešė saulę miškai“. Vis atsiversdama, pa-
skaitinėdama – taip į jos poetinį pasaulį pamažėle
„tipendama“.

Tebesaugau „Tėve mūsų gyvenime“ ir dabar.
Kaip ir širdžiai labai mielus glaudžiu vos prieš ke-
letą metų į mano bibliotekėlę atkeliavusius antrąjį
ir trečiąjį jos poezijos rinkinius – „Viltis“ (1976)
ir „Iš kelio dulkių“ (1982). Jie dar iš pirmojo Onės
kūrybos laikotarpio. Šalimais ir kiti Onės Baliuko-
nės, o vėliau jau Baliukonės pavarde pasirašyti
poezijos rinkiniai ir rinktinė „Akmuva“ (2003).
O kai panyru į esė knygas „Kelionės fragmentai“
(1987) ir „Ant sapnų tilto“ (2003), jaučiu, lyg čia
pat su pačia One kalbėčiausi.

Subtiliai dėliojau ir turimas nuotraukas. Lyg praėjusių
metų atminimus bandyčiau atkurti ir nesustabdomai bė-
gantį laiką pažaboti trokščiau. Vienos jų – iš Onės jau-
nesniosios sesers Aldonos Januškauskienės asmeninio
nuotraukų albumo atkeliavusios, kitos – iš įvairių leidi-
nių, publikacijų, o trečiosios – tik mano atminty uoliai
saugomos, fotomenininkės Onos Pajedaitės nuotraukų ar-
chive, prie kurio plušėjau keletą metų, regėtis, subtiliai
liestis, kuo išsamiau tuomet aprašytos. Žvelgiu į jas (ar
menu), tyrinėju – lyg Onutės Baliukonės, vėliau – Onės
Baliukonės gyvenimo knygą bandyčiau skaityt.

O pirmajame jų, tų taip stropiai mano saugomų ka-
drų... Juk ta kukli, liūdno veido ir giliomis į fotoaparato
objektyvą žvelgiančiomis akimis mergaitė – Onutė dar
vaikystėje Baliukonių šeimininėje nuotraukoje maždaug
1955-aisiais. Šalia tėvų, vyriausiojo brolio Antano ir jau-
nesniosios sesers Aldutės. Tik šeima be Jonuko, kiek vy-
rėlesnio už Onutę broliuko, iškeliavusio Amžinybėn dar
prieš jai gimstant. Ta gilaus žvilgsnio mergaitė su kuk-
liu kaspinėliu plaukuos – vargano ir labai nerimastingo
pokario vaikas. Iš prigimties ji dar kitoniška: skaudžiai
lemties paženklinta dideliu apgamu ant kairiojo skruosto.
„Labiausiai kentėjau dėl bendraamžių patyčių. [...] Pri-
sipažinsiu: tikrai būčiau atidavusi visus savo penketus ir
nuolatinus „pirmos mokinės“ laurus už paprasčiausią,
banalų kaimietukės veidėlį...“ – skaitau apie skaudžiuo-
sius Onės vaikystės, paauglystės išgyvenimus ir jos esė
knygoje „Ant sapnų tilto“. Ir vargu ar toji pokario metų
mergaitė jau nunamant apie jos laukiantį stebuklą – visa
užburiantį kūrybos pasaulį.

Regiu iš tų mano turimų nuotraukų ir pačią giedriausią,
saulėčiausią vos studijas VU pradėjusios Onutės šypseną
gimtojoje sodyboje, panirus jai į besaikį obelų žydėjimą.
Čia Onutė jau po dviejų lemtingųjų aukštesnės klasės
įvykusių susitikimų. Pirmojo – su savąja mokytoja litu-
aniste Laima Abraityte, atvėrusia jai subtilųjį literatūros
pasaulį ir davusia didžiulį gyvenimo pamokas. „Ji atka-
kliai kreipė mus prie amžinų gėrio, grožio šaltinių: tėvų
kalbos, taurių papročių, senolių šviesaus palikimo“, – pri-
simins vėliau Onė mokytojai skirtoje esė. Ir po antro-
jo – jaunutę jos sielą užbūrusio jau minėtos mokytojos
suorganizuoto susitikimo su tikru poetu – Pauliumi Šir-
viu. Toks „savas, artimas“ poeto veidas tamsioje kultū-
ros namų scenos gilumoje, „virpanti šypseną“, „kimokas,
bet švarus balsas“, skambančios jo skaitomos eilės ir...
„Nė vienas kitas kūrėjas manęs taip nesukrėtė: lyg būčiau
švystelėta staiga iš pilkos mokyklinės kasdienybės į vai-
vorykštines erdves. [...] Ir tiesiog fiziškai jauti, kaip bun-
da, auga, plečiasi siela. Ta baltoji eilėraščių magija [...].
Ir šiandien girdžiu anuos karšto kraujo tvinksnius smil-
kiniuose, jaučiu sprogdinančią gyslą, plėšiantį sąnarius
saldų skausmą – kai budo, kai augo many likimas...“ – taip

Onutė Baliukonė (dešinėje) su tėvais, broliu Antanu ir sesute Aldute maždaug
1955 m. Sesers Aldonos Januškauskienės asmeninio albumo nuotrauka

vaizdžiai didžiulius moksleiviškų metų išgyvenimus
prisimins jau pripažinta poete tapusi.

O štai ji jau – Onė. Baigusi studijas su tėvais sėdi tē-
viškėje prie stalo, o už jų – Onės už pirmąjį savo atlygi-
nimą nupirktas ir jiems padovanotas televizorius. Tokia
susimąšiusi, akys tarsi gilyn žvelgiančios. Čia ji pirmojo
savo poezijos rinkinio „Laukinės vaivorykštės“ (1971)
išleidimo laikotarpiu. Jau patyrusi ir pirmąjį kūrybinio
pašaukimo pripažinimą, savo gebėjimų išskirtinumą:
pirmoji Onės knyga buvo išleista „atskirai, ne to laiko
bendrame aplanke. Išsiskyrė ir buvo išskirta. Po Sigito
Gedos – antras toks ryškus to laiko poetinis debiutas“, – tai
pabrėžė ir prof. Viktorija Daujotytė 2013-aisiais palydė-
dama Onės knygelę iš serijos „Poezijos pavasario“ laure-
atų bibliotekėlė“.

Vėl regiu Onės šypseną. Tikiu – tikrą. Prie Rašytnamio
1983-ųjų pavasarį fotomenininkės O. Pajedaitės „pagau-
tą“, besiruošiant išvykti į Palemoną, kur Onė už poezijos
rinkinį „Iš kelio dulkių“ bus „Poezijos pavasario“ laurea-
to vainiku vainikuota. Čia pat ir subtilus (ir labai mielas!)
Onės šypsnyš jos šlovės valandą – jau laureato vainiku pa-
dabintos. 1983-ųjų nuotraukose Onė ir Nidoje su beveik
šešiamete dukrele Benigna atostogaujanti. Čia pirmiausia
ji – motina. Dabar menant šiuos kadrus man ji – lyg
Gilanda iš „Kopų karalienės“ (2006), paskutinės Onės
Baliukonės knygos, skirtos ir savo dukrai, ir nė ketverių
nesulaukusio broliuko Jonuko atminimui. Ši ir žemės, ir
dvasios ekologiją propaguojanti literatūrinė pasaka buvo
parašyta Nidoje, toje Onės beveik Pažadėtojoje žemėje,
kur „dar likę gryno gamtos pirmapradiškumo, švairių ir
sakralių vietų“. Juk ten, toli nuo Vilniaus naujųjų rajonų
šurmulo ir daugiabučių triukšmo, Onės siela, rodos, vi-
sad atsigaudavo. Nida jai ir kaip kūrybinio polėkio žemė
kitiems kūriniams: „Čia daug ką pakužda vėjai, pašnibžda
kopų smiltys, o jūros ir marių bangavimas suteikia tobulą
ritmą eilėraščiams ir pačiai poeto sielai...“

Menu ir vaizdus iš fotomenininkės O. Pajedaitės inicia-
tyva Onei surengtos „fotosesijos“ prie Neries 1982-ųjų ge-
gužę (tai vis jos intensyvaus darbo „Moksleivio“ redakci-
joje metas). Ten poetė su klevo žiedų puokštele rankose.
Vienur – subtiliai besišypsanti, kitur – svajingai, mašliai
žvelgianti į tolį ar debesų linkui. Onė čia, gamtoje. Juk
ji – gamtos augintinė: vaikystėje, paauglystėje, rodos, su-
gėrusi į save visa, ką gali gauti jautrios, kūrybiškos pri-
gimties mergaitės siela, augdama kaime. To panirimo į
gamtos pasaulį Onė troškusi ir vėliau. Matyt, ir šio vaikš-
tinėjimo prie Neries metu, kai ją „sekė“ skvarbi fotogra-
fės akis. „Užmegzti jau beveik nutrūkusį ryšį su gamta.
Kadangi be jos lietimosi jau tiesiog dūstu, silpstu. Stinga
natūralios, pirmapradišės gamtos...“ – šįkart vėl jaučiu jos
„kabinimąsi“ į tai, kas duotų gaivos. Nors šiuose kadruo-
se ji jau ne gimtuosiuose kraštuose – Kančėnuose ar Bu-

kaučiškėse, bet mintys juk vis po prarastą tėviškę
tebelekiuojančios. „Juk dar atmenu, kaip svaigiai
dvelkdavo pavasarį mamos išpuoselėto darželio
rūtos, tulpės, narcizai, vasarą – bijūnai“, – tarsi
girdžiu ją tyliai menant.

Dar nuotraukose regiu Onę Doškonyse – jos
mamos gimtinėje – 1987-aisiais su geruoju dėde
Teofilu kažką, matyt, „ūkiškai“ postringaujančią
(„Ji mėgo čia buvoti“, – girdžiu sesers Aldutės
prisiminimų nuotrupas). Kitoje ji 1992-ųjų rug-
sėjį visa susigūžusi rudeniniam lietuviui drengiant
skaudžios netekties valandą Sapiėgiškės kaimo
kapinaitėse prie kapo duobės dramatiškos lemties
savo bendrakursiui Antanui Kalanavičiui atsivei-
kinimo žodį tarianti. O štai čia Onė 1998-aisiais
su Prezidentu Valdu Adamkumi: garbingą apdo-
vanojimą – Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedi-
mino ordino Riterio kryžių – iš jo rankų gaunanti.
Kiek vėliau, 2004-aisiais, Onei Baliukonei už
„poetinį idealizmą, kūrybinės programos vienti-
sumą ir nuoseklumą“ bus paskirta ir Nacionalinė
kultūros ir meno premija („Tik apdovanojimais
Onutė nemėgo girtis, pasakydavo apie juos ne-
bent tada, jei iš kalbos išeidavo“, – vėl iš sesers
prisiminimų).

Matau nuotraukose Onę Baliukonę ir įvairiuose
literatūriniuose renginiuose: ar savo poeziją skai-
tančią, ar tiesiog į sąvąsias mintis gilyn panirusią.
O vaizduojuos dažniausiai ją kūrybinio polėkio
pagautą, kaip tam nuoširdžiam poetės prisipažini-
me: „Rašydama „Dangaus akmuvą“ išties buvau
panirus į tronso būseną, savotiškai apsėsta.“ Pas-
kutinio Onės gyvenimo dešimtmečio portretuose ir ligų
paženklintą skausmą, ir gilų dramatiškumą regiu. „Tiesiog
išverti! Dar išverti šioje demonų, piktųjų dvasių ir mū-
sų pačių pridergtoj pasaulio smėlio dėžėje, kurioje kol kas
žaidžiame“, – niūruma ir jos žodžiuose. Tik paveiksluo-
se, kuriuos Onė pradėjo tapyti, matyt, 1999-ųjų vasarą,
daugiau spalvų ir šviesos. Juk paveikslai iš poetės sapnų,
regėjimų karalystės. Jie su šviesių spalvų angelais, su tre-
čiosios akies – vidinio regėjimo – vaizdiniu. Kaip atsvara
skausmui, nevilčiai, tamsiajai būties pusei. Savose vizijo-
je regiu ją ir į klasikinės muzikos garsų pasaulį panirusią.
„Muzika – tikroji, didžioji, dieviškoji – dar įstengia paky-
lėti mus virš mūsų pačių menkumo ir egoizmo, sugrąžinti
į tikrai žmogaus vertą būvį. [...] O svarbiausia, ką ji savo
įstabiaja kalba kužda suklydusioms mūsų sieloms: miršta
tikrai mirtis, gyvenimas yra amžinas“, – iš Onės esė kny-
gos ataidi ir šios jos minčių nuotrupos.

Dar jaučiu Onę didžiausių jos dvasinių autoritetų
M. K. Čiurlionio ir O. Milašiaus kosminių regėjimų bei
mistikos pasaulio persmelktą. O vėlesniu jos gyvenimo
laikotarpiu ir į ezoterines knygas panirusią. O žaviuosi
labiausiai, aišku, Onės pasaulėjautą persmelkusiomis pa-
triotiškumo (poezijoje tai ryškiausia rinkinyje „Vaduok“),
ekologiškumo (ir gamtos, ir žodžio), tikrumo, pirmapra-
diškumo paieškos visame kame idėjomis, ištikimybės savo
balsui ir poetinei prigimčiai. Ir vis sunkią jos ir kūno, ir
sielos kankynę jaučiu: „ėjimas iš paskutiniųjų“, „baisios
tos būsenos, kai žinai, jog turi laikytis iš paskutinių jėgų, –
o nėra už ko“.

Taip pamažėl iš turimų ar tik atminty įstrigusių fotoka-
drų, regėtų vaizdinių, dar labiausiai mano širdį pasiekusių
jos minčių ir josios sielos balso, iš girdėtų ir skaitytų atsi-
minimų nuotrupų dėliojau savąjį Onės Baliukonės portre-
tą. Ir rodos, lyg jos gyvenimo knygą bandyčiau skaityt.
Eidama vis gilyn. Net ir ten, kur jautriausia, skaudžiausia,
dramatiškiausia. Net ir tada, kai priešaky – kitas krantas,
net ir tada, kai dar pirmajame eilėraščių rinkinyje Onei
išsprūdusios eilutės „Pakilt ir sparnais atsimušti“ į atvirą
langą – / Ir virsti šviesa – – – tampa realybe...

Tad dabar ir buvodama Onės Baliukonės gyvenimo čia,
šiapus, bei kūrybos pasaulyje, ir lenkdamasi poetei Anta-
kainio kapinių Menininkų kalnelyje aukštai po pušimis
vis jos žodžiais – „mirties tikrai nėra“ – bandau įtikėt.
Dar vaizduojuos ją nuo aukšto vienišo „pilies šeimininkės
bokšto“ mus stebinčią. Arba tiesiog sau laisvai po laikų
laikus, erdvių erdves skrajojančią. Juk – visa yra viena.

– ONUTĖ BRADŪNIENĖ –

* Tikroji gimimo diena – kovo 16-oji, dokumentuose –
birželio 1-oji.

STAR WARS

Deniui

Kažkada buvau ryto žmogus.

Dovanų iš Amerikos per vienas Kalėdas pusbrolis atsiuntė fotoaparata. Siuntinys buvo sunkus ir, regis, visai nebylus, paprasta dėžė, apklijuota ir sutvirtinta rudu izoliaciniu popieriumi. Tačiau net tas popierius atrodė kitoks. Jis skrido per vandenyną. Prapjovė izoliaciją ir praplėšė į skirtingus dovanų popierius suvyniotas kojines, apatinius, nupigintus „Hugo Boss“ kvepalus, visa šeima sėdome prie Kalėdų stalo. Mano raudoname pakete su žaliomis eglėmis žvilgėjo naujas visiškai juodas skaitmeninis „Sony“ fotoaparatas. Žvilgčiojau į jį pasidėjęs paketą ant kelių ir negalėjau sulaukti, kol baigsis mūsų kuklus Kalėdų vakaras, kol visus kelius užpustys nuo pat gruodžio pradžios nesiliaujanti pūga, kol žvakių vaškas nuvarvės ant staltiesės ir tėtis į lėkštę dirbtinio aukso krašteliais įsidės paskutinį vištos gabalą, o mama jį apipils savos gamybos vyšnių ir pipirų padažu.

Mano sesuo Vita tuo metu jau buvo visiškai išstypusi, tad buvo keista matyti, kaip ji džiaugiasi STAR WARS „Monopolio“. Išsiėmusi iš žvilgančios dėžės metalu kausytalais kamučiais, ji pastatė ant lentos princesę Lėją ilga metaline suknele, glostė Luko Skaivokerio kojas ir batus, bandė atpažinti Obį Van Kenobį, kuris buvo įvilktas į ilgą ekshibicionistišką apsiaustą, erotiškai kaukėtą lordą Dartą Veiderį ir mielą, regis, nešvarų ir susivėlusį meistrą Jodą. Buvo keista matyti ją ilgais, tamsiais plaukais, surištais į arklio uodegą aukštai pakaušyje, jos besijuokiančias lūpas, kurios murmėjo STAR WARS veikėjų vardus, jos ilgus ir liesus pirštus, nuo kurių dar pernai smukdavo žiedeliai, ir akis, kurios glostė tas metalines figūrėles, o mintyse tarsi suoliavo pro pirmą, antrą, trečią, tada vėl pirmą, paskui kevirtą ir antrą klasiokus ir vaikus iš aukštesnių klasių.

Tuoj po Kalėdų Vitai suėjo keturiolika, ji pasikvietė draugų ir iki paryčių žaidė STAR WARS „Monopolį“. Paskui girdėjau, kaip tėtis nuėjo į svetainę, tyliai ir ramiai priminė Vitai, kad jau vėlu, kad laikas miegoti, kad bus dar tų progų pažaisti, kad ne paskutinis vakaras. Įsisiūbavęs gimtadienis turėjo baigtis, tačiau jis tik prasidėjo. Jis truko iki ryto, kai aš tyliai su nauju „Sony“ sliūkinau iš namų, kad nieko nepažadinčiau. Stabtelėjau svetainėje – ji buvo tuščia, mėtėsi susprogę matinių atspalvių balionai, iš „Nomedos“ saldinių popierėlių išlankstyti laiveliai, po stalu suslėpti tušti ir nekalti buteliukai sidro ir vienas didelis, pretenzingai iki dugno išgertas butelis viskio „Four Roses“. „Monopolio“ figūrėlės buvo išvartytos, kėdės ir foteliai sustumdyti taip, kad iš jų susidarytų tobulas apskritimas. Surinkau buteliukus, į vietas pastūmiau kėdes ir tyliai sudėlioju žaidimo korteles, du kauliukus – vieną juodą su baltu, kitą baltą su juodu – ir visas septynias geležines STAR WARS figūrėles. Luko Skaivokerio figūrėlė buvo susišlavusi daugiausia šlamančiųjų ir kortelių su rajonais. Ji priminė alavinį kareivėlį ir nereikėjo daug vaizduotės, kad pamatytum, koks Luko laikomas kardas panašus į falą, jis žvilgantis ir įsitempęs tarsi lankas, pasirošęs strėlės prisilietimui. Atidariau dėžę, ant jos žvilgėjo raidės ir kosminių laivų atvaizdai, vienas ryškiai raudonas kaip mamos ruoštas naminis vyšnių padažas su pipirais, o kitas tamsiai mėlynas. Tvarkingai sudėlioju viską į vietas: pinigai banke, figūrėlės dėžutėse, kortelės dėkluose. Pakėliu ir pagrindinę žaidimo lentą – tik iš arčiau pasižiūrėjus buvo galima pamatyti, kad langeliai tvarkingai apklijuoti vardais. Jų buvo keturi. Išgirdau bundančią mamą, tėtį, besirangantį lovoje, ir skubiai palikau namus.

Kažkada buvau ryto žmogus. Su „Sony“ fotoaparatu, kuris nutolindavo ir priartindavo objektus, atradau išstipus kintančius pasaulius savo mažame provincialiam mieste. Atradau apsnigtą pieninę, kuri man anksčiau atrodė tokia tolma ir keista, tarsi pastatas, kuriame nevalia lankytis vienam, nes, sužinojęs šiurpią jo paslaptį, niekada nebūčiau toks, koks buvau prieš tai. Atradau gatves, kurios vesdavo į niekur, ir atsitrengus į tvorą su užrašu „Asmeninė nuosavybė“ tekdamo pasukti atgal į tik man žinomus ir paslaptinius apleistus pastatus prie buvusios policijos, kvartalus, kuriuose dar sniegynuose išsiskleidžia snieguolės, o nutirpus sniegui ir pasibaigus visoms įmanomoms žiemos šventėms, įskaitant Valentino dieną, gali pamatyti, kaip ištis viskas galiausiai atšvęsta, iššvęsta ir iššvaistyta. Likus tik šiukšlėms, maišams, buteliū šiukėms ir plastikinėms stiklinėms, pažymėtoms raudonu lūpdažiu. Kažkada buvau ryto žmogus ir atsikelti man neprireikdavo žadintuvo, o išgirdęs įkyriai skambančią tėčio ar mamos žadintuvo melodiją jau būdavau susiruošęs išeiti.

Stengiausi išeiti kuo anksčiau, nes nenorėjau girdėti, kaip mama klausinėja, ar nesušalsiu, matyti, kaip ji paduoda man dar vienas naujas vilnonės kojines, kurios vis tiek netelpa į mano ir taip išklypusius batus, skirtus keliauti per pusnynus. Išeidavau anksčiau, nei ji spėdavo manęs pradėti klausinėti apie darbą, apie neužbaigtus darbus, apie darboholizmą arba

Živilė Spūdytė. Maudynės juodame piene. 2013

tiesiog apie mano keistą aistrą keltis tada, kai kai kurie tik užmiega, užpūtę žvakes, išjungę elektrą ar išpūtę paskutinius cigarečių dūmus. Mano kuklios algos užteko pragyvenimui ir mažoms smulkmenoms, bet ji vis tiek nuolat kandžiai primindavo, kad esu tik niekingas ir mažas žmogus, niekingas net provincijos mastais, niekingas ir apgailėtinas, kurio didžiausias noras fotografuoti išsiliedavo sausai pliauškinant jautienos faršą su citrinomis, komponuojant mokyklinių prekių mugių katalogo ar redaguojant nuotraukas, kuriose besišypsiančios moterėlės su specialiai fotosėjai apsikirpusiais vyrais ir mergaitėmis pristatinėdavo naują „Maximos“ „Classic“ arba „In Style“ kolekcijas.

Kai buvau ryto žmogus, man patiko stebėti artimus ir nutolusius, ir visai tolimus Mažeikių daugiabučius. Jie buvo penkiaaukščiai, devynaukščiai arba dvylikaaukščiai. Stebėdavau, kaip tuose daugiabučiuose viena po kitos išizibė šviesos ir nušvinta langai, išryškindami žalias arba raudonas naktines užuolaidas. Žmonėms patinka saugumo ir privatumo jausmas, net jei dar nespėjo prašvisti.

Buvau tarsi priešingybė jaukumui ir šilumai, puodeliui karštos „Earl Grey“ su pienu. Jie buvo viskas, kuo taip ir nesugebėjau tapti – minkštais batonais su saliamiu, bandelėmis su cukraus pudra ir riešutų sviestu, tepamu ant batono. Tais rytais negalėjau net pagalyti apie maistą, nes žinojau, kad valandą ar dvi po prašvitemo pavasarį nykiaji spaudysiu ir reguliuosiu savo senstantį skaitmeninį „Sony“, fotografuodamas „Maximos“ garstyčias, perpjautus raugintus agurkus ir akcinius bananus. Pusryčius man atstojo noras fotoaparatu pritraukti penktame aukšte iš virdulio besiveržiančius garų stulpus, puodelius melsvomis ašelėmis ir cukraus kubelius, kurie paskėsdavo ir ištirpdavo arbatos ar kavos puodeliuose tarsi didžiuliai nuvargę titanikai, ir niekas neišgirsta nei Džeko, nei Rouz šauksmo, nes žino, kad tikroji ir ypač pirmoji meilė prasideda ir baigiasi liūdesiu.

Apie meilę daug nežinojau. Man buvo dvidešimt ketveri, dirbau nuobodų darbą, išklypusiais auliniiais kasryt myniau sniegą ir purvą, trainiojau po apšnerkštas Mažeikių landynes, fotografavau šiukšles ir negyvas kates ant geležinkelio bėgių (tikėdamas, kad kažkas visa tai pastebės, o jau tada aš pradėsiu naują gyvenimą), gyvenau su tėvais ir buvau nekaltas. Buvau vienišas, aukštas, susivėlęs, pajuodusiais paakiais ir visiškai, visiškai nekaltas. Buvau ryto žmogus ir už visa labiau mėgau geležinkelio stotyje, jos bėgiuose ir bokšteliuose, kurie vis žybėdavo raudonomis lemputėmis, užčiuopti kylantį nuobodulį. Nuobodulys man buvo gražus, o už jo slėpinti beprasmybė keistai viliojo ir traukė. Aš buvau atsidavęs Mažeikių rūkui ir ūkui, ir visoms gatvių plytelėms, ypač toms, kurios buvo taip sutryptos, kad galėjai pasilenkti ir pakelti tobulai į trikampius ir kvadratus suskilusį betoną, palaikyti saujoje ir išmesti ant bėgių, kuriais ką tik nudundėjo traukinys. Dviračiais iš sodų išsukdavo pienininkės, jų atšvaitai iš tolo akino ir žėrėjo tarsi naujai užgimiusios žvaigždės ar planetos. Snarglėti vaikai verkdamo ir zyzdavo, sodinami į automobilius, vyrai sparčiai pabaigdamo rūkyti cigaretes, moterys vėl ir vėl tikrindavo, ar vaikų nosys nešąla, o aš pamažu suprasdavau, kad rytas jau baigiasi ir man pats laikas nešdintis iš besisklaidančio rūko ir keliauti į darbą. O rūkas dengė beprasmybę, kuri buvo mano sąjungininkė drauge su nuoboduliu.

Visa buvo pažįstama ir artima, nes nuobodu. Jaučiausi ypatingas, nes turėjau išskirtinę savybę – sugebėjau vienas būti nostalgikuose ūkuose. Laukti traukinių, bet ne žmonių, kurie pasitinka keleivius. Kai buvau ryto žmogus, man nereikėjo žmogaus, kuris mane apkabintų tuose beprasmiškuose

ūkuose. Regis, visa prasmė tik ir skendėjo toje beprasmybėje ir darė mane nenumaldomai išskirtinį dėl noro likti neišskirtiniam ir nesensacingam. Aš nenorėjau išsikalbėti, bet mane privertė.

Dienos bėgo greičiau nei sekundės, o mano sesuo pradėjo krautis lagaminus. Vitai buvo penkiolika, apsisuko ištisi metai, ji užaugo, o manyje nepasikeitė niekas, išskyrus naujus žeminius batus, kuriuos, kad ir baisiai gailėdamas, nusipirkau „Maximoje“ įrengtoje parduotuvėje „Danija“. Fotoaparatas po metų naudojimo neteko žvilgesio, jis pradėjo cypiti kaskart išstumdamas objektyvą.

Man buvo gėda, kad ir per šias Kalėdas nuoširdžiai ir nekantriai laukiau pusbrolio dovanų iš Amerikos. Kai nuplėšiau rožinį popierių, negalėjau patikėti, bet pamačiau „iPhone“ dėžutę ir ilgai delsiau atidaryti. Maniau, kad ten galiu rasti bet ką – laikrodį, parkerių rinkinį ar grandinėlę, laikrodį su grandinėle, bet slapta tikėjau, kad tai bus tas stebuklingas ir žvilgantis, na, tebūnie ir nudrengtas, „iPhone“. Atidariau dėžutę ir radau baltą, naują, nenaudotą, nenupigintą telefoną, kuris fotografavo geriau nei manasis juodas „Sony“. Vita vieną po kitos vyniojo spalvotas gumytes plaukams ir šypsodamasi žiūrėjo į spalvinimo knygelę. Jai buvo penkiolika be trijų dienų ir jos lagaminuose gulėjo drabužiai ir daiktai, net ir tas pernykštis STAR WARS „Monopolis“ su Luku, kurio kardas jau buvo nulaužtas, su Veideriu, kurio apsiaustas atrodė gerokai nutrintas, ir su princese Lėja, kuria, regis, niekada taip ir nebuvo žaista, nes jos suknelė iš geležies ir alavo mišinio vis dar dailiai žvilgėjo, tarsi ką tik išpakuota pernykščių Kalėdų metu. Tai buvo paskutinės Kalėdos su Vita.

Mes nelietėme tos temos, nelietėme nei Kūčių vakarą, nei per Kalėdas, kai mama tėčiui ant vištos pylė citrininį padažą su pipirais ir svarainiais. Sesė atrodė labiau subrendusi už mane. Ji turėjo vyrą, kuris gyveno didžiuliam name. Ji turėjo savo naują kambarį, virtuvę su nublizgintais įrankiais ir kaitlente, taip pat didelę vonią su spalvotomis lemputėmis ir stiklinę terasą, kurioje jau buvo spėjusi pasisodinti savo mėgstamų visada, net žiemą, žydinčių gėlių.

Ji rytais gers kavą ir skaitys žurnalą, ji pagaliau turės vietos savo gėlėms, sakydavau aš, guosdamas verčiau kumščius. Mama suspausdavo lūpas ir sugniauždavo kumščius. Dažniausiai rasdavau ją apraudančią Vitos išsikraustymą mūsų kambaryje. Ji žiūrėdavo į daiktus, kol jie dar nebuvo supakuoti, ir jiems tarsi meldavosi, kalbėdama iškreiptą ir kraupių visų šventųjų litaniją.

Ji tiek visko turi. Ir pianinas. Nuotraukų albumai. Gėlės. Tas kaktusas pražydo. Ir palmė. Kiek drabužių, net krenta, kai atidarai spintą. Kiek paveikslėlių. Kilimas... Net kilimas, atsimenu, kaip nupirkom jį, Vita buvo siaubingai užsispyrusi ir norėjo šito kilimo... Jai labai patiko dalmatinai, tai kaip mes nenupirksim tokio kilimo. Atsimeni, kaip Vita ant kilimo susidėdavo lėles ir žaisdavo iki pat vakaro. Ir juokdavosi. Ir, atrodė, niekada netaps viena tų, kurios išeina pas turtingą senį. Ir „Monopolis“, ir kortos. Dieve, kiek ji visko turi. Aš jos metų net liemenėlės nenešiojau.

Mam, skaitydavau, nustok, mam, jau baik, viskas, ji išeina, paleisk. Normalus tas jos vyras, vyresnis, o ką? Vyras ir turi būti truputį vyresnis.

Tu jo net nematei, sakė ji. Aš nemačiau, bet tikėjau.

Mama Vitos nenorėjo paleisti. O aš jaučiausi tarsi gero kai per ilgai užsibuvusi namų puošmena, kuri trūnija tarsi nutrinta ir senose pagalvėse paskendus sofa, kurioje pilna trupinių ir suglamžytų senų „Maximos“ čekių. Buvau tarsi subraižytas kavos staliukas, paremtas krūva laikraščių, kad neklibėtų. Buvau laiptai su vis nukrentančiu turėklų bumbulu. O labiausiai buvau visiška, beatodairiška savaiminė suprantamybė, kuri kasnakt grįždavo nakvoti ir tarsi klusnus bei ištikimas šuo prieš miegą tyliai atsidusdavo Vitos iškvėpintame tuščiame kambaryje besiruošiant naktiniam susitikimui su vyru, pas kurį ji apsigyveno.

Kalėdų naktį Vita liko nakvoti namuose. Ji išsitiesė lovoje, apžiūrėję amerikietiškas gumytes plaukams, šugždino saldinių popierėlius ir vieną po kito intensyviai kramtė šokoladukus. Galiausiai nukreipė naktinę lemputę į mano pusę ir ilgai žiūrėjo.

O tu nenori susirast moters? Nu, tipo, tau jau dvim penki ir dar nemačiau nė su viena. Nenori?

Mano skruostai išraudo tarsi paauglio, kuriam neauga barzda. Buvau pralaimėtos krepšinio rungtynės, o ji buvo teisėjo švilpukas. Buvau tarsi apšnerkšta, niekinga Palangos pakrantė, o ji buvo švelnus ir pūkuotas, skalbinių minkštikliu kvepiantis rankšluostis, į kurį susivynioja žmonės, išlipę iš sterilių baseinų pietų kurortuose.

Ir aš tesugebėjau sumurmėti, kad jo, gal ir visai norėčiau moters, ir šiaip viena kasininkė man patinka darbe, vis kavos per pertrauką pageriam.

Ji tik šyptelėjo ir tyliai pakartojo. Kasininkė. Kavos pageriam. Žinoma. O graži? Koks vardas? ►

► Nors velniškai melavau, Vita privertė mane įsivaizduoti kiekvieną „Maximos“ kasininę. Mačiau praviras Marijos lūpas, kurios taria „geros dienos“, mačiau Sandros „In Style“ etiketę, kuri, regis, kutena jos kaklą išlindusi iš uniformos, prisimčiau Inga, kuri vis pasitaisydavo vestuvinį žiedą, ir Jurgos apgamus, atrodo, visiškai simetriškai išsidėčiusius išsišovusiuose raktikauliuose, įsivaizdavau, kaip Nijolė velkasi palta vos vos pasilenkdama, regėjau Rimos antakius.

Nu ei?

Ką?

Tai ar graži, klausiu. Koks vardas?

Jurga. Jurga, jo, graži.

Tai gerai. Nu, tai labanakt.

Ir ji išjungė šviesą. Man liko tik kalėdinė girlianda, kuri nervingai trūkčiojo, keisdama spalvas. Raudona. Mėlyna. Raudona. Mėlyna. Ir dangus, žvaigždėtai tarsi Jurgos raktikauliai.

Ryte atsikėliau ir kuo greičiau dingau. Vis dar snigo, o tamsiuose daugiabučių languose švytėjo dirbtinės Kalėdų eglės, kuriose raitėsi spalvotų lempučių gyvatės. Mačiau tik mėlyną ir raudoną. Raudonos geležinkelio lempos klykė iš nuobodulio ir aš beviltiškai laukiau traukinio. Pliauškinau viską iš eilės savo nauju „iPhone“ ir viskas man nepatiko, jaučiau pyktį ir erzulį dėl to, ką dariau, trainiodamasis tuo pačiu geležinkeliu pirmyn ir atgal tarsi gyvsidabris sugedusiame termometre. Raudona. Mėlyna. Dar nemačiau nė su viena. Sukrauti daiktai. O tu nenori susirast moters? Raudona. Mėlyna. Jurga valgo nukainotus ledus. Jurga pripildo celofaninių maišelių stovus. Jurga perbraukia sau per plaukus. Jurga pietums valgo kinišką vištieną šakute dešinėje rankoje. Jurga dažosi. Jurga atmeta skambutį. Jurga pavargusi išeina ir storu paltu uždenkia savo apgamais žvaigždėtus raktikaulius. Raudona, ir aš pasuku į „Maximą“. Prieš tai įsijungiu priekinę „iPhone“ kamerą ir žiūriu į save. Atrodau apgailėtinas. Galvoju, kokio velnio man į „Maximą“ antrą Kalėdų dieną, kai dirbti neturiu. Bet Jurga turi. Ji dažosi lūpas perlamutrinu lūpdaziu. Jurga metė rūkyti. Girdėjau, kaip pasakojo Rimai. Jurga nekenčia Kalėdų. Jo, visi tie blizgučiai, eglutės, dovanėlės, šūdinės ir tuoj nukišamos į paskutinį stalčių prie nereikalingų popierių ir senų baudų kvitų.

Įeinu į parduotuvę, ji tuščia. Girliandos ir šūdai. Mirksinčios lentynos. Šokoladiniai Seniai Šalčiai. Mandarinų dėžės. Akcija dirbtinėms eglėms. Akcija dirbtiniam sniegui. Aš visiškai nevykėlis. Stoviu kasoje. Jurgos perlamutrinės lūpos ir raktikaulių žvaigždynai.

Tai Seniu Šalčiu dirbi? Jurga nuskenuoja prisegamą barzdą. Aš visiškai nevykėlis, esu purvas savo paties panagėse.

Tai kur Naujus?

Aš tyliu, išmuštas karščio ir apgailėtino noro pulti ją, išdraskyti, nuvalyti tą supistą perlamutrą nuo lūpų. Nuvalyti pirštais. Liežuviu. Visu delnu. Perbraukti per visą jos veidą šiurkščiu judesiu tarsi per apsnigtą „iPhone“ ekraną. Turėti moterį.

Mes čia tokį mažą vakarėlį rengiam su draugais, *private party*, kaip sako. Davai, atlėk. Būsi po algos. Turėk bent pem eurų. M? Turi laiko pagalvot.

Aš susikraunu krentančius mandarinus į „Maximos“ maišą. Raudonas X mėlyname fone.

Vita gyvena gerai. Ji ką tik įsikėlė. Jos daiktai tilpo naujuose namuose. Mūsų kambarys liko tuščias. Mama varsto duris ir verkia. Aš ant palangės randu princesės Lėjos figūrėlę. Nešiojuosi ją piniginėje. Vitos kvepalų natos įsigeria į girliandos penklinę, į sienas, į ištryptą dalmatino kilimą. Ilgiuosi jos. Jau dabar. O Jurga tampa pažadu penkiolikmetei sesei.

Jaučiu, kad nustoju būti ryto žmogumi. Gruodžio dvidešimt septintąją išsikviečiu taksa ir važiuoju pas Jurgą į kaimą už Mažeikių. Pirmą kartą kruopščiai nusiskutu. Pirmą kartą gyvenime. Nusiperku naujus juodus apatinius. Pėdos jaučia naujų juodų kojinių medvilnę. Apsivelku švarius marškinius, kuriuos paskutinį kartą dėvėjau per išleistuves dvyliktoje klasėje. Nusivalau batų ir išsivalau dantis, kelis kartus išsivalau dantis, bet tarpai vis dar lieka patamsėję, nors niekada nemečiau rūkyti ir net nebuvau pradėjęs. Nežinodamas, ką pirkti, kad tai nesunervintų Jurgos, išsisuku su pačia banaliausia „Raffaello“ dėže, kuri primena kraują, išsiliejusį sniege. Jurga juokiasi ir vadina mane Romeo, o aš skaičiuoju rožes jos svetainės tapetuose, kad tik nepradėčiau šnekėti nesąmonių. Ir tai tikrai iškalbingiau už tūkstančius žodžių.

Žiūrėjau į jos lūpas. Perlamutras buvo kiek nusitrynęs. Ji įpylė vermuto. Jis tuoj pradėjo deginti man skrandį, aš apgirtau, bandydamas vienu metu žiūrėti filmą su Ryanu Goslingu ir jausti jos rankas, kurios plastiškai lietė mano kojas. Jaučiau, kad noriu jos.

Nesulaukę filmo pabaigos, mes pradėjome bučiuotis. Buvau užsimerkęs ir mačiau tik vieną po kito pravažiuojančius traukinius ūkuose, *you keep me under your spell, you keep*

me under your spell, ir mane užliejo nenumaldoma nerimo banga. Norėjau dingti iš Jurgos namų, atsikelti nuo sofos ir laukti, kol pradės švisti, o tada beviltiškai viską fotografuoti. Jurga vadino mane Romeo, ji aiškiai matė, kad aš dvidešimt penkerių metų berniukas, kuris spurdia ir nori sprukti atgal į savo Mažeikių rūką, pranykti mirgančiose neoninėse parduotuvių vitrinose. Raudona ir mėlyna spiegd priešais mane. Filmą baigėsi.

Naktį praleidau pas Jurgą. Negalėjau atplėšti akių nuo jos raktikaulių, kurie kilnojosi jai miegant. Ryte tyliai pasišalinau.

Jaučiau, kaip nuobodulį pildė man nepažįstamas jausmas, jis brovėsi į mano rytus iki pat gruodžio 31-osios, kai ryžtingai įžengiau į *private party*, kuriame mane pasitiko Jurga. Viskas tviskėjo prabanga, sienos ir žvakės, net grindys čia negirgždėjo ir buvo nuklotos kilimais, kuriuose išaustos mandalos tyliai ilsejosi ir laukė veiksmo. Mačiau daug vyrų, spaudžiau jiems rankas, paslapčiomis vis taisyčiau per ankštą savo švarką, slėpiau purviną marškinių rankovę ir prisistatinėjau fotografu. Rodžiau nuotraukas iš „iPhone“ ir sulaukiau dirbtinių susižavėjimo šypsnių. Spoksodami į mano fotografuotas nutrenktas kates ir iš jų virstančias žarnas, vyrai raukėsi, o moterys aikčiojo nuo mano ūkuose paskendusiu Mažeikių daugiabučių kaminų ir neoninio apšvietimo parduotuvių vitrinose su manekenais, papuoštais kalėdinėmis Santos kepuraitėmis. Gūžiausi pats savyje ir nekenčiau Jurgos, kuri privertė mane čia ateiti. O tu nenori susirast moters? Nekenčiau ir Vitos. Mandalos kilimuose tylėjo tarsi įsitempę būgnai, kurie kantriai laukia lazdelės prisilietimo.

Kambario centre stovėjo didžiulis apskritas stalas, lygiai tuzinas kėdžių buvo sustatytos preciziškai. Prie kiekvienos iš jų puikavosi kortelė su vardu, susiradau savo ir atsėdau. Ant stalo buvo tik viskis, daugybė viskio butelių ir stiklai, kuriuos pripildė man nežinomų moterų rankos. Vyrų prisideginę cigaretes ir cigarus.

„Akmeninis veidas“ yra interaktyvus stalo žaidimas, kurio metu prie apskrito stalo susėda tam tikras skaičius vyrų. Ant stalo jie pasistato peleninę su rūkstančiomis nuorūkomis, butelius stipraus alkoholio. Vyrų patogiai įsitaiso kėdėse ar krėsluose, kurie atitiktų jų ūgi, prieš tai dar atsiseję kelnų ar džinsų užtrauktukus ir nusismaukę apatinius. Sportiškesni vyrai renkasi priglundusias trumpikes. Šeimynines trumpikes paradoksaliai renkasi tie, kuriems jau kurį laiką šeimos sukurti nepavyksta. Jie retkarčiais būna seksualiai nutukę ir dažnai pernelyg geros nuomonės apie save. Jie išmano apie viską. *Whisky with ice whisky on fire whisky sour. Wild Turkey Four Roses Ballantine's with ice Ballantine's with cream Ballantine's on fire* ir galiausiai pats svarbiausias, visada ir visomis progomis, ant visų stalų ir kūnų pilstomas „Jack Daniel's“. *Jack Daniel's with ice Jack Daniel's on fire Jack Daniel's with cream Jack Daniel's sour Jack Daniel's with sour cream*. Vyrų sėdi kėdėse ar krėsluose, viešbučiuose ar bendrabučiuose, net garažuose apsilupusiais mėlyno turkio spalvos dažais, svarbu tik stalas ir staltiesė. Mūsų staltiesė, žinoma, buvo balta. Ir vyrai. Ir nusmaukti žemyn jų džinsai ar kelnės. Ir atsegti žvilgantys arba matiniai užtrauktukai, retai – atsagstytos sagos, mama sakydavo, kad kai vietoj užtrauktuko prisiūtos sagos, kelnės aukštos kokybės. Čia tau ne „New Yorker“ Gedimino prospekte, čia tau ne „Starka“ su „Cola“, čia net ne *double Jack Daniel's* ir cigarai. Čia tikriausias *Highland Bird on fire* arba net pats *Royal Challenge sour*.

Aš buvau iš tų, kurių apatiniai buvo taip nuskalbti, kad kažkada baltos buvusios žuvėdros, nardančios tamsiai mėlynoje apatinių medžiagos juroje, nubluko ir nusidažė kitomis spalvomis drabužių, skalbtų tame pačiame skalbimo būgne, – juodų kojinių, tamsių languotų marškinių, pilkų kelnų, – ir dabar be menkiausio garso klykė pranešdamos viena kitai apie savo vienįšą pilkumą.

Aš pasidaviau. Užsimerkęs mačiau tik apleistą namą prie buvusio policijos pastato. Mačiau sutrupėjusias šaligatvio plyteles ir bejėgiškai troškau atsiduoti savo nuoboduliui. Po stalu tilpo kelios moterys, tarp jų ir Jurga. Negalėjau nutuokti kaip, bet sugebėjau baigti pirmas. Žaidimo taisyklės skelbė, kad tas, kuris išsiduoda, kad baigė, privalo traukti pinigų. Vyrų su sąsagomis rankogaliuose netrukus pamatė mano veidą. Jis nesugebėjo būti akmeninis. Berniuko veidas gali tik verkėti arba raukytis, jis taip pat gali stebėtis, šlykštėtis ir juoktis, tačiau toks veidas niekada negali būti akmeninis ir nuslėpti pirmąją gyvenime palaimos bangą, kad ir su beveide moterimi. Susimokėjau ir dingau iš ten. Kaip visiškai liurbis nesugebėjau ir neišdrįsau išsinešti nė vieno butelio, nors tą akimirka beprotiškai geidžiau mirtinai nusigerti ir būti nutrenktas traukinio tarsi katinas.

Ant spintelės pamačiau „Monopolį“ su figūrėlėmis. Mane persmelkė šurpi nuojauta. Aš apverčiau paltų stovą. Vyrų su sąsagomis priėjo atsiveikinti. Jis maloniai kartojo, kad jį žavi mano darbai, kad norėtų mane dar kartą pamatyti, prisistatė kaip renginio organizatorius ir pagrindinis rėmė-

jas, žiūrėjo man į akis savo akimis, kurios žinojo daugiau. Atrodė, tai niekada nesibaigs. Aš vis dairiausi į „Monopolį“, ant jo gulėjo tos pačios taip pažįstamos STAR WARS figūrėlės.

Patinka? Ar girdit? Patinka STAR WARS? Kaip tik važiuosim į Klaipėdą su mažyte žiūrėti naujausios dalies, prisijunkit. Aš atsiprašiau ir pradėjau žiaukčioti. Vyras laikė mane už peties. Akyse sukosi vien mėlynos mandalos – jos judėjo ir nesustojo, įtraukė ir nepaleido manęs tol, kol apsi-vėmiau. Tada tvarkingai išėjau.

Jurga skambino. Aš vėmiau ir prie geležinkelio. Galiausiai atsiliepiu.

Aš tik norėjau pasakyti, kad labai džiaugiuos, girdi? Džiaugiuos, kad baigė, net jei ir pralaimėjai. Ar patiko? Girdi? Tai gerai. Aš poryt dirbu, o tu? Davai, paskambink rytoj. Ok, nu, tai iki. Su Naujais tave.

Namo grįžti negalėjau, tąsiau mieste kaip benamis šuo, kuris neranda sau vietos. Mažeikiai užė, jie leido į dangų fejerverkus, balionus, šampano kamščius, petardas ir konfeti, kurie, suvarpę dangų, tyliai, vienas po kito išnyko, bet ore nesiliovė skleistis parako kvapas, jis tarsi retai žydinti Vitos gelė, kurios pavadinimo niekada nežinojau, vis plėtėsi per visą dangų, ir ūkas, kuris galiausiai mane pasitiko, buvo sintetinis ir persmelktas parako.

Pasitikdamas rytą, nebebuvo ryto žmogus ir tapau svietimas savo susikurtai beprasmybei. Žinojau, kad tai ji. Žinojau, kad tai Vita buvo po stalu. Stovėjau po langais, kuriuose nedegė šviesos. STAR WARS figūrėlės man užsimerkus sukosi tarsi makabriškoje karuselėje „Monopolio“ žemėlapyje, kuriame aš pralaimėjau, bet nusipirkau naują kvartalą – nedidelį, apstatytą daugiabučiais ir namais, kuriuose aš, Vita, tėtis ir mama vėl iš naujo švenčiame Kalėdas. Vita šukuojasi plaukus, įpindama naujas amerikietiškas gumytes, Vita užpučia žvakes, ji tyliai kemša šokoladukus ir nubunda išsitempusi, ir vis juokiasi, juokiasi, kartodama, kad man reikia susirasti moterį.

Kažkada buvau ryto žmogus, atsikeldavau anksti ir keliaudavau pasitikti šalčio, tamsos ir visuose kampuose šnarancio nuobodulio. Buvau prisijaukinęs Mažeikių namus, gatves, jų plyteles ir daugiabučius rasotais stiklais, užpustytus takelius ir vartus nuosavų namų kvartaluose, kurie tarsi žvaigždynai Jurgos raktikauliuose turėjo savo precizišką, tik man žinomą tvarką.

Aš fotografavau cukraus kubelius, kurie paskęsdavo ir ištirpdavo arbatos ar kavos puodeliuose tarsi didžiuliai nuvargę titanikai, ir niekas neišgirsta nei Džeko, nei Rouz šauksmo, nes žino, kad tikroji ir ypač pirmoji meilė prasideda ir baigiasi liūdesiu.

Mano pirmoji meilė iš tiesų prasidėjo liūdesiu.

Artinosi Kalėdos. Buvau dvidešimt šešerių, pradėjau dirbti žurnale, kuris man padėjo užsidirbti tiek, kad galėčiau išeiti iš „Maximos“. Sena sofa, apkrauta pagalvėlėmis, buvo pakeista nauja. Subraižytas kavos staliukas, paremtas krūva laikraščių, buvo parduotas. Laiptų turėklo bumbulą galiausiai sutvirtino meistras, atsinešęs didžiulį lagaminą su grąžtu.

Kažkada buvau ryto žmogus. Vieną rytą paskambinau Jurgai ir išėjau iš namų. Visam laikui. Piniginėje nešiojau Vitą – tą jau sulamdytą princesės Lėjos figūrėlę. „Maxima“ pypsejo, kasos buvo pripildytos žmonių. Mes stovėjome eilėje, Jurga krovė ant prekių takelio mandarinus, eglutę, apipurkštą dirbtiniu sniegu, ir žuvį. Mačiau ją ir negalėjau priėti. Vitos akys gretimose kasoje šypsojosi. Ji laukėsi. Vyras su sąsagomis nustūmė vežimėlį į priekį, tolo link išėjimo. Vita ėjo atsiskuski. O juk mes gyvenome tam pačiam mieste.

Nemiegok, sumokėt reikia, Jurga mane pažadino. Aš pradėjau krapštytis piniginėje, rankos virpėjo, kojomis bėgiojo elektra, Vita stovėjo ir žiūrėjo, ilgu iki žemės paltu. Ji šypsojosi ir žiūrėjo, vyras stūmė vežimėlį su prekėmis link išėjimo. Raudonas X mėlyname fone. Iš piniginės iškrito Lėja, nerangiai pasilenkiau ir ją pakėliau. Žvelgiau Vitos pusėn, bet jos ten nebuvo. Greitai kroviau prekes į maišą, viskas krito, viskas apgailėtinai slydo iš rankų. Visai taip, kaip tada, kai atėjau apsipirkti pas Jurgą antrą Kalėdų dieną. Kai ji dar dažėsi lūpas perlamutru. O tu nenori susirast moters?

Iki šiol galvoju, ar tą rytą dar buvau ryto žmogus.

Kai išbėgau su klykiančiu ant maišo raudonu X, Vitos nebebuvo automobilių aikštelėje. Užtat turėjau ją kišenėje – sulamdytą ir šaltą princesę Lėją. Jurga priėjo ir tyliai viską žinodama surinko išmėtytus mandarinus. Raudona. Mėlyna. Maišas suplyšo. Raudona. Mėlyna. Gal ir nežinojome, bet buvome netoli. Netoli rūko išsisklaidymo. Netoli naujų gyvenimų, naujų namų, naujų metų. Jurgos raktikaulius mačiau net ir per storą palta. Apgamai jos odos žemėlapyje žaidė STAR WARS „Monopolį“.

Kažkada buvau ryto žmogus.

Modernybė ir kaimų paveldas

Uolūs administratoriai ir būrys Lietuvos politikų ragina vyti progresą ar bėgti pirma jo – atseit reikia modernių technologijų, modernios visuomenės ir visokių kitokių modernumų. Smagiai nurėžiamos lėšos kokioms „praeities atgyvenoms“, esą viskas turi būti vien pragmatiška, vis labiau naujoviškai progresyvu, atitikti vis naujų direktyvų paragrafus.

Kaip iš tiesų atrodo tas modernus Vakarų pasaulis, kurį vis bandome vyti?

2017 m. rugsėjo mėnesį Belgijoje, Levene, vyko eilinė tarptautinė konferencija „Rural History 2017“, skirta kaimų istorijos tyrimams. Tokios konferencijos organizuojamos kas dveji metai, jos jau vyko Didžiojoje Britanijoje, Šveicarijoje ir Ispanijoje. Į šį renginį susirinko apie 400 specialistų iš visų pasaulio žemynų (išskyrus Antarktidą): 44 britai, 39 ispanai, po 35 italų ir belgus, 32 vokiečiai, 29 prancūzai, 26 švedai, po 22 olandus ir JAV atstovus ir kiti. Paminėtini specialistai iš Japonijos ir daugumos Lotynų Amerikos šalių, Ganos ir Namibijos, Australijos ir Indijos, Tailando ir Izraelio.

Kas buvo aptariama dešimtyse konferencijos pranešimų?

Dar prieš kelis šimtmečius pramoninės revoliucijos ir modernizacijos buldozeriui pradėjus klibinti Didžiosios Britanijos agrarinės visuomenės pamatus, ten jau būta išsilavinusių žmonių, kurie suinteresuotai domėjosi tradiciniu kaimu. Konferencijoje demonstruoti XVIII a. britų autorių veikalai, kuriuose mėginta aiškintis anuometines kaimo problemas. Šiandieninių universitetų atstovai, remdamiesi pavydėtina gausia archyvine medžiaga, daugybės specialistų anksčiau jau atliktais tyrimais, nagrinėjo kitados egzistavusių kaimų ypatumus.

Aptarinėjant įvairiausias temas (nuo XVI a. karų įtakos valstiečių likimams iki europinės kolonizacijos pasekmių tolimų žemynų kaimams, nuo kaimų socialinės pažangos ypatumų atskiruose regionuose iki moterų vaidmens tradicinėse ir besikeitusiose kaimų bendruomenėse), nevengta pabrėžti, kad realią istoriją kurdavo ne tik valdovų sprendimai ar di-

džiūnų intrigos, bet ir amžinasis kaimas, kurio suklestėjimas ar bėdos neretai lemdavo šalių ir regionų likimus.

Stebėdami išsivysčiusių šalių specialistų įspūdingus mokslinius darbus vis pasigesdavome Lietuvos. Atrodydavo, kad mūsų šalis jau šimtmečius gyvena tik kokiame modernių technologijų pasaulyje, nė nenučiuokdama apie kažkokį lietuvišką kaimą ir jo ypatumus. Tiesa, gamtininkė Laima Šveistytė skaitė pranešimą apie mūsų vaistažoles, šioje srityje talkino iševijoję gyvenanti farmacininkė Vitalija Povilaitytė-Petri. Lina Kaminskaitė-Jančorienė papasakojo apie sovietinių propagandinių kino filmų rodyką Lietuvos kaime stalinizmo metais. Aš, kaip privatus asmuo, skaičiau pranešimą apie egzotiškus daržininkų kaimus lietuviškame pamaryje. Deja, tuo viskas ir baigėsi – jokia Lietuvos Respublikos institucija nepasirūpino atsiųsti kokios nors reikšmingesnės specialistų delegacijos su turiningais pranešimais apie mūsų šalyje atliekamus visapusiškus senojo ir naujojo kaimo tyrimus.

Tiesa, į šią svarbią konferenciją Belgijoje nelabai buvo ir ką pasiūsti – neteko girdėti, kad Lietuvoje būtų atliekami kokie reikšmingi kaimo tyrimai, prilygstantys Vakarų specialistų darbams. Galima nulenkti galvą prieš tradicinės etnografijos baruose besidarbavusius ir tebedirbančius uolius tyrėjus, tačiau visa „kaimo“ problematika yra daug platesnė nei sodžiaus moterų rankdarbiai ar langinių puošyba.

Apgailėtina šios srities būklė liudija ir 2014 m. išleista knyga „Lietuvos etninė architektūra nuo seniausių laikų iki 1918 m.“ („Lietuvos architektūros istorija. IV“). Ten visai lietuviškųjų kaimų įvairovei skirta mažai vietos nei dvarams, ne ką daugiau kaip stačiatikių cerkvėms, sinagogoms ir mečetėms. Ir tuose negausiuose puslapiuose tesugebėta pateikti jau pasenusių ar klaidingų sovietmečio teiginių kompiliaciją su plagiatu elementais. Užtat pagal šiandieninės Lietuvos papročius tam menkaverčiam darbui savi žmonės išrūpino itin dosnų finansavimą, toje srityje nieko nenučiuo- kiantys veikėjai rašė reikalingas recenzijas ir atsiliepimus.

Beliktų priminti, kad iki XX a. vidurio būdingu agrarinio kraštu ilgai buvusi Lietuva po 1944 m. staiga prarado beveik viską: tūkstančius senųjų kaimų ir šimtus tūkstančių tradicinių trobesių, per šimtmečius besiklosčiusius papročius ir praeities tradicijų tęsėjus – lietuviškojo sodžiaus žmones, nelaukta atsideriusius Sibiro snieguose ar lietuviškųjų kolchozų realybėje. Kol Vakaruose buvo kaupiami archyviniai šaltiniai ir smalsių kaimo tyrėjų darbai, sovietizuotoje Lietuvoje naikinti istoriniai dokumentai ir kiti nepageidaujamos praeities pėdsakai, gaminta propagandinė dezinformacija – jos nesibodima tiražuoti ir dabartinais laikais.

Prieš šimtmetį anai Lietuvos Respublikai pasiryžus vyti civilizuotąjį pasaulį, galop susiruošus rimčiau tirti ir senąjį Lietuvos sodžių, po 1940–1944 m. teko pradėti gyventi kitaip, dėmesio tradiciniam kaimui nesulaukiant ir po 1990 m. Kai kas guodžiasi – esą neprabėgs nė pora šimtmečių, kol kokie būsimi valdžios žmonės prisimins kitados gyvavusių lietuviškąjį kaimą ir palieps užsiimti tuo, kuo Didžiojoje Britanijoje ir kitose moderniose šalyse užsiimta dar XVIII–XIX a. – visapusiškais buvusios tradicinės agrarinės visuomenės tyrimais.

Kol kas mūsų šalyje tesugebėta sutrikdyti lietuviškosios mokslinės kaimotyros pirmuosius žingsnius, nutraukti mokslo monografijų ciklo „Lietuvos kaimų istorinė raida“ leidybą. 2011–2013 m. išleisdamas to ciklo toms apie Rytų Lietuvos ir Mažosios Lietuvos senuosius kaimus valstybės parama tiems darbams buvo nutraukta, tam pasitelkus atitinkamus asmenis ir išgalvotas priekabas. Nežinia, kuriame šimtmetyje bepasirodys tomai apie Žemaitijos, Suvalkijos (Sūduvos), Šiaurės Lietuvos ir kitų lietuviškųjų etnografinių sričių kaimų tikrąją istoriją, apie tenykščio kaimiškojo gyvenimo ypatumus, vis labiau nugrimztančius užmaršties miglose.

– MARTYNAS PURVINAS –

Sventa

► Atkelta iš p. 1

Miela bibliotekininkė nupiešė detalų planą: plentų link De- gučių, posūkis į Dusetas, vėliau, po antros autobusų stotelės, žvalgykitės rodyklės. „8 000 žydų, vokiečių fašistų sušaudytų 1941 metų rugpjūčio 26 dieną, žūtis vieta.“ Žodis „žydai“ obeliske atrodė neįmanomai drąsus, tavo jaunystės laikais šis žodis buvo vartojamas tik ypatingais atvejais – juk nevadinsi jų tarybiniais piliečiais. Kairėje ir dešinėje – užžėlęs griovys, 200 000 Lietuvos žydų guli tokiuose grioviuose.

Desovietizacija palietė ir paminklą: rusišką užrašą panai- kino. Ar tai teisinga? – ne tau spręsti, tu jį išsaugotum. Dabar užrašai du – jidiš ir lietuviškas. „Šioje vietoje žudikai naciai ir jų parankiniai žveriškažiukai nužudė 8 000 žydų – vaikų, mo- terų ir vyrų. Šventas nekaltų aukų atminimas“ – jidiš. Lietu- viškame variante prie kolaborantų pridurta – „iš vietinių“.

Buvo ir tų, kurie gelbėjo. Ir tokių, kurie pirma šaudė, o paskui gelbėjo, ir net atvirksčiai – tuo sunku patikėti, tačiau būdavo ir taip.

Tvarka čia palaikoma pavyzdinė: tvora, dailus apvadas, ant obelisko – Dovydo žvaigždė, ant postamento – žvakės, Izraelio vėliavos, akmenukai, kažkas atnešė nediduką savo darbo kroyžių. To čia anksčiau irgi nėra buvę.

– Kentėti, gedėti, apraudoti, – sako Tomas, – lietuvių dalia.

Visi čia žino anekdotą apie tai, kad paskutinė žmona turi būti lietuvė: bus kam kapelį prižiūrėti. Ne, tai ne „moterys, žemelei giminingos, / kurių kiekvienas žingsnis – aimana“⁴, atvirksčiai – buitinės išėitės iš bet kokios, juodžiausios gy- venimo situacijos paieškos.

Pakeliui į viešbutėlį prisimenu nediduką niūrų gal šešias- dešimties metų senį „iš vietinių“, kažkiek metų praleidęs ir lageryje, pajudusiu nuo girtavimo veidu, šaltkalvį ar elek- triką, važinėjusį motociklu su priekaba: „Lenkus – šaudyti. Ruskus – šaudyti. Žydus... – jis pakeldavo akis į tėvą, – kas antrą.“

Dabar jam to neatleistų, o tada, nors ir neapsalę, kantriai kentėdavome: mes juk okupantai. „Žydai“ – kito žodžio lie- tuviai neturi. Tas senis taip pat manė esąs auka – nesvarbu, iš kokios pusės bežiūrėti. Jiems, miško broliams, ligi pat 6-ojo dešimtmečio vidurio „Laisvoji Europa“ siūsdavusi raminan- čius pranešimus: laikykitės, broliai, nedaug teliko, greitai vėl pasaulinis karas.

Prie Sventos anais laikais išvažiuodavome visai dienai – su pledais ir valgiais, su knygomis, alaviniais puodukais mė-

lynėms, krepšiais grybams, su tinklinio kamuoliu, ir mašina buvo tokia, kad pro skyles grindyse buvo matyti asfaltas, ir greičių dėžė, žinoma, buvo mechaninė. Pamenu, kaip jau vėliau išjuokėme mamą, grįžusią iš Amerikos ir pranešusią, kad mašinos dabar neturi sankabos pedalo, – ar išprotėjai, to gi būt negali! – ir ji sutiko: jūs geriau žinote. Ir kaip dabar su tėvu norėtusi pasidalinti paprastu džiazgsmu – automobi- lio, tegu ir išsinuomoto, tobulumu. Kelio gali nesiteirauti – jį rodo navigatorius. Jis siūlo „Sventes ezers“ – būtent tai, ko reikia. Tavo paties knygos viršelyje užrašyta „Maksimas“.

Čia dar kas, siena? Negi Sventa Latvijoje? Na taip, juk jūs, prireikus tikro miesto, važiuodavote į Daugpilį. Ten, prie stoties, Lenka su žiemine ausine stovėjo per didžiausius karščius, ir būta didelio kalėjimo. LieTSR, LaTSR – užtat sienos ir tada, ir dabar rimtos neatrodė. O štai ir pažįstamas žvyrkelis, čia tu mokeisi vairuoti. Ir miškas – ligotas, nepri- žiūrimas. Viskas pažįstama – ir kelias, ir miškas.

Turistų čia, matyt, nedaug, ir privažiuoti prie vandens nedraudžiama. Nedaug jų prie Sventos ir tada tebuvo – dar viena priežastis ją mylėti. Užtat anksčiau čia būta draustinio: jokių ten laužų ar mašinų. O visa kita po senovei: štai jis, smėliukas, štai valtys plokščiais, juodais, blizgančiais, rie- biai dervuotais dugnais, o štai ir lieptai, aprūnįję, kurių tau taip trūko. Mėgini jais pasivaikščioti, ir blauzdas apsemia vanduo. Šluostaisi kojas, žvalgausi.

„Ko tu, jaunuoli, / vis triūbą pūti kaip mėmė? / Verčiau tu, jaunuoli, / grabe pagulėtum kieme.“⁵ Ar tik ne už šių krūmų besislėpdamas tu džiugindavai apylinkes trimito baubimu? „Ekstazės poema“, „Dievų žūtis“ – tą bliovimą tu laikai muzikavimu. „Neritmiškai, užtat falšyvai“, – draugas pianistas, tas, kuris dabar Amsterdame, įkalbėjo palikti trimitą ramy- bėje ir pereiti prie fleitos – tylaus, jausmingo instrumento, – bet pamilti jos tau neišėjo. Jauteisi laimingas grodamas tik trimitu.

Apie laimės paslaptis. Paskutinis tėvo parašytas laiškas baigiasi taip: „Suėję drauge – šnekame arba tylime, ir jau nebėra to jausmo, kad gyvenimas nusisekė arba nenusisekė. Retkarčiais pagalvoju: galbūt mes kaip tik laimingi?“ Mėgini papasakoti Tomui apie tėvus, tačiau kaip tu perduosi asme- nybės paslaptį? – tai net sudėtingiau, nei išversti eilėraščių.

„Mūsų, valdžios atstumtųjų, gali laukti visokio plauko sukrėtimai. Jie gali laukti kiekvieno žmogaus, juolab mūsų. Reikia veikti taip, kad mes jų mažiau bijotume“, – tėvas, pavyzdžiui, gerai prisiminė, kaip kažkuriuo momentu (gy- dytojų byla⁶ ir aplink ją) jis negalėjo susirasti paprasčiausio darbo, kaip vos ne su viltimi laukė deportacijos į Tolimuo- sius Rytus: kad tik visi važiuotų kartu, kad tik greta būtų saviškiai. Jo laiškai buvo pamokomi, jis skubėjo pranešti

tau ką nors svarbaus, o mamai tai buvo būdas pratęsti tylą: „Dieną praleidau kaip traukinyje: pabUSDavau, užmigdavau ir ničnieko neveikiau... O plepu aš šiaip sau, nevalia juk lai- ške tylėti.“

Valandėlę pastoviniuoti prie vandens, surūkyti cigaretę, prisiminti kažką tokio, kuo su niekuo nepasidalinsi, suval- gyti mandariną. Čia truputį dvelkia mirtimi, tylu – lyg ka- puose.

Ir tik sugrįžęs į viešbutį ir pasikonsultavęs su paprastu, po- pieriniu žemėlapiu, suprasi klydęs. Sventa, Šventa, Šventoji, Šventas ežeras ir Šventoji upė – šių pavadinimų aptiksi ir šiapus, ir anapus Latvijos sienos. Šventas ežeras – štai ką vadinote Sventa, štai kur tau magėjo patekti. Kaipgi tu taip apsižioplinai? Skirtumą lemia varnelė, čekų vadinama hače- ku: Šventas ežeras, važiuoti į pietus, į Turmantą, o ne į jokią Latviją.

Tomas tarstelės:

– O jūs viską atpažinote, Maksimai: ir kelią, ir ežerą.

Tai gi, atpažinau.

Pakeliui į Vilnių jūs dalinatės įspūdžiais. Tomui visos ke- lionės kulminacija tapo kurtinantis sunkvežimių dardėjimas grindiniu palei bažnyčią, vėjas, kruša, o tu šito net neįsidė- mėjai. Keistas daiktas tie atsiminimai: būna, išklausai visą koncertą, o vėliau teprisimeni raudonas dirigento kojines.

Gandrai ir kalvos, daug vandens, dangus primena olandiš- ką, bet gamtovaizdis išraiškingesnis – dėl kalvų. Kaip tau čia gyventųsi? Taip, provincija, bet nepasakytum, kad provin- cialiu. Tiesiog tokia šalis Rytų Europoje – daugeliu atžvil- gių telieka pavydėti. Viskas čia palengva susitvarkys, jei tik koks kaimynas nesikiš.

„Kartą, kai buvau visuomenės ramstis...“ – viena nebeja- na tavo draugžė mėgsta šitaip pradėti savo kalbą. Gal ir buvo, kas gali žinoti. Ir Lietuvoje vis dar apstu mėgėjų pri- siminti tuos laikus, kai Didžioji Kunigaikštystė driekėsi ligi pat Juodosios jūros (daugiausia dėl vykusių vedybų), tačiau čia iš buvusios didybės nedaroma praktinių išvadų.

„Jūs tiesiog visos tiesos nežinote“, – esu girdėjęs iš antieuro- pietiškausi tėvynainių ir Paryžiuje, ir Romoje. Tiek ir kalbų: tai ten mūsų nemėgsta, tai šen mūsų nemėgsta. Mieli draugai, labiausiai mūsų nemėgsta namuose, Maskvoje.

„Reikia veikti taip, kad mes jų mažiau bijotume...“ Tuomet dar neturėjai dvidešimties, dabar tau per penkiasdešimt. Prisipažįsti Tomui:

– Kažkaip viskas keistai apsisuko ir grįžo. Maniškieji tris- dešimties su viršum metų senumo rūpesčiai buvo tie patys kaip ir dabar: 1) nesusitepti, nesusimauti; 2) nesėsti ir 3) ne- praleisti momento, kai reikės su visam išvažiuoti. Net viltis

Pastebėjimai

(iš Palangos dienoraščio, 2018 m. vasaris)

Kristus

Palangos parke stovi DU – laiminančio Kristaus figūra ir Ažuolas. Tarp jų – dviejų – yra ryšys. Panteistinių ir krikščionišką atsivėrimus skiria vos 54 žingsniai. Tas atstumas niekada nepasikeis. Tačiau abu vienodai atsivėrę – n o r i p r i i m t i. Jaučiuosi saugi. Ne todėl, kad Kristus iš bronzos, o Ažuolas iš medienos. Jų glėbiai nesuskleis – leis pasirinkti be pasirinkimo. Ar norėčiau atsidurti jų apkabinimuose? Gal tiesiog tik pastovėsiu, nutildyta dulkėnos. Apeinu aplinkui. Prisiliečiu, patikrinu temperatūrą – ji skiriasi, jų nesuvienijo vėsi parko globa. Paglostau – ar išpročiu, ar iš neturėjimo ką veikti. Jiems tas pats. Jie stovi, nes juos p a s t a t ė. Tiems, kurie statė (ar sodino), norėjosi, kad būtų kitaip. Vienpusė meilė, maitinama simboliais, nesugraudino jų stoicizmo.

– Ar negalėtumėt manęs nufotografuoti, – kreipiuosi į praeivį. – Iš šono ir anfas.

Jei turėčiau internetą su visais feisbukais, instagramais, jutubais etc., tuoj pat atsidurtų ten. Bet neturiu – sumokėsiu po 35 ct už nuotrauką artimiausiam fotosalone ir įklijuosiu į albumą. Kada nors, kai (ne)bus laiko, prisikelsiu prisiminimą ir paklausiu savęs – O KAM?

Akys

Na, **akys** – tam, kad žiūrėtum. O tam, kad p a m a t y t u m, reikia raumens gabalo, kuris visų sutarimu vadinamas širdimi, nors tai, kaip žinoma, yra nesąmonė. (Kodėl niekas niekada jokioje ikonografijoje nėra pavaizdavęs palaima spinduliuojančių smegenų ar raizgaus nervų voratinklio?) Bet žvilgsnio (-ų) ilgimės. Atrodo, galėtų kūne egzistuoti tik **akys**, visa kita – ant griaučių pakabinta mėsa akims nešioti.

Ilgą laiką žiūrėjau į pušis, jūrą ir dangų, todėl išėjau į parko takelius **akių** paieškoti. Štai priešais – jauna mama stumia vežimėlį. Oras tiesiog g e r a s. Nukreipiu savo „lokatorius“ objekto link. Lygiai ties susidūrimu mama įsmeigia (turbūt **akis** – nors jų nesimato) į vaikelio patalus – kaip tik tuo momentu jai skubiai reikia pataisyti apklotėlį.

Toliau (žmonių retenybė) smagiai taukšdamas eina mama su dukra. Ties 2–3 m nuo manęs jos staiga nutyla ir žaibiškai užkloja savo žvilgsnius keturiais **akių** vokais, įtartinai susitapatinusiais su pašto atributais – v o k e l i a i s, užslepiančiais pinigais ir l a i š k u s. „Pavojui“ praėjus, gyva šneka, girdžiu, atsigaua.

Trečias takelis. Beveik gūduma. Jau netoli Jelcino vilos. Moteriškė. Viena. Su gobtuvu. Ryškios horizontaliai nudryžintos megztos kelnės. Jos mane gelbsti – nukreipiu žvilgsnį (**akis**, jei dar man tame „projekte“ jos reikalingos) į tas kelnės. „Skenuoju“ situaciją. Nepažįstamoji įsitempia ir, regis, net pabąla, o **akių** plyšiai įsibeda į pažliugusią velėną jau beveik be properšėlės. Net pagailo.

Išlendu į pajūrį. Ten – vienas kitas. Toli. Jokio kontakto nei su **akimis**, nei su jas išstveriančiu kūnu nenumatoma. O ir šiaip – juk žvilgsnį nusineštų vėjas, o žodį pasiglemžtų bangų mūša. Palengvėja.

Žengdama pro „Palangos dailės“ duris, susiduriu su jaunuoliu (nudelbusiu **akis**). Laba diena, sakau ir tą pačią sekundę matau jį griebiantis gelbėjimosi rato – telefono – jam kaip tik tą minutę reikia kažkam paskambinti. Kiek mūsų čia gyvena, klausiu direktoriaus. Trys, sako.

Keturių aukštų namo 72 langai, užmerkę **akis** žiemai, nepatirs dangaus **akių** kontakto. Gaila.

Suknelės

Suknelių žiemiškoj Palangoj tiek kiek ir stintų (4 Eur/kg). Ypač jomis (suknelėmis ir stintomis) užtvindyta Vytauto gatvė ir, savaime suprantama, praėjimas iki turgaus.

Į suknelių sąvoką čia įeina: striukės, megztiniai, treningai, šalikai, kepurės, pizamos, paltai, „kaldros“ ir, aišku, batai bei rankinukai.

Gatvėje (ir Palangoje) – tuštuma. Nutariu papramogauti – „imu“ visas parduotuves iš eilės – atsiparduotuvinsiu už penkerius metus. Kiekvienoje akimirksniu pribėga kniaukianti žvituolė. Gal padėti, ponija? Ne ne. Bet pažiūrėkit – kokia graži, kaip tik jums, – ištiesia šypsnį per vaškinio veido raumenyną ir jau spraudžia mano galvą į „svarovskio kristalais“ įsižiėbusią palaidinę. Išsivadavusi, jau ketvirtoje (ar panašiai) susikaupiu ir išpyškinu: aciū, žinot, aš iš tų pirkėjų, kurios turi s a v o

n u o m o n ė, ir pasijutusi kalta, kalta, labai kalta – kiūtiniu į kitą. Tik taip atlyžta, vargšės... Neduokdie antrąkart užsukti – esi į s i d ė m ė t a s (beveik dėmėtas kartu). Betgi taip ir atsitinka – nusižiūrėjau tokią striukę. Beveik normalią. Beveik sportišką. Su kapišonu. Pilka (na, neutralumas ir pan.). Ilgėnio liemens. Jau matau, kad matuojuosi. Aišku, per maža – visus iškilimus iškilnoja. O! – nudžiunga juodaplaukė, – turim platesnių – raudoną ir juodą. Ne, ne – ne juodą – ir taip visos juodos nuo VIPO iki pliažo – raudoną? Na jau

ne – ne mano amžiui. Na, bet, žinoma, aciū, pagalvosiu. (Kad eičiau dar tuo keliu!!!) Beje, „skuduryuose“ irgi tas pats. Kaip pas „Gucci“ ar Piekautaitę... Taip ir gyvenu. Galima sakyti – apimta įtampos.

Paskutinę dieną į čemodaną tik grūdų, tik grūdų visokius savo megztinukus, maikes, sukneles, chalatus, šlepetes, kojines, užrašų knygeles, kremus, pastas, neatverstas knygas, silkes ir rūkytus karpjus...

O iš niekaip neužsitraukiančio užtrauktuko išdavikiškai styro raudonas raudonos striukės kapišonas...

Žalias namas

Apie žalią namą rašau kiekvienąkart, kai apsistoju „Dailėje“ – net jeigu mano langai į pušingą priešingą pusę, tai vis tiek einu to namo apžiūrėti. Esu to namo metraštininkė. Galėtų, galvoju, tie namo gyventojai procentą mokėti už reklamą. Juolab dabar – kai persidažė žaliai – tvarkingai ir pilietiškai. Prie ko prikibti? Prie „špokinyčios“, Šančių liaudies kalba vadinamos „salka“. Ten viskas po senovei – papuvusios lentos primena buvusių žalią, o pakrypę langai – esamą padėtį. Žodžiu – žalio namo ansamblis persidažė žaliai ir iš esmės nepakito, anaipol – išryškėjo jo ne tik pilietinė, bet ir politinė situacija. Nes namas – tai valstybė, o bendruomenė – tai valstiečiai. Kaip vienas vaikas sakė: „Pilis – tai vieta, kur gyvena piliečiai.“

O kur gyvena karalius? Čia tai jau ne mūsų reikalas, juolab – karalius nuogas, o Lietuvoje – šalta.

– JŪRATĖ STAUSKAITĖ –

Autorės nuotraukos

ta pati, beveik iliuzinė: štai vieną kartą pabusime, o visas šis maras pasibaigęs.

Aplinkybės verčia nesnausti, žvalgytis į šalis, galvoti. Tavo šmaikštuolis draugas pasakys: kunigaikščio Andrejaus Kurbskio panašios nuotaikos buvo. Kurbskiui viskas Didžiąja Kunigaikštyste ir baigėsi.

„Išlįsk prie šiukšlyno“, – į mobilųjį rašo Bóris, draugas Borečka, didis muzikantas, smuikininkas, jis čia neseniai persikėlė iš Londono. Drąsiai kovoja su lietuviškom priesagom – žmogus, žmonija, žmogiškštis, žmogiškumas, – nors Lietuvoje puikiausiai galima susikalbėti angliškai ir rusiškai. Borečkai labai norisi, kad miestas tau patiktų, jis atsiprašo už visokias negrožybes, kaip tas šiukšlynas, didelio čia daikto! Gyvenimas ne itin turtingas, bet ir nevargingas, o svarbiausia – draudimų, ribojimų, užkardų ir kitokio plauko kankinimų mažiau nei anų, prie kurių tau pastaraisiais metais teko priprasti Maskvoje. Vilnius puikus: švaru, bet neišlaizyta. Pohuliankoje, kur tave apgyvendino, – Paryžiaus ir Serpuchovo mišrainė, o senamiestis – ypatingas, į jokių kitų nepanašus.

– Visur galybė problemų, čia irgi kryžių kelių netrūksta, – šypsosi menininkų kavinės šeimininkas.

Žmogus patyręs, jis suspėjo pagyventi ir Izraelyje, ir Amerikoje, vos ne Jordanijoje, ir žino, ką šneka. O ar jis nelaukia, kad specialiosios tarnybos (kažin kaip jos čia vadinasi?) atims iš jo kavinę ir, aciū joms, jei cypėn nepasodins? Ir jokia „Amnesty International“ net necyptels. Jis nuoširdžiai stebisi: ne, nieko panašaus laukti nereikėtų, kokia vis dėlto laimė, kad Sovietų Sąjunga subyrėjo! Tu taip pat apie tai svajojai, dar prieš bet kokią Lietuvą, dar kai aštuonmetis skaitei Dickenso „Pikviko klubą“. Žinojai, kad žemėlapiuose, knygoje yra toks miestas kaip Londonas, bet jį pamatyti – sūneli, net nesvajok.

– Matosi, kad autorius menkai susipažinęs su Viktoro Šklovskio prozos teorija, – negarsiai, bet aiškiai ištaria vienas klausytojų. Druškis lietuvis dirba Vilniaus observatorijoje. Matyt, sunku dirbant observatorijoje neriesti nosies.

Pokalbiai, pristatymai, skaitymai – viskas rusiškai. Kam tuomet reikėjo knygą į lietuvių kalbą versti? Atsakymas žinomas: autoriui. Todėl kas pas mus kulniuos į parduotuvę? Tai, tiesa, tau buvo pasakyta visai kitoje vietoje, nors proga buvo panaši.

Užupis, laisvų menininkų rajonas, turintis linksmą konstituciją ir vyriausybę (Tomas joje užima nemenką postą), – čia tu perskaitysi savo apsakymą „Fantazija“:

„Hjustonas... – susimąsto Ada. – O mes, Andriūša, Vilniuje butuką įsigijome. – Vilnius, samprotauja jie, nuo visko neišgelbės. Nebent su Izraelio pasu... – Oho, jie ir Izraelio pasą turi? – ir klausytojai ims šypotis, ir pristatymui pasibaigus prie tavęs prieis maždaug tavo metų maskvietis, fizikų ir matematikų mokyklos absolventas, mokslų daktaras, – pasirodo, butukas, kuriame tave apgyvendino, priklausio jam, jis kone tau panosėje pamosuos izraelietišką *laissez-passer*. Vadinasi, rimas surastas, gautas sveikas skaičius, ne kokia iracionali sapalioinė.

– Atvažiuokite dažniau, būtų dar geriau, jei visam laikui. Patikėkite, čia yra ką mylėti.

Nestigs „ir plepalų ramių, ir stiklo vyno“ – oi, ne vieno. „Jūs tiesiog visos tiesos nežinote“, – čia niekas nieko panašaus nesakė. Paskutinę viešnagės Vilniuje dieną gatvėje sutinki jau pažįstamus veidus. Vilnius sugeba atitraukti ir išblaškyti – lygiai tiek, kiek reikia. „Negi galėčiau liūdėti dėl to, kad tau linksma?“ – juk vieno herojaus mama iš tavo knygos apie tai jau kalbėjo. Pasidalinti džiaugsmu – tam draugo maža, tam idealiai tinka šeima, tėvai. Viskas, užimk savo vietą, tapk keleiviu, sėdėk tiesiai, prisisek diržą ir skrisk.

Svajonės išnyksta viena po kitos – kai kurios dėl to, kad jau išsipildė, bet dažniausiai dėl to, kad tapo nebereikalingos. Tėvas norėjo, kad taptum medicinos mokslų daktaru, – o kam dabar tai rūpi? Arba: nusižiūrėsi gražias kapinaites virš Okos, kitame krante, susitarsi dėl visko su jas valdančia moterim, bet štai tau – miršta mama, ir tau jų nebereikia – tylios, jaukios kapinės yra ir čia, tau po ranka, tavajame krante.

Ten, Vilniuje, yra ką mylėti, – to tikrai nenuginčysi. Ir čia yra ką, ir dar kaip! – kad tik surastum proskyną tarp tamsių, tvirtų dėdulių, užstojusią išėjimą, išsiropštum į erdvumą, laisvę. Na, bet dėdes su lempelėmis mes jau aptarėme. Prisimink tuos, kuriuos myli, – kad ir stačiatikių kuniga, kuris visą tavo giminę laiduoja. „Pasižymintį aristokratiškumu ir paprastumu, geriausiu iš to, kas būdinga rusų žmonėms.“ Apie tai ir mąstyk, žiūrėk į vandenį, prisimink Lietuvą.

Gerokai po vidurnakčio tu pagaliau atsirasi namie... Beliks prisijungti prie skaipo ir kartu su namiškiais perskaityti Evangelijos pagal Joną pirmojo skyriaus ištrauką nuo pradžios iki septynioliktos eilutės – slavų, anglių, vokiečių, rusų kalbomis. Tokios tad šimet bus tavo Velykos.

Tarusa, 2017 m. balandis

„Inostrannaja literatura“, 2017, Nr. 8
Vertė Tomas Čepaitis

⁴ Iš Osipo Mandelštamo paskutinio eilėraščio, į lietuvių kalbą neversto.

⁵ O. Mandelštamo humoristinis eilėraštis.

⁶ 1952–1953 m. grupė gydytojų žydų buvo apkaltinti pasikėsiniu nunuodyti Staliną.

Fragmentai (II)

Aš saloje. Nuovargis galutinai įveikė ir anks-tyvą vakarą atsiguliuoju į lovą. Miego nesinorėjo (pastarosiomis savaitėmis nemiga tapo įprastu reiškiniu), tačiau apskritai jaučiausi išsekusi po ilgo skrydžio ir ilgos nakties. Iš namų, susipakavusi lagaminą, išėjau antrą rytą. Į Šv. Pankracijaus stotį nuvažiuoju taksi. Taksistas išleido mane šiek tiek atokiau nuo pagrindinio įėjimo, todėl, jo nepastebėjusi, pasukau priešinga linkme ir netrukus atsidūriau tuščioje siauroje gatvėje, kurioje kiek akys užmato driekėsi milžiniška stoties pastato siena be jokių durų. Išsitraukiau navigaciją. Žemėlapis rodė, kad įėjimas turėtų būti, todėl, nors ir šturpdama iš neįtikojamo, patraukiau gatvę. Po kurio laiko įėjimą radau. Vieną tų mažų šoninių įėjimų. Jis, mano laimei, buvo atviras. Viduje buvo dar daugiau negu gatvėje. Didžiąją dalį stoties pastato užima parduotuvės. Jų tamsiose vitrinose rymojo nejudrūs manekėnai, kurie, regis, suvirpėjo man ten pasirodžius – tokia tvyrojo tyla, sąstingis. Pusę trijų ryto, kai stotyje nė gyvos dvasios, net neatrodo, kad kas nors tą pastatą saugotų. Stotis priminė dvasių pasaulį, į kurį aš taip beatodairiškai įžengiau. Visus metro vartus radau atvirus, lyg per patį piką nematomų keleivių srautas pro juos vis dar srūtų. Eskalatoriumi nusileidusi į apačią, susiradau reikiamą peroną. Čia truputį atlėgo, nes pamačiau nors vieną gyvą žmogų – valytoją. Vairuodamas plovyklę, jis monotoniškai važinėjo nuo vieno milžiniško perono galo iki kito. Atsisėdau ant siauro suolelio ir susikėlusiant lagaminą kojas emiau laukti traukinio. Vėl įsigalėjo tyla, ją drumstė vien tik plovyklės skleidžiamas šiurenamų grindų garsas ir tolumoje veikiančių eskalatorių ūžesys. Netrukus pastebėjau, kad valytojas pats ne ką gyvybingesnis už peroną, kurį valė. Stotis atrodė netvari, lyg bet kurią akimirką galėtų išstipri, tačiau tuo pat metu nepaneigiamai stabili ir nekintama. Kažko lieka pastatuose, kuriuose būna tiršta žmonių ir kuriuos jie paskui palieka (pastebėjau tą ir bažnyčiose); tarsi ten apsistoja jų mintys, jausmai, nerimas, pyktis, dar dievai žino kas. Ypač jausmai, mintys, kurių atsisakoma, tos, kurios be šeiminių, – sakytum stotis suteikia joms prieglobstį, o vėliau, naktį, visą šią jausmų, minčių sankaupą galiausiai sugeria, įrašo į savo sienas. Pagarbiai klausiausi šio proceso pati tykia tūnodama, kol atvyko toks pat kaip ir stotis mistiškas, visiškai tuščias 03:15 traukinys, vežantis į Gatviko oro uostą.

Atsibudau pusę pirmos viešbutyje, Mikone, kamuojuama šalčio ir įtampos. Prisiverčiau atsikelti, susirasti antklodę spintoje. Pasidare šilčiau, bet užmigti vis vien negalėjau, gulėjau užmerktomis akimis mąstydamas, kur tos įtampos pradžia. Suradau jos kraštą ir pasileidau kristi, kol tamsa virto vakar matytai vaizdais: mėlynos ir baltos spalvų gatvėmis, praeiviais, pardavėjais, malūnais, pelikanais – nebeatrodė, kad krentu, greičiau apėmė skrydžio jausmas, kai vaizdai lekia tiesiai į regą.

Man atvykus viešbučio registratūroje pasitiko maloni, šiek tiek nerimastinga vidutinio amžiaus šviesiaplaukė. Pasisveikinome. Pasiteiravusi mano vardo, mikliais judesiais, įpratusiomis greitai tvarkyti rankomis paskubomis surado užsakymą, paprašė paso ir ėmė pildyti reikiamą informaciją. Jos skubrumas truputį krito į akis, nes saloje, regis, niekas niekur neskubėjo: nuo oro uosto iki viešbučio atvažiuoti taksi užtruko vos dešimt minučių. Vos tik ji įsigilino į anketą, už jos nugaros prie kompiuterio palinkęs vyras pakėlė į mane juodas įžvalgias akis ir pasisveikino. Iškart pajutau, kad prieš

Arvydo Gudo nuotrauka

jos valią. Negana to, liovėsi dirbęs ir priešęs atsistojo šalia manęs, šiapus registratūros stalo. Mandagiai pasiteiravo, ką planuoju pamatyti. Jis man pasirodė visiškai blyškios moters priešingybė. Ji – išbalusi, įsitempusi; lyg iš peršviečiamo, šalto, bet kurią akimirką galinčio sudužti stiklo. Sakyčiau, ne graikė, kilusi iš kažkur kitur. Jis – tamsiai rudos, deginto medaus spalvos oda, dar tamsesnėmis, beveik juodomis akimis, mikonietis: toks ramus ir atsipalaidavęs, kad galėjai suabejoti jį apskritai turint kaulų. Klusniai atsakinėjau į jo klausimus, o jis, regis, galėjo užduoti jų be galo be krašto. Ar ketinu leisti laiką paplūdimyje? Galbūt. Galbūt? Nusišypsojo. O gal norėčiau išsinuomoti automobilį ar motorolerį? Ne, planuoju vaikščioti. Moteris registratūroje tapo visai nerimastinga, nes jis vis labiau ir labiau jautėsi atsakingas už mane. Vėliau sužinojau, kad jiedu vyras ir žmona. Jis – savininkas, ji – ekonomė. Augina dukrą, maždaug septynerių, ji retkarčiais registratūroje žaidžia. Taigi moteris dar labiau pasiskubino su dokumentais, kuo greičiau įteikė man raktą ir palydėjo į paprastą, tačiau neapsakomai švarų kambarį. Šalia durų stovėjo įsprausta spinta, tolėliau plati lova, stalelis su veidrodžiu ir kambario tęsinyje mažytis balkonas, kuriame tilpo nedidelis apskritas mėlynai dažytas stalas ir kėdė. Kambario sutvarkyti kasdien ateidavo guvi senutė.

Maždaug vidudienis. Giedra, tačiau vėsi diena. Londonas ne tik toli, bet, sakyčiau, kitoje paralelinėje erdvėje arba bemaž išnykęs nuo žemės paviršiaus. Greitai išvadavau lagaminą iš jo naštos, persirengiau. Juodi, pilki drabužiai – tokie tinkami Londonui – čia atrodė provokuojamai, o, pavyzdžiui, suknelė su apelsiniais – elegantiškai. Kol kas neįėjau jokio nuovargio, todėl patraukiau į miestą.

Viešbučio šeiminkai laikė Šunį, kuris retkarčiais – dažniausiai dieną – dirbdavo registratūroje, o vakarais pilstydamo gėrimus bare. Mudu su juo vieną vakarą pasikalbėjome, kai iš nuobodulio palikau kambarį ir nusileidusi į registratūrą paprašiau duoti man ko nors išgerti. Jis kaipmat prisirišo prie manęs taip, kad kitą dieną, man išeinant iš viešbučio, kai jis tupėjo registratūroje, bemaž unkštė iš noro sekti paskui. Tą pastebėjęs šeiminkas jį taip sudraudė, kad kelias dienas jo visai nemačiau. Kaip ten bebūtų, Šuo pirmąjį vakarą šiek tiek papasakojo apie save. Jis kilęs iš Salonikų, studijavo klasikinę filologiją, papildomai užsidirba vesdamas privačias graikų kalbos pamokas, na ir, be to, dirba viešbutyje. Papasakojau jam visai panašią savo istoriją. Mikonas lyg kita šalis, jam čia patinka. Salonikuose vyrai nusipirkę

vieną alaus vakaroja visą vakarą, o jis neturi rūpintis tokiu menkniekiu, gali sau leisti išgerti ko tik panorėjęs. Mikone jis, būdamas šuo, gyvena it žmogus, o Salonikuose žmonės gyvena kaip šunys.

Vėliau pasitikdavo mane grįžtančią iš klajonių entuziastingai susijaudinęs, su didžiausiu atsidėjimu teiraudavosi, kaip man sekėsi, kur buvau, o jei aš trumpam stabtelėdavau, iš džiaugsmo nebegalėdavo pokalbio baigti. Pataikūnų pataikūnas.

Vieną vakarą bare susirinko daugiau svečių (kambariye *Wi-Fi* visai silpnas) – gėrė vyną, alų, naršydami internete arba tyliai kalbėdamiesi, todėl likau. Taip sėdint ant pagalvėlėmis apdėtos sofos ir stebint kaimynus buvo kur kas aiškiau, kodėl viešbučio šeiminkas ir jo Šuo taip dėl manęs jaudinosi – kiti viešbučio gyventojai buvo solidūs, pagyvenę skandinavai ar vokiečiai, visi poromis, nugyvenusiomis kartu ilgus gyvenimus. Šalia manęs prisėdo olandų pora. Pasisveikinom.

Kurį laiką jie maloniai tarpusavyje kalbėjosi, o paskui moteris staiga šūktelėjo ir linksmai, pradžiuginta pakartojo angliškai: „Lizard!“ Kai mano bičiulis priėjo pasiteirauti, kas nutiko, ji ramiai paaiškino: „Driežas ką tik užlindo už veidrodžio.“ Aš taip pat pakėliau akis nuo telefono, susidomėjusi driežu. Šuo atsistojo prie pat manęs ir tarsi apsalio, priaugo prie medinių grindų. Moteris laukdama jo reakcijos pakartojo, ką mačiusi: ant lentynos su gėrimais buvo driežas! Jis bet kada gali pasirodyti vėl! Ji jautė pareigą perspėti, kad kažkas turi imtis veiksmų driežą sugauti. Bet Šuo mandagiai padėkojo už pastabą, tačiau driežo gaudyti negalėjo. Vietoj to tarė: „Driežas. Taip taip! Matot, mes turim sodą, ir jų čia nuolatos prilenda, nes, kaip matote, baras pirmame aukšte.“ – „Gerai gerai, – ėmė raminti olandė. – Gi jie žmogui nepavojingi, greičiau jau patys žmonių bijo ir vengia, tik tiek, kad pastebėjau“, – norėjo pridurti, kad viešbutyje jų neturėtų būti, tai tvarkos pažeidimas. „Taip taip! – visiškai sutiko jis, bet vis vien negalėjo pajudėti ar imtis kokių nors veiksmų. – Nepavojingi, bet jei pasirodo kambariye, na, žinot! Jūs miegate ir staiga – driežas!“ Dabar jau žinojome, kad dar ir taip būna. Galiausiai viešnia sumišo, negalėdama jo įtikinti pasielgti taip, kaip ji tikėjosi bet kurį barmeną tučtuojau pasielgsiant, nes juk, be abejo, jis buvo šuo – kas jam tas driežas. Galiausiai jis atsitraukė, dėl vaizdo pašniukštinėjo ant lentynos, ir tiek.

Čia svarbiausia girti. Pavyzdžiui, kavinė, padavėja: rūšiai pasitiko, rūšiai pasodino, padavė meniu, į klausimus atsakinėjo atsainiai. Paprašiau *Wi-Fi* kodo, atnešė lapuką su ilga skaičių kombinacija (visur kitur tiesiog kavinės pavadinimas), sakau: „Tai pats geriausias kodas visam mieste!“ Ir viskas. Ji nusišypsojo, tapo nepaprastai maloni.

Galvoju, Graikijos problemų sprendimas – kažkas turi *kožnam* graikui pasakyti, kad jis kažką daro įstabiai, – tai suteikia jiems tiek laimės.

Vairuotojas:

– Kita stotelė – Rojaus paplūdimys.

Aš:

– Ar po to važiuojat į Mikoną?

Vairuotojas:

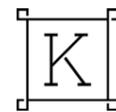
– Kartais! (*Piktai*)

-vuv-

Kitas numeris išeis balandžio 6 d.

Redaktorė – Giedrė Kazlauskaitė
(gkazlauskait@gmail.com).
Paveldas – Juozas Šorys.
Kalbos redaktorė – Audrė Kubiliūtė.
Maketuotoja – Zita Remeikienė.
Vadybininkas – Andrius Patiomkinas.
Finansininkė – Danuta Churtasenko.
Redakcijos adresas Mėsinių g. 4, 01133 Vilnius.
Telefonas (8 5) 261 37 70.
El. paštas satenai@gmail.com; tinklalapis www.satenai.lt.
Spausdino UAB Valdo leidykla,
P. Cvirkos g. 4-2, 20131 Ukmergė.

VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“ sąskaita banke
LT36 7300 0100 0000 7071, AB „Swedbank“ (kodas 73000).
Dvisavaitinis laikraštis išeina penktadieniais.
Leidžiamas nuo 1990 m. vasario 7 d.
Leidžia VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“. ISSN 1392-7760. 4 spaudos lankai.
Indeksas 0109. Tiražas 1 423 egz.
Redakcijos ir autorių nuomonės nebūtinai sutampa.
Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2018 m. suteikė 32 000 Eur paramą projektui „Šiaurės Atėnai“: lyderiai, stalkeriai ir atskalūnai“ (p. 2, 6, 7, 10–14, 16),
4 000 Eur projektui „Polis“ (p. 3, 4), 10 000 Eur projektui „Kultūros eskizai“; Lietuvos kultūros taryba – 7 000 Eur paramą projektui „Vertimai: pasaulio literatūros akiračiai“,
2 600 Eur projektui „Skaitykla Nr. 5“.

LIETUVOS
KULTŪROS
TARYBA

LIETUVOS RESPUBLIKOS
KULTŪROS MINISTERIJA

